

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ**

Μαρία Βλαχάκη

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΜΝΗΜΗ & ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΑΞΗ ΚΑΙ
ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ»**

Σεπτέμβριος 2004

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 4265/1
Ημερ. Εισ.: 29-12-2004
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΙΑΚΑ
2004
ΒΛΑ

Στους μαθητές μου, από την Ύδρα,
τη Λάρισα, την Ανάβρα...

* ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ *

1. Εισαγωγή	
1.1. Στόχοι της εργασίας	σελ. 5-8
1.2. Δομή της εργασίας	σελ. 8-9
2. Εξέλιξη της ιστοριογραφίας και της αξίας της προφορικής μαρτυρίας	
2.1. Από την προφορική στη γραπτή ιστορία	σελ. 9-15
2.2. Μεθοδολογία και πρακτική της προφορικής ιστορίας	σελ. 16-18
2.3. Πλεονεκτήματα της εφαρμογής της προφορικής ιστορία	σελ. 18- 22
3. Μνήμη	
3.1 Φυσιολογία και ψυχολογία της μνήμης	σελ. 23-31
3.1.1 Λήθη	σελ. 31-35
3.2. Ατομική και συλλογική μνήμη	σελ. 35-42
4. Εφαρμογές της προφορικής ιστορίας στη σχολική τάξη	
4. 1. Τα αναλυτικά προγράμματα στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση	σελ. 42-50
4.2. Διδακτικές προσεγγίσεις αξιοποιώντας τις προφορικές μαρτυρίες	
4.2.1. Το έπος του '40	σελ. 50- 53
4.2.2. Το δικό μας εργαστήρι ιστορίας	σελ. 53-55
4.2.3. Η ιστορία του σχολείου μας	σελ. 55-59
4.2.4. Συλλέγουμε για το μουσείο του χωριού μας	σελ 59- 62
5. Αξιοποίηση της προφορικής μαρτυρίας στο Μουσείο	
5.1 Τι αλλάζει στο χώρο των μουσείων;	σελ. 63-65
5.2 Ένα αντικείμενο- πολλές προσεγγίσεις	σελ. 65-68
5.3 Νέες τάσεις σε μουσεία του εξωτερικού	σελ.68-72
5.4. Εφαρμογές της προφορικής ιστορίας σε μουσεία του εξωτερικού	

5.4.1 Το Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης	σελ. 72-76
5.4.2. Το Μουσείο Συλλόγου Πορτίτσας «Το πνεύμα»	σελ.76-80
5.4.3. Το Λαογραφικό Μουσείο Κτηνοτροφικής Ζωής Ανάβρας Μαγνησίας	σελ. 80-84

6. Συμπεράσματα	σελ. 86- 87
------------------------	-------------

7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Προγράμματα προφορικής ιστορίας σε μουσεία στο εξωτερικό
2. Ατομικά στοιχεία πληροφορητών – δωρητών του Μουσείου Κτηνοτροφικής Ζωής Ανάβρας

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Στόχοι της εργασίας

Η «προφορική ιστορία» αποτελεί μια μορφή ιστορίας τόσο παλιά και συγχρόνως τόσο νέα. Παλιά ως τρόπος ανάκλησης του παρελθόντος στις πρώτες αφηγήσεις του. Νέα, τόσο ως προς την επανεκτίμηση των δυνατοτήτων της στην κατεύθυνση της κοινωνικής ιστορίας όσο κι ως προς τα μέσα, τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται και τους χώρους στους οποίους εφαρμόζεται. Κύριος στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι η μελέτη τρόπων εφαρμογής της προφορικής ιστορίας σε περιβάλλοντα μάθησης τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικους, όπως αποτελούν η σχολική τάξη και το μουσείο. Και στους δύο αυτούς χώρους η προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος μπορεί να επιτευχθεί με την εφαρμογή κοινών μεθόδων, όπως της αυτενέργειας, της εποπτείας, της αλληλεπίδρασης στο πλαίσιο της ομάδας, της βιωματικότητας. Ενώ η ξένη ερευνητική προσπάθεια και βιβλιογραφία έχει να επιδείξει μια σειρά σημαντικών πολυετών εφαρμογών και προγραμμάτων στους δύο αυτούς χώρους, στην Ελλάδα η προφορική ιστορία δεν είναι αρκετά διαδεδομένη ή βρίσκεται ακόμη σε πειραματικό στάδιο.

Σύμφωνα με τα αναλυτικά προγράμματα το μάθημα της ιστορίας στο σχολείο αποτελεί δίοδο μεταβίβασης μιας τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά στατικής γνώσης. Τα σχολικά εγχειρίδια υπαγορεύουν μια συσσωρευτική απόκτηση πληροφοριών, ονομάτων, χρονολογιών, τοπωνυμίων και οι μέθοδοι που εφαρμόζονται καθιστούν τους μαθητές συνήθως παθητικούς δέκτες μιας «έτοιμης», αποστεωμένης και αδιάφορης για τους ίδιους γνώσης. Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης αναδεικνύεται η ανάγκη μετάβασης από την ιστορία ως δεδομένη γνώση και μονότονη αφήγηση σε ιστορία-αφόρμηση κι ερέθισμα για ανακάλυψη. Η εφαρμογή της προφορικής ιστορίας στη σχολική τάξη στηρίζεται σε αντίθεση προς τα κανονιστικά μοντέλα σε μια μαθητοκεντρική μορφή διδασκαλίας, τη διευρύνει και την εμπλουτίζει ως προς τις μεθόδους και τα μέσα. Άλλωστε και η μέθοδος της προφορικής ιστορίας αντιβαίνει της παραδοσιακής γεγονοτολογικής ιστοριογραφίας μετατοπίζοντας το επίκεντρο του ενδιαφέροντος στη δράση του ανθρώπου. Ο μαθητής δεν αναγνωρίζει κι αφομοιώνει μια δεδομένη και αδιαμφισβήτητη γνώση όπως παρουσιάζεται καταγεγραμμένη, ως προϊόν αυθεντίας στις σελίδες του βιβλίου του. Μαθαίνει να διερευνά, ν' ανακαλύπτει, και να παράγει την ιστορική γνώση. Η προσέγγιση της ιστορίας επίσης δεν αποτελεί ένα κατά συνήθεια μοναχικό έργο, αλλά είναι αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας ακολουθώντας, σύμφωνα με τις επιταγές της σύγχρονης διδακτικής, την ομαδο-συνεργατική μέθοδο.

Οι μαθητές έχουν συνηθίσει ως ιστορία «ό,τι βρίσκεται πίσω μας» κι έχει καταγραφεί. Το παρελθόν ωστόσο δεν αναδύεται μόνο από τη μελέτη των γραπτών πηγών. Μια καινοτομία που επιχειρείται στο πλαίσιο αυτής της εργασίας είναι η αξιοποίηση της προφορικής μαρτυρίας. Η ιστορία υπάρχει παντού γύρω μας. Βρίσκεται στους ανθρώπους και τα βιώματά τους στους χώρους, όπου κινούνται και δραστηριοποιούνται. Η διδακτική πράξη παρουσιάζει την προσέγγιση της ιστορικής γνώσης ως μια εσωστρεφή διαδικασία. Επίσης βασική επιδίωξη της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας είναι η ανάδειξη της ιστορίας ως προϊόν αλληλεπίδρασης των ανθρώπων. Ο μαθητής πρέπει να βγει από τα στενά όρια του σχολείου και της τάξης του και να αναζητήσει την ιστορία στο κοινωνικό του περιβάλλον.

Εξετάζεται το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων, στα οποία η αναφορά στις πρόσφατες περιόδους της ιστορίας είναι περιορισμένη. Διερευνώνται οι δυνατότητες ενσωμάτωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία δραστηριοτήτων που δε περιορίζονται μονοδιάστατα και μονοσήμαντα στην παρουσίαση του παρελθόντος, αλλά θα προάγουν τη σύνδεση παρελθόντος και παρόντος. Εξετάζεται επίσης στο πλαίσιο της εφαρμογής της προφορικής ιστορίας η αξιοποίηση εναλλακτικών μεθόδων για την προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος και το συνδυασμό της τοπικής ιστορίας με θέματα ιστορίας που περιλαμβάνονται στις ενότητες των διδακτικών εγχειριδίων. Τα παιδιά ξεκινώντας από το παρόν μπορούν διαισθητικά και προπαντός βιωματικά να ανακαλύψουν το παρελθόν για το οποίο διαφορετικά έχουν την αίσθηση ότι αποτελεί κάτι αφηρημένο.

Η μελέτη για την εφαρμογή της προφορικής ιστορίας στη σχολική τάξη στηρίχθηκε σε διδακτικές εφαρμογές που πραγματοποιήθηκαν από τη γράφουσα με την ενεργητική συμμετοχή μαθητών αξιοποιώντας τη μέθοδο των projects. Με δραστηριότητες που βασίζονταν στην ομαδική-συνεργατική εργασία επιδιώχθηκε η ανακάλυψη της μάθησης και η ανάπτυξη ερευνητικών και κοινωνικών δεξιοτήτων από τους μαθητές. Επιδιώκοντας την ανανέωση του γνωστικού αντικείμενου έμφαση δόθηκε στη δυνατότητα σύνδεσης της ιστορίας τόσο με άλλα γνωστικά αντικείμενα όσο και με το κοινωνικό περιβάλλον των παιδιών. Μάλιστα η ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης εργασίας σε κάθε διδακτική εφαρμογή συνίσταται στη συμμετοχή μαθητών που ζουν σε περιοχές με σαφείς διαφοροποιήσεις τόσο στο γεωγραφικό, κοινωνικό περιβάλλον, όσο και στο ιστορικό παρελθόν. Δυσκολίες παρουσιάστηκαν στον τρόπο συλλογής αλλά και τη χρήση των προφορικών μαρτυριών από τα παιδιά. Αντιμετωπίστηκαν ωστόσο στο πλαίσιο της συνερευνητικής διάθεσης.

Στο χώρο του μουσείου η αξιοποίηση των προφορικών μαρτυριών εξετάζεται υπό το πρίσμα της μετατόπισης του κέντρου βάρους και του ενδιαφέροντος κατά το σχεδιασμό των συλλογών από τα μουσειακά αντικείμενα στον ίδιο τον άνθρωπο (ανθρωποκεντρική προσέγγιση). Εξάλλου η ιστορία είναι απόρροια της σκέψης και της δράσης των ανθρώπων.

Το σύγχρονο μουσείο διευρύνει το πεδίο δραστηριοποίησής του. Ανοίγει τις πόρτες του σε περισσότερες κοινωνικές ομάδες, στους απλούς ανθρώπους επιδιώκοντας τη συνεργασία τους στην προσπάθεια διαμόρφωσης προγραμμάτων, μέσω των οποίων κύριος στόχος είναι η εξοικείωση και η δυνατότητα πρόσβασης του μέσου, απλού ανθρώπου στην ιστορική γνώση. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης αναδεικνύεται η σημασία της προφορικής μαρτυρίας, της «φωνής» των ανθρώπων που έζησαν στο παρελθόν και βρίσκονται ανάμεσά μας στο παρόν.

Κάθε μουσειακό αντικείμενο φέρει μία διαφορετική ιστορία που πρέπει να γίνει ευρύτερα γνωστή, γιατί θα αποτελέσει το ερέθισμα, ώστε να ακουστούν κι άλλες μαρτυρίες, εξαιρετικά χρήσιμες για μια νέα προσέγγιση της ιστορικής γνώσης. Η έκθεσή του στην προθήκη του μουσείου δεν αποτελεί μονοδιάστατα το αποτέλεσμα μιας ερευνητικής προσπάθειας, αλλά την απαρχή μιας διαδικασίας αλληλεπίδρασης, αναζήτησης και προβληματισμού για το ιστορικό παρελθόν σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Με τη χρήση των προφορικών μαρτυριών κάθε αντικείμενο - τεκμήριο του παρελθόντος υπερβαίνει της αποκλειστικά υλικής του υπόστασης και αποκτά φωνή, ζωντανεύει πολλαπλά τόσο μέσα από το βίωμα ενός ανθρώπου, ο οποίος το χρησιμοποιούσε στην καθημερινή του ζωή όσο και μέσα από τις παράλληλες και παρόμοιες εμπειρίες των επισκεπτών που το αντικρίζουν.

Το κύριο πλεονέκτημα της εφαρμογής της προφορικής ιστορίας όπως αναδεικνύεται στο πλαίσιο αυτής της εργασίας τόσο από το θεωρητικό όσο κι από το εμπειρικό μέρος της είναι η ανάπτυξη μιας βιωματικής σχέσης ανάμεσα στον άνθρωπο και την προσέγγιση του παρελθόντος. Η ιστορία που στη συνείδηση του μικρού παιδιού έχει εντυπωθεί ως μια σειρά από γεγονότα, ονόματα και χρονολογίες και για τον ενήλικο επισκέπτη ενός μουσείου εμπεριέχεται σε ένα σύνηθες και στατικό σενάριο μετατρέπεται σε ένα γνωστικό αντικείμενο που είναι διαρκώς καινούριο και ενδιαφέρον. Η προσέγγισή του γίνεται μια ενεργητική διαδικασία όπως ενεργητική είναι και η διαδικασία συγκρότησης της συλλογικής και ατομικής μνήμης, η οποία μέσω αυτής προάγεται. Σύμφωνα με το διαδραστικό μοντέλο των Falk & Dierking η μαθησιακή εμπειρία στο μουσείο είναι αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης τριών παραγόντων: του *προσωπικού*, των ιδιαίτερων αναγκών και προσδοκιών του επισκέπτη, του *κοινωνικού*, της ομάδας του κοινού μαζί με την οποία πραγματοποιείται η επίσκεψη και του *φυσικού* που αφορά το σύνολο των στοιχείων που διαμορφώνουν το χώρο μιας έκθεσης, τα αντικείμενα μιας έκθεσης. (Dierking L. 1992:30-34) (Σχ.1)

Σχ.1. Το μοντέλο ανάλυσης της μουσειακής εμπειρίας σύμφωνα με τους Falk & Dierking, 1992.

Σύμφωνα άλλωστε με την κονστрукτιβιστική θεωρία, η οποία έχει επηρεάσει το χώρο του μουσείου, η γνώση δε συνιστά ένα απόλυτο σύνολο, αλλά κατακτάται μέσα από μια σύνθετη μαθησιακή διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο μαθητευόμενο και το περιβάλλον, κατά την οποία υπάρχει η δυνατότητα επιλογής. Μάλιστα η υποκειμενική ερμηνεία είναι αναπόφευκτη, καθώς αποτελεί μέρος της ουσίας της γνώσης. Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια αναδεικνύει επίσης μία ακόμη σημαντική διαπίστωση που έρχεται σε αντίθεση με ό,τι επιδιώκεται από ένα συμβατικό σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα το οποίο προάγει μία μονοδιάστατη ερμηνευτική προσέγγιση ή ένα μουσείο που αναδεικνύει μέσω της μόνιμης συλλογής του μία συγκεκριμένη αντίληψη για κάποια ιστορική περίοδο ή ένα ιστορικό θέμα. Ένα γεγονός από το παρελθόν ή ένα αντικείμενο, τεκμήριο του παρελθόντος δεν έχει μία μόνο ερμηνευτική διάσταση. Η προσέγγισή τους μπορεί να προϋποθέτει την εξέταση πολλών επιμέρους πτυχών, οι οποίες είναι δυνατόν να παρουσιαστούν μέσω των μαρτυριών που καταθέτουν διαφορετικοί πληροφορητές. Αναδεικνύεται κατά συνέπεια η πολυσημία ενός γεγονότος ή ενός αντικειμένου κι εγκαινιάζονται νέες ερευνητικές προοπτικές στην προσπάθεια μιας νέας προσέγγισης της ιστορικής γνώσης. (Μούλιου Μ. 1999: 57)

1.2. Δομή της εργασίας

Στο δεύτερο κεφάλαιο αυτής της μελέτης επιχειρείται μια σύντομη ιστορική αναδρομή για τη σημασία των προφορικών μαρτυριών σε σχέση με την εξέλιξη της ιστορικής έρευνας από τα αρχικά στάδια ανάπτυξης των κοινωνιών, κατά τα οποία είχε ιδιαίτερη σημασία, έως τη σύγχρονη εποχή που η αξία της έχει αποκατασταθεί μετά από ένα μακροχρόνιο διάστημα κυριαρχίας των γραπτών πηγών.

Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας είναι ο χρόνος της μνήμης. (Κυριακίδου-Νέστορος Α. 1998: 233). Τόσο η δυνατότητα ανάκλησης των προσωπικών εμπειριών όσο και η μάθηση προϋποθέτει τη μελέτη του τρόπου λειτουργίας της μνήμης, όπως

πραγματοποιείται στο τρίτο κεφάλαιο αυτής της εργασίας. Η ανάδειξη πτυχών της φυσιολογίας της θεωρήθηκε αναγκαία για την ερμηνεία του τρόπου οργάνωσης των πληροφοριών σε ατομικό επίπεδο και τη διαμόρφωση μεθόδων προσέγγισης και κατάκτησης της ιστορικής γνώσης με την αξιοποίηση των προφορικών πηγών τόσο στο σχολείο όσο και στο μουσείο. Μέσω της προφορικής ιστορίας αναδεικνύεται ότι η συγκρότηση της μνήμης αποτελεί παράλληλα τόσο μια ατομική όσο και κοινωνική διαδικασία. Η γνώση του πληροφορητή για το ιστορικό παρελθόν είναι αποτέλεσμα συμβίωσης, αλληλεπίδρασης κι επικοινωνίας σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Τόσο ο χώρος του σχολείου όσο κυρίως ο χώρος του μουσείου παρέχουν τη δυνατότητα της συνάντησης κι αλληλεπίδρασης των μελών της κοινότητας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναγνωρίζοντας την ανάγκη ανανέωσης των αναλυτικών προγραμμάτων της ιστορίας στην Ελλάδα, αλλά και της ελληνικής βιβλιογραφίας σχετικά με τη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας παρουσιάζονται διδακτικές προσεγγίσεις αξιοποιώντας τις προφορικές μαρτυρίες πληροφορητών που έζησαν στο πρόσφατο ιστορικό παρελθόν.

Η αξιοποίηση της προφορικής μαρτυρίας στο Μουσείο αποτελεί το θέμα που αναπτύσσεται στο πέμπτο κεφάλαιο της μελέτης. Διερευνώνται οι νέες προοπτικές που παρέχονται από τη διεθνή εμπειρία στο χώρο των μουσείων κι επιχειρούνται συγκρίσεις με τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Παρουσιάζονται, μετά από επιτόπια έρευνα, οι περιπτώσεις δύο μουσείων στα οποία έχουν αξιοποιηθεί προφορικές μαρτυρίες: το Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης Σύρου και το Μουσείο Συλλόγου Πορτίτσας Αγράφων το «Πνεύμα». Εξετάζεται επίσης εμπειρικά η σημασία των προφορικών μαρτυριών που παραχώρησαν κάτοικοι του ορεινού χωριού Ανάβρα Μαγνησίας και οι οποίοι με δικές τους δωρεές δημιούργησαν τη συλλογή του τοπικού Μουσείου Κτηνοτροφικής Ζωής.

2. Εξέλιξη της ιστοριογραφίας και της αξίας της προφορικής μαρτυρίας

2.1. Από την προφορική στη γραπτή ιστορία

Σύμφωνα με τον P. Thompson ο οποίος στο βιβλίο «Φωνές από το Παρελθόν» επιχειρεί μια εκτενή αναδρομή στη σχέση ιστορικής έρευνας και προφορικής ιστορίας, τα θέματα που απασχόλησαν τη διεθνή ιστορική έρευνα κατά τον 19^ο και μέρος του 20ου αιώνα ανήκαν κυρίως στην πολιτική σφαίρα, αφορούσαν την πάλη για τη διεκδίκηση της εξουσίας, τη διοίκηση και γενικότερα τα γεγονότα. Κυριαρχούσε δηλαδή η «γεγονοτολογική» ιστορία (*histoire evenementielle*) μια τάση που αμφισβήτησε στη Γαλλία η Σχολή των *Annales*. Η

ζωή των απλών ανθρώπων, η οικονομία, η θρησκεία ανέκλυπταν ως θέματα μελέτης μόνο όταν επρόκειτο για περιόδους κρίσης όπως ο αγγλικός εμφύλιος πόλεμος, η Γαλλική επανάσταση. Το ενδιαφέρον ακόμη και της τοπικής ιστορίας μονοπωλούσε η διοίκηση, οι κοινότητες και οι ενορίες, οι τοπικοί ήρωες και ευεργέτες. Στο επίκεντρο της ιστορίας ήταν τα μεγάλα γεγονότα και το έργο σημαντικών προσωπικοτήτων. Ο ιστορικός χρόνος διαιρούνταν σε βασιλείς και δυναστείες (Thompson 2002:32). Αλλά και μεθοδολογικά η εικόνα για το παρελθόν στηρίζονταν σε αρχεία που αντανάκλασαν κάθε φορά την άποψη των πολιτικών ελίτ. Οι απόψεις και οι εμπειρίες των εργατών απασχολούσαν τους ιστορικούς, μόνο εάν προκαλούσαν προβλήματα. Ο βιωματικός λόγος των γυναικών δεν αποτελούσε καταγράψιμη μαρτυρία, καθώς η ιστορία γραφόταν από άνδρες και απευθυνόταν σ' αυτούς. Η κεντρική εξουσία λειτουργώντας ως ένα είδος χοάνης διαμόρφωνε το παρελθόν κάτω από το δικό της πρίσμα κριτηρίων και επιδιώξεων.

Στο πρώτο στάδιο ανάπτυξης των κοινωνιών η ιστορία ήταν προφορική. Στις κοινωνίες χωρίς γραφή χρησιμοποιούνταν η προφορική παράδοση κι ο ρόλος εκείνων που αναλάμβαναν να μεταβιβάσουν εκ μνήμης και δια στόματος στις επόμενες γενιές γεγονότα, τοπωνύμια, προσωπικά στοιχεία και έθιμα ήταν ιδιαίτερα σημαντικός. Υπήρχαν μάλιστα εξειδικευμένα πρόσωπα που ήταν υπεύθυνοι για τη διάσωση διαφορετικών ειδών παραδόσεων: οι γενεαλόγοι, οι μνήμονες, οι ραψωδοί, οι *abiiyu* στην Αφρική. Οι τελευταίοι χαρακτηριστικά αναλάμβαναν να απομνημονεύσουν τα μυστικά της δυναστείας. Φορείς της παράδοσης σε διάφορες αγροτικές κοινωνίες εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να υπάρχουν όπως οι *skald* στις σκανδιναβικές χώρες, οι *rajput* στην Ινδία ή οι *griots* στη Δυτική Αφρική που περιβάλλονται με ιδιαίτερο κύρος από την κοινωνία στην οποία ζουν (Thompson P. 2002:57).

Με τη διάδοση του γραπτού λόγου ο ρόλος της μνήμης υποβαθμίστηκε. Οι άνθρωποι αξιοποιούσαν την ικανότητά τους να ανακαλούν ιστορίες, δράματα, τραγούδια, αλλά η έγκυρη μετάδοσή τους στηριζόταν στην καταγραφή τους. Οι προσωπικές αναμνήσεις δεν αποτελούσαν αντικείμενο καταγραφής, καθώς συχνά δεν θεωρούνταν ότι έχουν αξία για τους άλλους. Πηγές προφορικών παραδόσεων αποτελούσαν συνήθως ομάδες χαμηλού κύρους όπως οι φτωχοί των πόλεων, οι κάτοικοι απομονωμένων χωριών, τα παιδιά. Αξιοσημείωτο είναι ωστόσο ότι αυτές οι περιθωριακές ομάδες έχουν συχνά και πιο ισχυρή κοινοτική μνήμη.

Ξετυλίγοντας το μίτο της εξέλιξης εκτιμάται ότι οι πρώτες καταγραφές της προφορικής παράδοσης πραγματοποιήθηκαν πριν από 3000 χρόνια. Μάλιστα εκτός από την υπάρχουσα προφορική παράδοση για το απώτερο παρελθόν αξιοποιούνται και οι προφορικές μαρτυρίες ως έγκυρη πηγή για το χρονογραφικό σχολιασμό του παρόντος. Ήδη από τον 5^ο

αι. π.Χ. ο Ηρόδοτος προσπάθησε να διασταυρώσει τις πηγές του και να επιβεβαιώσει την εγκυρότητα των όσων κατέγραφε αναζητώντας αυτόπτες μάρτυρες. Αλλά και τον 3^ο μ.Χ. αι. ο Λουκιανός παρότρυνε τον επίδοξο ιστορικό να εξετάσει τα κίνητρα των πληροφορητών του. Ο Ηρωδιανός μάλιστα αξιολογούσε τις πηγές του θέτοντας αυτές σε μια συγκεκριμένη σειρά προτεραιότητας: αρχαιοδίφες, πληροφορίες από το παλάτι, επιστολές, πρακτικά της Γερουσίας κι άλλοι μάρτυρες. Συνεχίζοντας την επισκόπηση στην Ευρώπη τον 8^ο αι. ο Bede γράφοντας στο βιβλίο του «History of the English Church and the People» στηρίχθηκε τόσο σε γραπτό αρχαιολογικό υλικό όσο και σε πληροφορικές παραδόσεις που του έστειλαν κληρικοί από διάφορες επαρχίες.

Μέχρι τον 18^ο αι. όλοι οι ιστορικοί ενστερνίζονταν την άποψη του Bede ότι οι πιο αξιόπιστες πληροφορίες είναι όσες βασίζονται σε προφορικές μαρτυρίες, τις οποίες συγκέντρωσε ο ίδιος από αυτόπτες μάρτυρες. Υποστήριζε χαρακτηριστικά: «Δεν εξαρτώμαι από ένα μοναδικό έγγραφο αλλά βασίζομαι σε αναρίθμητους αξιόπιστους μάρτυρες που είτε γνωρίζουν είτε θυμούνται τα γεγονότα, πέρα από αυτά που γνωρίζουν προσεκτικά».

Η γενική αναγνώριση των προφορικών μαρτυριών έναντι των γραπτών πηγών συνεχίστηκε παρά τη διάδοση της τυπογραφίας. Άλλωστε ο τυπικός επιστήμονας του 18^{ου} αι. περισσότερο άκουγε παρά διάβαζε τα τυπωμένα βιβλία που άρχιζαν να κυκλοφορούν. Μάλιστα οι πιο σημαντικές αλήθειες έπρεπε να διατυπωθούν προφορικά. (Thompson P., 2002, σελ.62). Τα αποφθέγματα του Πάπα επί του Καθολικού Δόγματος προφέρονταν εκ καθέδρας. Τα δικαστήρια ακόμη στηρίζονταν στην ακρόαση των μαρτύρων, γιατί μόνο έτσι ήταν δυνατή η αναπαράσταση. Ακόμη κι ο ετήσιος έλεγχος των λογαριασμών γινόταν προφορικά (audit).

Και κατά την περίοδο του Διαφωτισμού οι ιστορικοί τίθενται ευνοϊκά απέναντι στις προφορικές μαρτυρίες. Εξάιρεση αποτελούσε ο Βολταίρος που ήταν επικριτικός για τους «παράλογους» μύθους της προφορικής παράδοσης, οι οποίοι μεταφέρονταν από γενιά σε γενιά και συνιστούσαν «θεμέλιο της ιστορίας». Μάλιστα σύμφωνα πάντοτε με τον ίδιο «όσο παλιότεροι είναι οι μύθοι τόσο λιγότερη αξία έχουν, γιατί χάνουν κάποιο βαθμό πιθανότητας σε κάθε διαδοχική μεταφορά. Οι οίωνοι, τα θαύματα και τα φαντάσματα σήμερα πλέον θεωρούνται ότι ανήκουν στο χώρο της φαντασίας. Η ιστορία είχε ανάγκη να διαφωτιστεί από τη φιλοσοφία». Ζητούσε επίσης από τους σύγχρονους ιστορικούς «περισσότερες λεπτομέρειες καλύτερα εξακριβωμένα γεγονότα». (Thompson P., 2002,63). Στα έργα του ωστόσο παρουσίαζε στοιχεία χρησιμοποιώντας τόσο προφορικές όσο και γραπτές μαρτυρίες χωρίς βέβαια να αναφέρει ή να διακρίνει τις πηγές του.

Καθ' όλη τη διάρκεια του 18^{ου} αι. σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της τυπογραφίας παρατηρήθηκε μια έκρηξη των ιστορικών πηγών με αποτέλεσμα τον εμπλουτισμό της

ιστοριογραφίας. Το πεδίο έρευνας του ιστορικού είχε διευρυνθεί σε εξαιρετικό βαθμό. Σημαντικό ρόλο στην ανανέωση της ιστοριογραφίας είχε και ο Sir Walter Scott , ο οποίος ασχολήθηκε τόσο με την ιστορική μελέτη της γλώσσας και του λαϊκού πολιτισμού, συγκεντρώνοντας προφορικές παραδόσεις, όσο και με το ιστορικό μυθιστόρημα στηριζόμενος σε ιστορικά γεγονότα., που αντλούσε κάνοντας επιτόπια έρευνα.

Το 19ο αιώνα κυριάρχησε η αρχειακή μέθοδος. Παρ' όλα αυτά σε ορισμένες χώρες, ιδίως στην Αγγλία εφαρμόστηκε κι άλλου είδους ιστορική έρευνα όπως η αυτοβιογραφία των εργατών, συνέπεια της εμφάνισης της εργατικής τάξης στις βιομηχανικά αναπτυσσόμενες τότε χώρες. Το είδος της αυτοβιογραφίας ωστόσο περιελάμβανε αφηγήσεις που είχαν διανοητικό, πολιτικό ή προσωπικό χαρακτήρα. Κάποιες από αυτές διαπνέονταν επίσης από έντονο θρησκευτικό κι ηθολογικό πνεύμα συχνά για παραδειγματισμό.

Κατά την ίδια περίοδο αναπτύχθηκε ως ένας ακόμη τύπος ιστορικών έργων και η βιογραφία που στηριζόταν στην αξιοποίηση των προφορικών πηγών. Γίνονταν ακόμη τότε συλλογές βιογραφιών προβάλλοντας ολόκληρες κοινωνικές ομάδες αντί για σημαντικά άτομα. Το πιο χαρακτηριστικό έργο είναι το "Brief Lives" του John Aubrey (1898). Ένα λιγότερο γνωστό εγχείρημα αποτέλεσε το έργο του Richard Gough "Human Nature as Displayed in the history of Myddle" (1833). Το ιστορικό μυθιστόρημα, η βιογραφία, η αυτοβιογραφία αποτέλεσαν μορφές ιστοριογραφίας που δηλώνουν την απαρχή μιας νέας μορφής ιστορίας κοινωνικής κι ανεξάρτητης. Ωστόσο δεν είναι διακριτά τα όρια ανάμεσα στη δημιουργία πληροφοριών, την κοινωνική θεωρία και την ιστορική ανάλυση. Καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αι. μάλιστα αναπτύσσεται με γοργό ρυθμό η διαδικασία ανάπτυξης της μεθόδου της επιτόπιας έρευνας ιδιαίτερα στην Αγγλία. Σταδιακά γίνεται εκτενής αξιοποίησή της με τη χρήση για τη προσέγγιση πολλών κοινωνικών ζητημάτων. Ο Marx κι ο Engels γράφοντας πολιτικά κείμενα όπως «Το Κεφάλαιο» και «Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία το 1844» αντίστοιχα στηρίχθηκαν τόσο στις γραπτές πηγές όσο στις άμεσες προσωπικές εμπειρίες τους

Τον 19^ο αι. τα ντοκουμέντα (οι συνθήκες, τα διατάγματα, τα μισθωτήρια συμβόλαια, τα επίσημα έγγραφα, η υπηρεσιακή αλληλογραφία) ήταν η Κιβωτός της Διαθήκης στο ναό των γεγονότων (Καρ Ε.Χ.,1999, 27). Τον 19^ο αι. εξελίσσεται και η αρχειακή έρευνα συνιστώντας κύρια συνισταμένη της επαγγελματικής ιστοριογραφίας. Η αρχειακή έρευνα που αποτελεί ένα σημείο τομής στην ιστοριογραφία και κύριος εισηγητής της οποίας υπήρξε ο L. von Ranke τίθεται επικριτικά στην προφορική παράδοση. Το τελευταίο βέβαια είναι παράδοξο, καθώς ο ρομαντισμός γέννησε σε όλη την Ευρώπη το ενδιαφέρον προς τη λαογραφία ερασιτεχνικά αλλά και επαγγελματικά και συνέβαλε στη δημιουργία των πρώτων σημαντικών συλλογών.

Η ανάπτυξη της αρχειακής μεθόδου ενισχύθηκε από την αλλαγή της κοινωνικής θέσης του ιστορικού το κύρος του οποίου συνδέθηκε με την επαγγελματική του κατάρτιση βασική πτυχή της οποίας αποτέλεσε σύμφωνα με τον L. von Ranke η έρευνα των εγγράφων (ή κατά τους C.- V Langlois Charles Seignobos η εργασία με ντοκουμέντα). Οι τελευταίοι βέβαια αργότερα υποστήριζαν ότι οι γραπτές πηγές, τα έγγραφα, θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με δυσπιστία όπως συμβαίνει στην περίπτωση των απομνημονευμάτων και θετική θα ήταν η εξακρίβωση των γεγονότων μέσω της αναλυτικής κριτικής, της σύγκρισης των πηγών και της παρατήρησης. Σύμφωνα επίσης με τον A.J.P.Taylor, βασικό συντελεστή της σύγχρονης αγγλικής αρχειακής σχολής, σήμερα το αρχειακό υλικό έχασε την αξία του, καθώς οι σημαντικότερες μορφές επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων σταδιακά έπαψαν να είναι σε γραπτή μορφή (έγγραφα) αλλά σε προφορική (προσωπικές συναντήσεις, τηλεφωνικές συνδιαλέξεις).

Το 1900 κατασκευάστηκε το πρώτο μαγνητόφωνο και βελτιώθηκε αισθητά κατά τη δεκαετία του 1930. Τρεις δεκαετίες αργότερα το κόστος είναι αρκετά χαμηλό κι επιτρέπει τη χρήση του από κάθε ιστορικό για τη συλλογή του υλικού του. Αυτή η τεχνολογική αλλαγή έδωσε ώθηση στο σύγχρονο κίνημα προφορικής ιστορίας που ξεκίνησε από την Β. Αμερική, όπου σημειώθηκε εκρηκτική ανάπτυξη. Η προφορική ιστορία ιδρύθηκε το 1948 ως μια σύγχρονη τεχνική ιστορικής τεκμηρίωσης, όταν ο ιστορικός στο Πανεπιστήμιο της Κολούμπια Allan Nevins άρχισε να ηχογραφεί τις αναμνήσεις προσώπων που έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην αμερικάνικη πολιτική ζωή.

Σημαντική ώθηση δόθηκε ωστόσο με τη εξέλιξη που σημειώθηκε στην κοινωνιολογία του αστικού χώρου, η οποία στηριζόταν στην παρατήρηση της ζωής στην πόλη. Οι Αμερικανοί κοινωνιολόγοι χρησιμοποιούσαν παράλληλα με την αρχειακή έρευνα τις ζωντανές συνεντεύξεις κι άρχισαν να ενδιαφέρονται για τη μέθοδο της «αφήγησης της ζωής». Μελετώντας επίσης τη μακροπρόθεσμη κοινωνική αλλαγή η Σχολή Κοινωνιολογίας του Σικάγο χρησιμοποίησε ως πηγή άντλησης πληροφοριών άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, τα οποία παρότρυναν να γράψουν ημερολόγια, αυτοβιογραφίες ή να παραχωρήσουν την αλληλογραφία τους. Επηρεασμένη από το έργο της συγκεκριμένης Σχολής αυτής ήταν και η σειρά βιβλίων που επιμελήθηκε ο αμερικανός ερευνητής της ιστορίας, Studs Terkel που βασιζόταν στις συζητήσεις του με απλούς πολίτες για διάφορα ζητήματα της επικαιρότητας, όπως τον πόλεμο, την εργασία, την ανεργία, τη φυλετική καταγωγή.

Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου η ανθρωπολογία περιορίστηκε γύρω από την άποψη του Malinowski, ότι οι προφορικές παραδόσεις δεν έχουν καμία αξία ως ιστορική πηγή αλλά συμβάλλουν μόνο στην ερμηνεία του παρόντος. Αυτό συνδέεται με την αδιαφορία που είχαν οι λειτουργιστές ανθρωπολόγοι αυτής της γενιάς για την ιστορία. Στη

Β. Αμερική ωστόσο οι ανθρωπολόγοι επηρεασμένοι και από την ψυχολογία και την κοινωνιολογία εφάρμοζαν την αφήγηση ζωής. Στη συγκεκριμένη μέθοδο στηρίχθηκε το περίφημο βιβλίο που δημιουργήθηκε με επιμέλεια του W.T.Couch και χαρακτηριστικό τίτλο “These are our lives”. Αποτελούσε μια συλλογή αφηγήσεων ζωής εργατών, αγροτών εποίκων και πρώην μαύρων δούλων σηματοδοτώντας την έναρξη του καθαυτού κινήματος της προφορικής ιστορίας.

Η προφορική ιστορία ιδρύθηκε το 1948 ως μια σύγχρονη τεχνική ιστορικής τεκμηρίωσης, όταν ο ιστορικός στο Πανεπιστήμιο της Κολούμπια Allan Nevins άρχισε να ηχογραφεί τις αναμνήσεις προσώπων που έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην αμερικάνικη πολιτική ζωή. Στη δεκαετία του 1970 θέματα της προφορικής ιστορίας αποτέλεσαν η ιστορία των μαύρων και κατά τη δεκαετία του '80 το ενδιαφέρον στράφηκε σε τομείς όπως η ιστορία των γυναικών. Σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε στη δεκαετία του 1990 και η έκδοση σημαντικών περιοδικών όπως “The Narrative Study of Lives”, “The Journal of Narrative and Life History” και νωρίτερα στη δεκαετία του 1980 το “International Journal of Oral History”, το οποίο ιδρύθηκε από τον Ron Grele, διευθυντή του προγράμματος προφορικής ιστορίας του Κολούμπια ο οποίος προσανατόλισε το αμερικάνικο κίνημα προφορικής ιστορίας κι προς την ανθρωπολογία και την ευρωπαϊκή προφορική ιστορία.

Δεύτερος σημαντικός πόλος εξέλιξεων αποτέλεσε η Δυτική Ευρώπη. Τα διεθνή συνέδρια προφορικής ιστορίας που πραγματοποιήθηκαν το 1976 στην Μπολώνια και το 1979 στο Colchester και αργότερα η ίδρυση της Διεθνούς Ένωσης Προφορικής Ιστορίας και από το 1998 η οργάνωση διατλαντικών συνεδρίων προφορικής ιστορίας ανέδειξαν την ανάπτυξη του κλάδου σε όλο τον κόσμο.

Στην Ελλάδα η προφορική ιστορία έχει μια εξαιρετικά σύντομη ιστορία. Στα τέλη του 19^{ου} αι. έως τα μέσα του 20^{ου} οι λαογράφοι κατέγραφαν και μελετούσαν μορφές της προφορικής παράδοσης όπως διηγήσεις, μύθους, παραμύθια, έθιμα, τραγούδια με την πεποίθηση ότι αυτές οι υποτιμημένες λαϊκές εκφάνσεις είχαν ιστορική και πολιτισμική αξία. Ωστόσο περισσότερο συστηματική έγινε η καταγραφή των προφορικών εκδηλώσεων των ανθρώπων, όταν κατά τη δεκαετία του '50 οι ερευνητές άρχισαν να χρησιμοποιούν το μαγνητόφωνο κι αργότερα την κινούμενη και ηχητική εικόνα. Οι όποιες τάσεις παρατηρήθηκαν στη Λαογραφία επηρεάστηκαν από το ρεύμα του εθνικού ρομαντισμού και οδήγησαν σε μια από-ιστορικοποιημένη αντίληψη για το λαϊκό πολιτισμό. Η επίδραση των επιστημονικών εξελίξεων στο εξωτερικό καθώς επίσης οι κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που πραγματοποιούνται μετά τη μεταπολίτευση στην Ελλάδα οδηγούν στη θεώρηση του λαϊκού πολιτισμού μέσω της αντίληψης της ιστορικής αλλαγής. Με τη συμβολή της Άλκης Κυριακίδου- Νέστορος άρχισε να εκτιμάται ο προφορικός λόγος και

ειδικότερα οι αφηγήσεις ζωής όχι μόνο ως ένα είδος προσδιορισμού του τρόπου με τον οποίο ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται τη θέση του στην ιστορία αλλά και κατανόησης των εσωτερικών, ασυνείδητων επιπέδων της κοινωνικής του εμπειρίας και ιστορικής ερμηνείας. (Thompson P., 2002,24).

Επιχειρώντας τη σύντομη αυτή αναδρομή διαπιστώνεται πως η προφορική ιστορία είναι τόσο νέα όσο το μαγνητόφωνο που χρησιμοποιείται για την καταγραφή και τόσο παλιά όσο η ίδια η ιστορία. Σύμφωνα με τον Marschal Mc Luhan μπορεί κανείς να διακρίνει τρία στάδια της ιστοριογραφίας ή της προφορικής ιστορίας (McLuhan Marshall, 1971,23): α) Την «προφορική περίοδο», το στάδιο δηλ. πριν την εφεύρεση της γραφής. β) Τη δεύτερη περίοδο που ονομάζεται «γραπτή», η οποία αρχίζει με την εφεύρεση της γραφής και συνεχίζεται αργότερα με τον τύπο και γ) την «ηλεκτρονική περίοδο» κατά την οποία παρατηρείται ξανά μια στροφή στον προφορικό λόγο, η οποία αρχίζει με την εφεύρεση του μαγνητοφώνου και του ραδιοφώνου αργότερα. Η προφορική ιστορία μάλιστα άνθισε στα μέσα του εικοστού αι., όταν το ραδιόφωνο είχε μεγάλη απήχηση και μπορούσε να μεταφέρει το παρελθόν ζωντανό με μια σύγχρονη αυθεντικότητα. (Verena A., 2000, 4). Με την εφεύρεση της τηλεόρασης η προσπάθεια αποκτά μια ακόμη διάσταση, την οπτική κι ενισχύεται περισσότερο. (Dutmus Oya Dincer, 1999, 40). Οι ηχητικές μαρτυρίες συμπληρώνονται συχνά από οπτικό υλικό που παρέχουν οι πληροφορητές, από ταινίες, διαφημίσεις, το διαδίκτυο εμπλουτίζοντας σε σημαντικό βαθμό τις υπάρχουσες ιστορικές πηγές και προσδίδοντας μια νέα, σύγχρονη και πιο ελκυστική για τους περισσότερους ανθρώπους πτυχή στην προσπάθεια προσέγγισης και κατανόησης του παρελθόντος. Το ιστορικό οπτικό- ακουστικό υλικό αποκτά ολοένα και πιο σημαντικό ρόλο ως αναπόσπαστο κομμάτι της κληρονομιάς του ανθρώπου. (Alberti Verena,2000, 5)

Η προφορική ιστορία εγκαινιάζει μια διαφορετική διάσταση στην ανασύνθεση του παρελθόντος. Το ενδιαφέρον της ιστορικής έρευνας μετατοπίζεται από την πολιτική στον άνθρωπο. Αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα. Προϋποθέτει τη συνεργασία και την αλληλεπίδραση. Βγαίνει από το γραφείο, τη βιβλιοθήκη, το πανεπιστημιακό ίδρυμα. Προσεγγίζει τους απλούς ανθρώπους κι αφουγκράζεται τη φωνή ακόμη κι όσων βρίσκονται στο περιθώριο μιας κοινωνίας. Δίνει τη δυνατότητα στις ομάδες που αποτελούν κοινωνικές μειονότητες, στους φτωχούς, στους μετανάστες, στους ανέργους να εκφράσουν τη γνώμη τους και να μεταφέρουν τις εμπειρίες τους. Οι προβαλλόμενες δηλώσεις των κρατούντων αντιπαραβάλλονται, επιβεβαιώνονται και συμπληρώνονται με τις μαρτυρίες των πολλών και μη προνομιούχων. Ο λόγος των τελευταίων ακούγεται με προσοχή και αξιοποιείται για τη συγγραφή μιας πληρέστερης, πολυφωνικής και δικαιότερης ιστορίας. (Thompson P.: 2002, 37).

2.2. Μεθοδολογία και πρακτική της προφορικής ιστορίας

Με την αξιοποίηση της προφορικής μεθόδου η ιστορία αποκτά μια νέα διάσταση από τη στιγμή που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως πρωτογενής πηγή τα βιώματα κάθε ανθρώπου. (Thompson P.:2002, 34).Οι «κανονικές» ιστορικές πηγές με τον τρόπο αυτό συμπληρώνονται ή ακόμη ακόμη «υποσκάπτονται» ως προς τη μεροληπτικότητά τους. Αναδεικνύονται επίσης πτυχές που η μέχρι στιγμής έρευνα δεν έχει καλύψει. Διαφοροποιούμενη από τη γραπτή αυτοβιογραφία η προφορική ιστορία καλύπτει ένα ευρύτερο πεδίο προσώπων, τόπων και χρονικών περιόδων.

Ο ιστορικός διασφαλίζοντας παράλληλα την αντιπροσωπευτικότητα των μαρτυριών για το παρελθόν έχει τη δυνατότητα να επιλέξει τον πληροφορητή ανάλογα με τις αναζητήσεις του ερευνητικού του έργου. Τα τεκμήρια μάλιστα μπορούν να είναι όχι ως συνήθως οι προφορικές μαρτυρίες αλλά και φωτογραφίες, έγγραφα, ενθύμια, προσωπικά αντικείμενα που αντιπροσωπεύουν τη χρονική περίοδο και το θέμα που προσεγγίζεται ερευνητικά. Συχνά οι άνθρωποι που καταθέτουν τις δικές τους προσωπικές μαρτυρίες δεν ταιριάζουν απόλυτα στους κοινωνικούς τύπους που παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία.(Thompson P.: 2002, 40). Η ιστορική έρευνα εμπλουτίζεται κατά συνέπεια με νέα στοιχεία επιτρέποντας την αναθεώρηση και την πληρέστερη παρουσίαση ενός θέματος.

Η προφορική ιστορία συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό στη διερεύνηση των πεδίων της έρευνας. Σε ορισμένους μάλιστα κλάδους όπως στην ιστορία της οικογένειας η επίδραση της προφορικής ιστορίας υπήρξε καταλυτική. Ο ιστορικός αξιοποιώντας τις προφορικές μαρτυρίες είχε τη δυνατότητα να ρίξει φως σε ζητήματα της οικογένειας όπως οι σχέσεις των μελών μεταξύ τους, οι ρόλοι, η ανατροφή των παιδιών, η ζωή των γυναικών.

Με την εφαρμογή της προφορικής μεθόδου η ανασύνθεση της ιστορίας είναι υπόθεση του κάθε ατόμου ανεξάρτητα από την ηλικία του, την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει, το μορφωτικό του επίπεδο. Η προφορική ιστορία ασχολείται με ατομικές ζωές και κάθε ζωή είναι ενδιαφέρουσα (Thompson P.:2002, 50). Αναδεικνύονται το προσωπικό έργο, οι αξίες, οι ιδέες κάθε ανθρώπου. Τα οφέλη δεν αφορούν μόνο τους ερευνητές που αναζητούν την ιστορική γνώση αξιοποιώντας μια ακόμη μέθοδο αλλά και τον κάθε άνθρωπο, από τον οποίο ζητείται να περιγράψει το προσωπικό του βίωμα. Σύμφωνα μάλιστα με την Α. Κυριακίδου – Νέστορος αυτό που επιδιώκει ο ιστορικός της προφορικής ιστορίας δεν αφορά την αντικειμενική αλήθεια, τι ακριβώς έγινε (*wie es geschehen ist*) αλλά η υποκειμενική εμπειρία του πληροφορητή και μέσω της αφήγησης που επιχειρεί η λογική της ζωής του (Κυριακίδου- Νέστορος Α.,1998:233). Μέσω αυτής της διαδικασίας προωθείται η

επικοινωνία και παρέχεται η δυνατότητα έκφρασης. Ενισχύεται με τον τρόπο αυτό το αυτο-συναίσθημα όσων ερωτώνται και νιώθουν από τα άλλα μέλη της κοινωνίας παραμελημένοι όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ηλικιωμένων. Οι τελευταίοι αποκτούν ένα νέο, δημιουργικό ρόλο, καθώς ανακαλούν στη μνήμη τους περιστατικά του παρελθόντος και μεταβιβάζουν σημαντικές πληροφορίες στις νεώτερες γενιές. Στη Βρετανία πολλοί οίκοι ευγηρίας και κλινικές επιζητούν τη συνεργασία στο πλαίσιο προγραμμάτων προφορικής ιστορίας, καθώς έχει επιστημονικά τεκμηριωθεί η θεραπεία μέσω της ανάκλησης (recall therapy). (Lomas T.:1992,38)

Η διαδικασία της συνέντευξης όπως ακολουθείται κατά την ερευνητική διαδικασία φέρνει κοντά ανθρώπους διαφορετικών ηλικιών από διαφορετικά κοινωνικά περιβάλλοντα που δεν θα είχαν ποτέ την ευκαιρία να γνωριστούν μεταξύ τους. Μαθαίνουν να κατανοούν διαφορετικές αξίες και να σέβονται το θάρρος που επιδεικνύουν στη ζωή τους άνθρωποι λιγότερο προνομιούχοι στους οποίους η έρευνα δεν είχε στρέψει την προσοχή της.

Η ανάκληση του παρελθόντος σε μια συνέντευξη προϋποθέτει την ανάπτυξη μιας σχέσης οικειότητας ανάμεσα στον πληροφορητή και τον ιστορικό ερευνητή. Διέπεται επίσης από την αμοιβαία κατανόηση και τον αλληλοσεβασμό. Η ανάκληση των προσωπικών βιωμάτων παράλληλα κι η εξωτερίκευση των ιδιαίτερων σκέψεων από τον πληροφορητή προαπαιτεί επίσης την ύπαρξη εμπιστοσύνης. Εξαρτάται ακόμη σε σημαντικό βαθμό από το σεβασμό και την κατανόηση που θα επιδείξει ο ερευνητής. Ο πληροφορητής ανεξάρτητα από το μορφωτικό του επίπεδο, την επαγγελματική του ιδιότητα και την οικονομική του κατάσταση, την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει θα πρέπει να αντιμετωπίζεται από τον ερευνητή ως το άτομο εκείνο που γνωρίζει. Ο Roy Hay στην έρευνά του για τους ναυπηγούς του Clydeside διαπίστωσε ότι πολύ συχνά «η δική μας άγνοια μπορεί να μετατραπεί σε πλεονέκτημα», καθώς παροτρύνει τους πληροφορητές μας να μας δώσουν περισσότερες πληροφορίες (Thompson P.:2002, 274). Εκδιπλώνοντας τις αναμνήσεις και τις σκέψεις του ο πληροφορητής πολύ συχνά εκδηλώνει συναισθήματα τα οποία ο ερευνητής οφείλει να συμμεριστεί και να τον ενθαρρύνει. Ενδεχομένως επίσης να εκφράσει κάποιες απόψεις ακραίες, τις οποίες δεν ενστερνίζεται ο ιστορικός, αλλά μπορεί να κατανοήσει με συμπάθεια. Ο Bourdieu υποστηρίζει ότι «η ευπρόσδεκτη διάθεση που μας οδηγεί να μοιραστούμε τα προβλήματα του πληροφορητή, η ικανότητα να τον πάρουμε και να τον καταλάβουμε όπως ακριβώς είναι, με τη δική του διακριτή αναγκαιότητα, είναι ένα είδος διανοητικού έρωτα: μια ενατένιση...» (Thompson P.: 2002, 292).

Ο προφορικός λόγος σε αντίθεση προς το γραπτό προβάλλει μια διαφορετική κι εξίσου σημαντική διάσταση κατά την διερεύνηση πτυχών του παρελθόντος. Η γραφή είναι αρκετά λογική, ιδιαίτερα συνεκτική και περιοριστική σε επίπεδο έκφρασης, ώστε αδυνατεί

να συμπεριλάβει στοιχεία που αποκαλύπτονται με την αυθόρμητη εκδήλωση των συναισθημάτων και μέσω της επικοινωνίας, λεκτικής και μη λεκτικής ανάμεσα στον πληροφορητή και τον ιστορικό ερευνητή. Το συγκινησιακό στοιχείο που ενυπάρχει στις διυποκειμενικές σχέσεις αφήνει να αναδυθούν πολύτιμες πτυχές, όπως τη φαντασιακή διάσταση, που με άλλον τρόπο θα χάνονταν (Πασσερίνι Λ.,: 1998, 290). Αντίστοιχα και η αξιοπιστία των πηγών σύμφωνα με τον A. Portelli αποτελεί μια διαφορετική αξιοπιστία που δεν έγκειται στην προσκόλληση στα γεγονότα, αλλά μάλλον στην απόκλιση από αυτά όπου υπεισέρχεται η φαντασία, ο συμβολισμός και η επιθυμία. (Portelli A., 1998:68)

2.3. Εφαρμογές της προφορικής ιστορίας στο εξωτερικό- πλεονεκτήματα

Ενώ στην Ελλάδα η αξιοποίηση της προφορικής ιστορίας είναι ακόμη σε πειραματικό στάδιο σε χώρες του εξωτερικού πολλά και σημαντικά προγράμματα έχουν τις τελευταίες δύο δεκαετίες τεθεί σε εφαρμογή. Κύρια γνωρίσματά τους η συμμετοχή και η συνεργασία ατόμων κάθε ηλικίας, μορφωτικού επιπέδου και ενδιαφερόντων. Σημαντικά εγχειρήματα έχουν πραγματοποιηθεί με παιδιά σχολικής ηλικίας. Ιδιαίτερα επιτυχημένες υπήρξαν οι εφαρμογές στο πλαίσιο των οποίων οι μαθητές καλούνταν να διερευνήσουν την ιστορία της οικογένειάς τους. Η συλλογή υλικού όπως φωτογραφίες, επιστολές, ημερολόγια, παλιά έγγραφα καθώς επίσης και προφορικές μαρτυρίες έγινε από τα ίδια τα παιδιά επιτρέποντας την εξοικείωση με την έννοια του παρελθόντος, ξεκινώντας από το δικό τους περιβάλλον.

Ένα από τα πιο σημαντικά προγράμματα προφορικής ιστορίας πραγματοποιήθηκε σε ένα επαρχιακό Δημοτικό Σχολείο στην περιφέρεια του Καίμπριτζ (Thompson P.:2002, σελ.274). Κύριος στόχος της εφαρμογής ήταν να ανακαλύψουν οι μαθητές ότι η ιστορία υπάρχει γύρω μας. Αφειτηρία της αποτέλεσε μια παλιά φωτογραφία του Σχολείου, όταν είχε αρχίσει να πρωτολειτουργεί. Οι μαθητές δραστηριοποιήθηκαν πολύπλευρα, συγκεντρώνοντας φωτογραφικό υλικό, τεκμήρια που αφορούσαν τόσο το σχολείο όσο και την τοπική κοινότητα, γράφοντας και διαβάζοντας σχετικά κείμενα, ενώ σημαντική υπήρξε η αλληλεπίδραση με άλλα μέλη τόσο του οικογενειακού όσο του κοινωνικού περιβάλλοντος τους, κυρίως ηλικιωμένους για τη συλλογή προφορικών μαρτυριών.

Ένα εξίσου εποικοδομητικό πρόγραμμα εφαρμόστηκε σ' ένα Δημοτικό σχολείο στο Notting Hill, στο κέντρο του Λονδίνου. Θέμα ιστορικής έρευνας αποτέλεσε το ίδιο το σχολείο, η εκκένωσή του κατά τη διάρκεια του πολέμου και η μεταφορά των παιδιών στην εξοχή. Βασική επιδίωξη κι επιτυχία αντίστοιχα του προγράμματος ήταν η δυνατότητα συνεργασίας των παιδιών με μεγαλύτερα μέλη της κοινότητας, η επικοινωνία μαζί τους, η

αξιοποίηση των πληροφοριών που αντλήθηκαν στις μεταξύ τους συζητήσεις στη γραπτή έκφραση.

Αλλά και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση προγράμματα προφορικής ιστορίας πραγματοποιήθηκαν με μεγάλη επιτυχία. Το αγγλικό αναλυτικό πρόγραμμα μαθημάτων παρέχει μεγαλύτερη ευελιξία από το ελληνικό και κατά συνέπεια τη δυνατότητα ανάπτυξης περισσότερων πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων. Στο Λύκειο του Thurston στο Suffolk ειδικότερα οι μικρότεροι μαθητές κατασκεύασαν γενεαλογικά δέντρα και οι μεγαλύτεροι με βάση τα στοιχεία που συνέλεξαν μιλώντας με ηλικιωμένους της περιοχής, επιχείρησαν συγκρίσεις για την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης πριν και μετά τη συγκρότηση του κράτους πρόνοιας. Οι μαθητές της έκτης τάξης αξιοποίησαν το υλικό που είχε συγκεντρωθεί κι εξέδωσαν ειδικά περιοδικά που κυκλοφορούσαν στην περιοχή. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν επίσης η προσπάθεια συμμετοχής σε προγράμματα προφορικής ιστορίας των ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες εξασφαλίζοντας τη δυνατότητα να έχουν τη δική τους φωνή και να δραστηριοποιηθούν, ώστε να βρουν και να γράψουν τη δική τους ιστορία. Σύμφωνα με τη D. Atkinson, διαφορετικά, καθεμιά από αυτές τις ιστορίες θα παραμείνει μια «κρυμμένη» ιστορία. (Sheena R., 1998:26/2,65)

Σημαντική παράδοση στην αξιοποίηση της προφορικής ιστορίας έχουν και οι Η.Π.Α. Από τα πιο επιτυχημένα εγχειρήματα θεωρείται το πρόγραμμα “Foxfire” του εξατάξιου γυμνασίου Rabun Gap, μιας κωμόπολης στα ορεινά της Georgia. Στο πλαίσιο του μαθήματος επιλογής «Δημιουργική γραφή»¹ οι μαθητές, αν και αδιάφοροι στην αρχή, άρχισαν να συλλέγουν συνεντεύξεις και φωτογραφίες μελετώντας την ιστορία της περιοχής και στηριζόμενοι στο συγκεκριμένο πληροφοριακό υλικό εξέδωσαν ένα περιοδικό. Σταδιακά εξοικειώθηκαν με τη χρήση των μηχανών κι ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες διοργανώνοντας συναντήσεις ηλικιωμένων (Thompson P.:2002, 244).

Η παρουσίαση της ιστορίας χάρη στις δυνατότητες που παρέχει η προφορική ιστορία έχει μακρόχρονη παράδοση σε αρκετά μουσεία, αρχεία, βιβλιοθήκες στη Βρετανία. Σημαντικά ερευνητικά προγράμματα έχουν οργανωθεί στο Birmingham για τα δημόσια λουτρά και τα πλυσταριά της πόλης ή στο Southampton για την κοινότητα των μεταναστών από τις Δυτ. Ινδίες που ζούσαν στο λιμάνι ή ακόμη σημαντικό υπήρξε το πρόγραμμα του Imperial War Museum για τα πρώτα βήματα της αεροπορίας και τους αντιρρησίες συνείδησης. Το Εβραϊκό Μουσείο του Μάντσεστερ επίσης στο πλαίσιο ενός αντίστοιχου προγράμματος συνέβαλε στη διάσωση μιας κλειστής συναγωγής της βικτωριανής εποχής, όπου φυλάσσονται εκθέματα για τα οποία ο επισκέπτης μπορεί να ακούσει αναμνήσεις

¹ Δημιουργική γραφή (Creative writing) αποτελεί μια διαδικασία δημιουργικότητας που δίνει τη δυνατότητα στην προσωπική φωνή να εγγράψει τις εμπειρίες και τη φαντασία της.

σηκώνοντας μια τηλεφωνική συσκευή. Στο Shropshire έχει διαμορφωθεί το «ενεργό» αγροτικό μουσείο του Acton Scot με κύριο στόχο τη σύνδεση της τεκμηρίωσης με αντικείμενα που αφορούν τις πατροπαράδοτες πρακτικές εργασίας φέρνοντας κατά συνέπεια το έκθεμα πιο κοντά στο ιστορικό πρωτότυπο (Thompson P., 2002, 42). Στο μουσείο True Yard του King Lynn στο Norfolk που είναι αφιερωμένο στους ανθρώπους του North End, μιας κλειστής κοινότητας που ζούσε κυρίως από την αλιεία, το μεγαλύτερο μέρος των συλλογών του έχει συσταθεί με τη βοήθεια ηλικιωμένων, συνταξιούχων της περιοχής. Οι ίδιοι θεωρώντας ότι αποτελούν συνεργάτες του μουσείου όχι μόνο πρόσφεραν δικές τους εργαλεία, φωτογραφίες και προσωπικές εμπειρίες από τη ζωή τους στη θάλασσα, αλλά ανέπτυξαν ερευνητική δράση συλλέγοντας κι από άλλους ανθρώπους στη γύρω περιοχή εξαιρετικά σημαντικό μουσειακό υλικό. (Kavanagh G., 2000, 136) Χαρακτηριστική είναι ακόμη η περίπτωση του μουσείου μεταναστών του Ellis island στο οποίο από το 1973 που άρχισε το ερευνητικό πρόγραμμα έχουν καταγραφεί οι προφορικές μαρτυρίες δύο χιλιάδων μεταναστών ή και απογόνων τους με θέμα την καθημερινή ζωή τους στις χώρες καταγωγής, τους λόγους της μετανάστευσης, το ταξίδι προς την Αμερική, την πρώτη εντύπωση αντικρίζοντας το άγαλμα της ελευθερίας, τη διαδικασία ελέγχου στο Ellis island, το ταξίδι τους στο δικό τους τελικό προορισμό. (Martin D., 2001, 30). Πρωτότυπη ερευνητικά στον τομέα της προφορικής ιστορίας και της μουσειολογίας υπήρξε η συλλογή που είχε ως περιεχόμενο αποκλειστικά προφορικές μαρτυρίες στο Μουσείο Frankton Junction στη Νέα Ζηλανδία. Σύμφωνα με τους εμπνευστές της η προφορική ιστορία, όταν ενσωματώνεται στις εκθέσεις ή πλαισιώνει τα εκθέματα χάνει το πολυσύνθετο νόημά της και την ελκυστική δυναμική της προφορικής αφήγησης, γιατί η προσοχή του κοινού εστιάζεται στα υλικά τεκμήρια του παρελθόντος. Οι επιμελητές θα πρέπει να μάθουν στους επισκέπτες τι σημαίνει να ανακαλεί κάποιος στη μνήμη του και τι μπορούν να κάνουν με τις αναμνήσεις τους, προκειμένου να γίνουν ενεργές και ζωντανές σε αντίθεση με τα απλά αντικείμενα της συλλογής. (Green A., 1996, 449). Οι προφορικές μαρτυρίες εστιάζουν στις ανθρώπινες σχέσεις στο σπίτι και στη δουλειά, ωστόσο όχι μόνο σε ευχάριστες στιγμές όπως συμβαίνει με το φωτογραφικό υλικό αλλά και δυσάρεστες εμπειρίες προκαλώντας αντίστοιχες σκέψεις και αναμνήσεις στους επισκέπτες.

Μακρά παράδοση έχει επίσης η χρήση των συνεντεύξεων στην παρουσίαση της ιστορίας σε ραδιοφωνικές εκπομπές στις οποίες με την καθοδήγηση επαγγελματιών ιστορικών επιδιώκεται η αναβίωση του παρελθόντος και η διαμόρφωση ηχητικού αρχειακού υλικού. Μια από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες στο χώρο της ραδιοφωνίας υπήρξε το πρόγραμμα «The Century Speaks» που οργανώθηκε με αφορμή τη Χιλιετηρίδα σε εθνικό επίπεδο, σε όλους τους ραδιοφωνικούς σταθμούς της Μ. Βρετανίας και είχε ως αποτέλεσμα

να συγκεντρωθεί ένας απίστευτα μεγάλος αριθμός συνεντεύξεων , έξι χιλιάδων περίπου, οι οποίες βρίσκονται στη διάθεση των ερευνητών στη Βρετανική Βιβλιοθήκη. Κύριο χαρακτηριστικό αυτών των εγχειρημάτων αποτελεί η συμμετοχή και η άμεση επικοινωνία των μελών της τοπικής κοινότητας για την ανασύνθεση του παρελθόντος.

Αξιολογες εφαρμογές προφορικής ιστορίας έγιναν κι από τηλεοπτικές εκπομπές όπως η London Weekend Television που οργάνωσε με θέμα τη δημιουργία του σύγχρονου Λονδίνου έναν διαγωνισμό συλλογής υλικού με τη συμμετοχή τόσο ατόμων όσο και ομάδων από τοπικά σχολεία και γηροκομεία. Μια αξιολογη προσπάθεια πραγματοποιήθηκε επίσης στη σουηδική τηλεόραση από την Bengt Jansson. Ειδικότερα στους επτακόσιους περίπου κύκλους συζητήσεων που συνδέονταν με την εκπομπή είχαν την ευκαιρία να μιλήσουν για το πώς βίωσαν τις κοινωνικές αλλαγές στη χώρα τους περίπου ογδόντα χιλιάδες άνθρωποι.

Τόσο η τηλεόραση όσο κι ο κινηματογράφος με τη δύναμη της εικόνας συνέβαλαν, ώστε να εξοικειωθεί με την ιστορία ένα ευρύτερο σε ηλικία, ενδιαφέροντα και μορφωτικό επίπεδο κοινό. Στο χώρο επίσης του θεάτρου εξαιρετική υπήρξε η προσπάθεια της Elyse Dodgson σε σχολεία του Λονδίνου με τη βοήθεια του Royal Court Young People's Theater. Οι μαθητές συγκέντρωσαν υλικό, προφορικές μαρτυρίες, αντικείμενα απ' τις οικογένειές τους κι έπειτα συνεργάστηκαν για την παραγωγή μιας εξαιρετικής θεατρικής παράστασης.

Κοινός τόπος σε όλες αυτές τις μορφές έκφρασης αποτελεί ο συμμετοχικός χαρακτήρας της ιστορίας. Η προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος δεν αποτελεί προνόμιο λίγων ιστορικών που θα εφαρμόσουν ανάλογες επιστημονικές μεθόδους αλλά αφορά την κοινότητα, το καθένα μέλος της οποίας μπορεί να δραστηριοποιηθεί σε συνεργασία με άλλους, να διερευνήσει και να αναδείξει τη δική του σχέση με το παρελθόν. Από τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελεί η ενίσχυση από τον σουηδικό κρατικό οργανισμό της διοργάνωσης εκθέσεων, τοπικών κοινοτήτων να δημιουργήσουν τις δικές τους εκθέσεις με βάση τη δική τους άποψη κι όχι εκείνη των εργοδοτών και του κεφαλαίου. Ακόμη η ιστορία δεν συναντάται αποκλειστικά στους τοίχους και τις προθήκες ενός μουσείου ή στις σελίδες ενός ιστορικού βιβλίου. Η ιστορία μπορεί να παρουσιάζεται σε ένα μουσείο που βρίσκεται στις γειτονιές μιας κοινότητας ακούγοντας τις φωνές των απλών ανθρώπων κι αντλώντας υλικό από την καθημερινή τους ζωή (Μουσείο Κοινότητας ή Μουσείο Γειτονιάς). Αξιοσημείωτο ως προς αυτή την κατεύθυνση είναι το οικολογικό μουσείο «ecomusee» που ξεκίνησε στη Γαλλία κατά τη δεκαετία του 1970. Πρόκειται σύμφωνα με τον ιδρυτή του, το Ζωρζ Ανρί Ριβιέρ για ένα όργανο το οποίο συλλαμβάνεται, διαμορφώνεται και προβάλλεται από την τοπική κοινωνία. Είναι ένας καθρέφτης μέσα από τον οποίο ο τοπικός πληθυσμός ανακαλύπτει την ταυτότητά του. (Καραβασίλη Μ.,2001,64)

Δεν θα πρέπει να παραληφθεί η συνεργασία των μουσείων και των σχολείων με οίκους ευγηρίας και κλινικές, όπου φιλοξενούνται ηλικιωμένοι που μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς πληροφορητές ανακαλώντας στη μνήμη τους προσωπικά βιώματα και ιστορίες από το παρελθόν. Πολλά μουσεία στην Αγγλία δημιουργούν εκπαιδευτικά πακέτα, τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα, ώστε να υπάρξει επικοινωνία κι αλληλεπίδραση ανάμεσα στη μεγαλύτερη και τη νεότερη γενιά. (Kavanagh, G.:2000, 137). Το πρόγραμμα «Age Exchange» στο Λονδίνο έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για έναν εξαιρετικά ενδιαφέρον τρόπο προσέγγισης του παρελθόντος, του τρόπου ζωής μέσα από τις αφηγήσεις των μεγαλύτερων σε ηλικία ανθρώπων.

Η ανάκληση των προσωπικών βιωμάτων, όπως πραγματοποιείται από τους πληροφορητές αποτελεί σημαντική λειτουργία της μνήμης, τη μελέτη της οποίας θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια.

3. Μνήμη

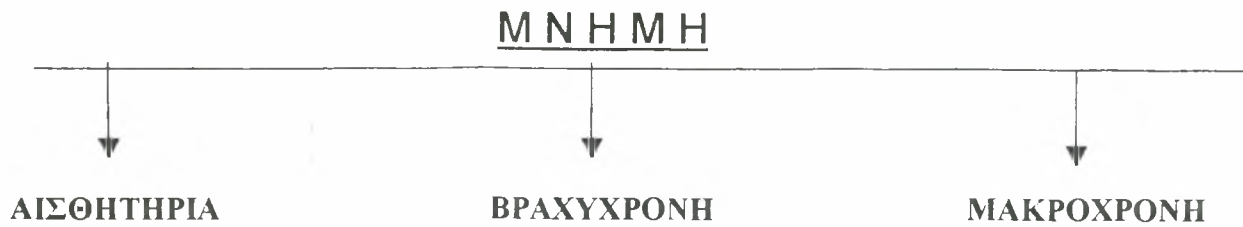
3.1 Φυσιολογία και ψυχολογία της μνήμης

Η μνήμη συνιστά μια έννοια σταυροδρόμι (Λε Γκοφ Ζ.,1998,87). Αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης τόσο για τις επιστήμες της ιστορίας και της ανθρωπολογίας, οι οποίες μελετούν τη συλλογική μνήμη όσο και για τις επιστήμες της ψυχολογίας, της ψυχοφυσιολογίας, της βιολογίας και της ψυχιατρικής, που εξετάζουν τον τρόπο λειτουργίας της και τις τυχόν διαταραχές της.

Ο ιστορικός ερευνητής εφαρμόζοντας την μέθοδο της συνέντευξης προσπαθεί να αντλήσει από τους πληροφορητές του όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία, τα οποία θα τον βοηθήσουν στο έργο της ανασύνθεσης του ιστορικού παρελθόντος. Η γνώση του τρόπου λειτουργίας της μνήμης, ακόμα και στο φυσιολογικό επίπεδο βοηθάει τον ερευνητή αφενός να διεξάγει τη συνέντευξη με πιο αποτελεσματικό τρόπο κι αφετέρου επιτρέπει την καλύτερη δυνατή ερμηνεία του υλικού που συλλέγει. Κατά συνέπεια καθίσταται σημαντικό εργαλείο για την ανακάλυψη της υποκειμενικής διάστασης των ιστορικών βιωμάτων. Σύμφωνα μάλιστα με την Πασερίνι σημαντικό δεν είναι μόνο αυτό που μας λένε οι πληροφορητές αλλά και οι σιωπές τους, οι οποίες υποδηλώνουν την ύπαρξη διαφόρων απωθήσεων και τραυμάτων.

Είναι σχεδόν αδιανόητο να φανταστούμε τον εαυτό μας χωρίς την ικανότητα της μνημονικής ανάκλησης. Οι ενθυμήσεις μας επιτρέπουν την πρόσληψη κι αφομοίωση νέων πληροφοριών, επηρεάζουν τις επιλογές μας και συντελούν στην προσαρμογή μας στην πραγματικότητα. Τα βιώματα και οι γνώσεις που έχουν κατακτηθεί στο παρελθόν και συγκρατούνται στη μνήμη συμβάλλουν στην συνειδητοποίηση του εαυτού μας και της ερμηνείας του κόσμου γύρω μας. Μέσω κάθε συνειδητής μας πράξης ανακαλούμε και επιβεβαιώνουμε την υποκειμενική υπόσταση του εαυτού μας. Η μνήμη αποτελεί τη βάση της προσωπικότητάς μας και κάθε ατομικής ή διαπροσωπικής δράσης (Kavanagh G., 2000: 15).

Σύμφωνα με την A. Cassels η ανθρώπινη μνήμη αποτελεί ένα σύνθετο σύστημα που περιλαμβάνει τρεις κύριους τύπους διατήρησης των πληροφοριών με διαφορετικά χαρακτηριστικά και δυνατότητες για τον καθένα από αυτούς. Διακρίνονται η *αισθητήρια*, η *βραχύχρονη* και η *μακρόχρονη* μνήμη και διαφέρουν τόσο ως προς το είδος και την ποσότητα των πληροφοριών που συγκρατούν όσο κι ως προς το χρονικό διάστημα συγκράτησής τους και τις αιτίες λήθης των ήδη αποθηκευμένων πληροφοριών (Baddeley A., 1989,34). (Σχ. 2)

Σχ. 2 Τρεις τύποι διατήρησης πληροφοριών -μνήμης.

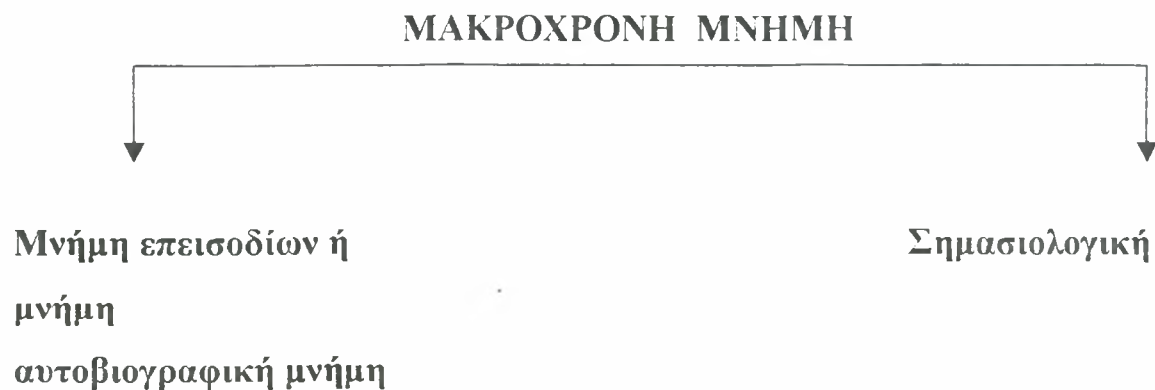
Η *αισθητήρια μνήμη* (sensory memory) αφορά τη σύντομη διατήρηση των πληροφοριών μετά την παύση των ερεθισμών που έχουν διεγείρει τα αισθητήρια συστήματα. Πρόκειται για μια φευγαλέα μνήμη, η οποία καταγράφεται από τους υποδοχείς της όρασης (εικονική μνήμη) και της ακοής (ηχητική μνήμη). (Cassells A.,2000, 7). Η διατήρηση των πληροφοριών διαρκεί από κλάσμα δευτερολέπτου έως δύο δευτερόλεπτα. Ως προς τη φύση της η αισθητήρια μνήμη ή αισθητήρια καταγραφή (sensory register) είναι μια εντύπωση του ερεθισμού, οπτική εικόνα ή ακουστική ηχώ. Η πληροφορία που διατηρείται στην αισθητήρια αποθήκευση περιλαμβάνει τα εξωτερικά, φυσικά χαρακτηριστικά του ερεθισμού. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχει κατηγοριοποιηθεί ακόμη γι' αυτό ονομάζεται και «προκατηγορική» (Βακάλη -Μάνιου Μ., 1995:125). Ένα ακόμη σημαντικό χαρακτηριστικό της αισθητήριας καταγραφής είναι η φωτογραφική της δυνατότητα (flash bulb memory). Με μια φευγαλέα ματιά μπορεί κανείς να προσλάβει περισσότερες πληροφορίες από όσες μπορεί να αναφέρει λόγω της ταχείας φθοράς ή της οπισθοδρομικής επισκίασης. Ιδιαίτερο γνώρισμα της αισθητήριας μνήμης αποτελεί επίσης η σύντομη διάρκειά της. Η οπτική αισθητήρια αποθήκευση διαρκεί ένα έως δύο δευτερόλεπτα, ενώ η ακουστική αισθητήρια καταγραφή τρία ή τέσσερα δευτερόλεπτα.

Ο δεύτερος τύπος διατήρησης πληροφοριών είναι η *βραχυπρόθεσμη μνήμη* (Short-Term Memory) ή *εργαζόμενη μνήμη* (working memory). Τα ερεθίσματα τα οποία συγκρατούνται για λίγο χρονικό διάστημα στην αισθητήρια μνήμη, αν δεν επέλθει η απώλειά τους στο χρόνο που ακολουθεί, παραμένουν για μια σύντομη χρονική περίοδο (είκοσι έως τριάντα περίπου δευτερόλεπτα). Για την είσοδο μιας πληροφορίας στη βραχυπρόθεσμη μνήμη απαιτείται επιλεκτική προσοχή. Η μορφή του κώδικα με την οποία εισέρχεται η πληροφορία στη βραχυπρόθεσμη μπορεί να είναι ακουστική, φωνητική, οπτική. Η διατήρηση της πληροφορίας απαιτεί εγρήγορση, συνεχή προσοχή και επανάληψη της συγκράτησης. Σε μια σειρά διαδοχικών στοιχείων ειδικότερα ανακαλούνται ευκολότερα τα τελευταία. Πρόκειται για την επίδραση του πρόσφατου (recency effect). Ανασταλτικοί

παράγοντες αποτελούν η καθυστέρηση στην ανάκληση, η δυσκολία του έργου που προηγείται της προσπάθειας ανάκλησης κι ακόμη το νόημα των στοιχείων που ανακαλούνται (Βακάλη Μάνιου- Μ., 1995 , 133). Η ανάκληση μιας πληροφορίας γίνεται μέσω μιας γραμμικής διαδικασίας.

Ο τρίτος τύπος μνήμης είναι η *μακρόχρονη μνήμη* και αναφέρεται στη συγκράτηση των πληροφοριών για μεγαλύτερη χρονική περίοδο, πιθανόν για ολόκληρη σχεδόν τη ζωή. Ο χρόνος συγκράτησης μπορεί να θεωρηθεί απεριόριστος (Kavanagh G.,(2000),12). Πρόκειται για το απόθεμα των γνώσεων, των ικανοτήτων, των εννοιών, των κανόνων, των σκέψεων, των κρίσεων, των ρόλων, των βιωμάτων που έχει συγκεντρώσει ο άνθρωπος αλληλεπιδρώντας με το περιβάλλον στο οποίο ζει. Στη μακρόχρονη μνήμη συγκρατούνται εκτός από τα οπτικά και ακουστικά ερεθίσματα και οι πληροφορίες που απορρέουν από τις εμπειρίες και των άλλων αισθήσεων. Αποτελεί επίσης ένα σύστημα που συμβάλλει ενεργά στην επεξεργασία των πληροφοριών με τη διαδικασία που είναι γνωστή ως «από επάνω προς τα κάτω» (top-down processing) (Βακάλη Μάνιου- Μ., 1995,136). Η μακρόχρονη μνήμη χαρακτηρίζεται από εξαιρετική ευρύτητα, πλαστικότητα και ταχύτητα, ιδιότητες που οφείλονται κυρίως στη δυνατότητα κωδικοποίησης και οργάνωσης των περιεχομένων τους.

Σύμφωνα με τον Tulving (1971) η μνήμη διακρίνεται σε μνήμη επεισοδίων (episodic) ή αυτοβιογραφική και σε μνήμη σημασιολογική (semantic). (Σχ. 2)

Σχ. 2 Διάκριση της μνήμης σύμφωνα με το Tulving (1972)

Η μνήμη των επεισοδίων αφορά τα προσωπικά βιώματα του ατόμου. Περιλαμβάνει στοιχεία σχετικά με συγκεκριμένα πρόσωπα, γεγονότα, αντικείμενα. Ο τύπος της οργάνωσης είναι χρονολογικός ή χωρικός. Τα πληροφοριακά στοιχεία οργανώνονται δηλαδή σύμφωνα με το πότε και πώς. Η μνήμη των επεισοδίων είναι σε υψηλό βαθμό υποκειμενική: η ενθύμηση αφορά περιστατικά της ζωής μας με τους δικούς μας όρους, όπως βλέπουμε εμείς τον εαυτό μας και ίσως όχι όπως οι άλλοι βλέπουν εμάς. Μάλιστα ανακαλούμε διάφορα στοιχεία με τη μορφή επεισοδίων που συνδέονται με περιστατικά κλειδιά στη ζωή μας. Κάθε

τέτοια ανάμνηση εγείρει διαδοχικά κι άλλες αναμνήσεις. Η αυτοβιογραφική μνήμη αντανακλά όχι μόνο το παρελθόν μας αλλά επίσης τις προσωπικότητές μας και τις πεποιθήσεις μας για τους εαυτούς μας σήμερα. Η διαδικασία της ανάκλησης ενός γεγονότος ή ενός επεισοδίου από το παρελθόν είναι αποτέλεσμα ανακατασκευής σε σχέση με το πώς προσλαμβάνουμε τους εαυτούς μας στο παρόν. (Griffiths G.,1989,49) Με την πάροδο του χρόνου και την επίδραση των μεταγενέστερων και πιο πρόσφατων γεγονότων οι αυτοβιογραφικές αναμνήσεις φθίνουν χάνοντας την ακρίβεια κατά την ανάκλησή τους.

Η σημασιολογική μνήμη είναι αποτέλεσμα της αφαιρετικής πρόσληψης κι επεξεργασίας. Αποθηκεύονται γενικά στοιχεία της εξωτερικής πραγματικότητας. Έχει εξαιρετική ευρύτητα. Λέγεται ότι το νοητικό λεξικό απαρτίζεται από 20.000 – 40.000 λέξεις κι ενδεχομένως ακόμη περισσότερο. Πρόκειται για γενική γνώση που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διάφορα πλαίσια. Μάλιστα οι κανόνες και οι εννοιολογικές σχέσεις που περιλαμβάνει παρέχουν τη δυνατότητα να ανασυντίθεται το περιεχόμενό της και να παράγεται νέα γνώση. Ωστόσο η ανάκληση των πληροφοριών δεν επιφέρει αλλαγές στην ίδια τη σημασιολογική μνήμη. Αντίθετα τροποποιεί σημαντικά τη μνήμη των επεισοδίων.

Η γνώση όπως αναπαρίσταται στη μακρόχρονη μνήμη διακρίνεται σε δηλωτική (declarative) και διαδικαστική (procedural). Η *δηλωτική* γνώση αποτελεί ένα είδος λεξικού εννοιών και περιλαμβάνει τις λέξεις με τις σημασίες τους, τις ποικίλες εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, τα γεγονότα και όλη τη γενική γνώση. Η δηλωτική γνώση συμπληρώνεται από τις προσωπικές εμπειρίες του πληροφορητή. Η *διαδικαστική* γνώση περιλαμβάνει ακολουθίες πράξεων, ενεργειών, τις οποίες γνωρίζουμε πώς να τις εκτελέσουμε, αλλά δυσκολία ανακύπτει στη λεκτική περιγραφή τους. Κάποιες μορφές διαδικαστικής μνήμης αντίστοιχα μπορεί να είναι είτε σαφείς απαιτώντας συνειδητή ανάκληση των εμπειριών του παρελθόντος όπως στην περίπτωση εκτέλεσης δύσκολων έργων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο πλαίσιο της προφορικής ιστορίας η περιγραφή από τους ίδιους τους αφηγητές των εργασιών που εκτελούσαν για πολλά χρόνια.. Πολύ συχνά δυσκολεύονται να ανακαλέσουν στη μνήμη τους τη σωστή σειρά των εργασιών.

Η μνήμη αποτελεί ένα σύνθετο σύστημα που περιλαμβάνει πολλές σημαντικές λειτουργίες (Σχ. 3). Οι κύριες λειτουργίες της είναι η κωδικοποίηση, η αποθήκευση, η ανάπλαση. (Βακάλη Μάνιου- Μαρία, 1995, 116). Αναφέρονται επιπρόσθετα η επανάληψη ή επαναμάθηση, η συνένωση ή η οργάνωση, η ανάκληση, η αναγνώριση, η ανάμνηση. Η *κωδικοποίηση* (encoding) ειδικότερα αφορά την εγγραφή των πληροφοριών στη μνήμη. Το ερέθισμα που εισέρχεται στη μνήμη παίρνει τη μορφή με την οποία είναι δυνατό το γνωστικό σύστημα να το συγκρατήσει και να το διαχειριστεί. Κατά την *αποθήκευση* (storage) οι πληροφορίες που έχουν κωδικοποιηθεί διατηρούνται στη μνήμη

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

- Κωδικοποίηση
- Αποθήκευση
- Ανάπλαση-Ανάκληση-Αναγνώριση
- Επανάληψη
- Συνένωση ή οργάνωση
- Ενθύμηση

Σχ. 3 Οι κυριότερες λειτουργίες της μνήμης

Με την *οργάνωση* τα ερεθίσματα που προέρχονται από ποικίλα γνωστικά πεδία συγκρατούνται για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα εντασσόμενα σε *γνωστικά σχήματα*, σε *γνωστικές δομές*. Τα γεγονότα οργανώνονται συχνά πιο αφαιρετικά συνδεόμενα σε μια γενική δομή. Τα πληροφοριακά στοιχεία που δεν ανταποκρίνονται στις επιθυμίες, τις προσδοκίες και τις στάσεις μας είναι δυνατόν να μετασχηματιστούν παίρνοντας μια περισσότερο αποδεκτή μορφή (εξομάλυνση). Πολύ συχνά η αφήγηση ενός γεγονότος συνοδεύεται κι από τις προσωπικές κρίσεις, τις παρατηρήσεις, τα συμπεράσματα του αφηγητή. Είναι δυνατόν οι υποκειμενικές εκτιμήσεις να ενσωματωθούν στο αρχικό γεγονός και μάλιστα κάθε φορά που επιχειρείται η αφήγησή του από τον ίδιο αφηγητή να διαφοροποιείται από την αρχική του μορφή. Το στοιχείο αυτό προσλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία για τον ιστορικό-ερευνητή που μελετά τις προφορικές μαρτυρίες. Ένας ακόμη τρόπος οργάνωσης των πληροφοριών αφορά την *επιλογή* κατά την αποθήκευση των ερεθισμάτων του εξωτερικού ή εσωτερικού περιβάλλοντος σύμφωνα με τις προ-υπάρχουσες γνωστικές τους δομές. Παρατηρείται γενικότερα πως οι άνθρωποι στην προσπάθειά τους να ανακαλέσουν στη μνήμη τους συνηθίζουν να οργανώνουν υποβοηθητικά στοιχεία κλειδιά σε σχήματα. (Kavanagh G.:2000, 14).Ως τέτοιου είδους στοιχεία μπορούν να λειτουργήσουν εικόνες ή λέξεις. Στην ανάκληση των προφορικών μαρτυριών χρησιμοποιούνται με αυτό τον τρόπο οι φωτογραφίες, διάφορα προσωπικά αντικείμενα, κειμήλια ή ακόμη κατά τη μαθησιακή εμπειρία στο χώρο του μουσείου ειδικές σύντομες λεζάντες.

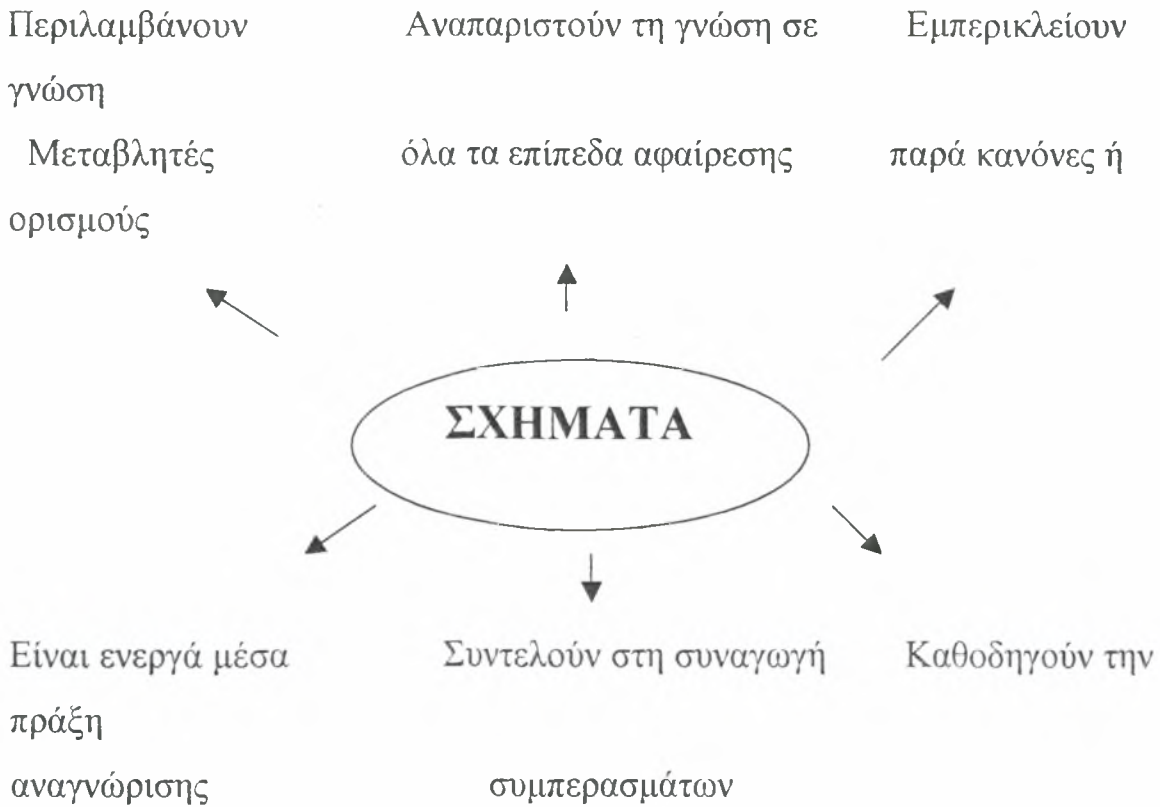
Τα σχήματα (schemas ή schematas) αποτελούν πακέτα πληροφοριών που περιλαμβάνουν ένα σχετικά καθορισμένο πυρήνα αλλά και παράγοντες που αλλάζουν

(μεταβλητές). Για παράδειγμα το σχήμα «ζητώ βοήθεια από κάποιον» μπορεί να αναφέρεται σε μεταβλητές όπως το είδος της βοήθειας, το χρόνο που γίνεται η συγκεκριμένη έκκληση, το πρόσωπο από το οποίο κάθε φορά ζητώ βοήθεια.

Επιπρόσθετα τα σχήματα μπορούν ακόμη να ενσωματωθούν το ένα μέσα στο άλλο, καθώς ένα ευρύτερο σχήμα είναι δυνατόν να εμπερικλείει πολλά επιμέρους. Για παράδειγμα κατά την περιγραφή ενός μουσειακού αντικειμένου, το σχήμα του αργαλειού στο οποίο αναφέρεται η αφηγήτρια μπορεί να περιλαμβάνει επιμέρους σχήματα, όπως το σχήμα των χτενιών, το σχήμα της σαΐτας, τα μυτάρια, το υφάδι.

Ακόμη ένα σχήμα μπορεί να λειτουργήσει αφαιρετικά σε όλα τα επίπεδα από το πιο συγκεκριμένο στο πιο αφηρημένο. Είναι δυνατόν να αφορά ιδεολογίες, ομάδες ατόμων, αφηρημένες έννοιες (π.χ. ελευθερία), αλλά και συγκεκριμένα αντικείμενα (π.χ. τραπέζι). Κατά την ανάκληση των μαρτυριών οι αφηγητές μπορούν να διατυπώνουν κρίσεις με βάση μια γενική αντίληψη, ένα σχήμα αναφερόμενοι σε διαφορετικά γεγονότα ή εμπειρίες σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό των σχημάτων αποτελεί η δυνατότητα αναφοράς κι αναπαράστασης μέσω αυτών εμπειριών και γνώσεων που έχουν συγκεντρωθεί σε σχέση με το εξωτερικό περιβάλλον στο οποίο διαβιούμε. Δεν πρόκειται για αφηρημένους ορισμούς και κανόνες με γενική ισχύ. Συνιστούν ενεργά μέσα αναγνώρισης. Τα ερεθίσματα που προσλαμβάνουν οι αισθήσεις μας ερμηνεύονται με την ενεργοποίηση των πληροφοριών που περιέχονται σε κάποιο αντίστοιχο σχήμα, ιδιαίτερα όταν ο ερεθισμός είναι ασαφής. Με τη βοήθεια των σχημάτων γίνεται περισσότερο κατανοητή η πραγματικότητα και διευκολύνεται η πρόβλεψη και η συναγωγή συμπερασμάτων όπως επίσης η εκτέλεση κάποιων εργασιών. (Βακάλη Μάνιου- Μ., 1995, 186). (Σχ.4)

Σχ. 4 Η λειτουργία των σχημάτων κατά τους Rumelhart και Norman (1985).

Η εφαρμογή των γνωστικών σχημάτων για την πρόσληψη της ιστορίας είναι πολύ σημαντική. Οι εικόνες μπορούν να λειτουργήσουν ως στοιχεία -κλειδιά στο συγκεκριμένο γνωστικό σχήμα. Το πληροφοριακό υλικό που προέρχεται από την καταγραφή προφορικών μαρτυριών μπορεί να βοηθήσει, ώστε το γνωστικό σχήμα να εμπεριέχει στοιχεία, τα οποία συνδέονται με την πραγματικότητα και το καθιστούν πιο σθεναρό στη μνήμη. Η διδακτική προσέγγιση ενός ιστορικού γεγονότος όπως για παράδειγμα ο ελληνοϊταλικός πόλεμος γίνεται περισσότερο αποτελεσματική, όταν τα γνωστικά ερεθίσματα είναι όχι μόνο ακουστικά, και όσα παρέχονται στο πλαίσιο της ενότητας, αλλά και οπτικά όπως το συναφές με το θέμα που μελετάται φωτογραφικό υλικό. Η σύνδεση επίσης με τη σύγχρονη πραγματικότητα τόσο με ηχητικές μαρτυρίες όσο και υλικά τεκμήρια επιτρέπει την καλύτερη οργάνωση του γνωστικού σχήματος. Τα πρόσωπα που θα προσκληθούν στη σχολική τάξη και οι προσωπικές τους ιστορίες μπορούν να λειτουργήσουν ως στοιχεία κλειδιά για την ανάκληση των γεγονότων της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου.

Σύμφωνα με τους Shank και Adelson (1977) οι γνώσεις που προσλαμβάνουμε καθημερινά μπορούν να οργανωθούν σε *σενάρια* που διευκολύνουν σε σημαντικό βαθμό τόσο την ανάκληση γεγονότων του παρελθόντος όσο και την εκτέλεση και την περιγραφή πολλών δραστηριοτήτων. Κάθε σενάριο χωρίζεται σε σκηνές ή πράξεις που ολοκληρώνουν

τη δραστηριότητα και καθεμιά από τις σκηνές αυτές περικλείει μια σειρά από επιμέρους ενέργειες. Επιχειρείται με τον τρόπο αυτό μία οργανωμένη στο χώρο και το χρόνο αναπαράσταση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Στην ανάκληση ιστοριών έχει αποδειχθεί ερευνητικά ότι τα υποκείμενα ακολουθώντας ανάλογα σενάρια συμπληρώνουν τα διάφορα κενά και διορθώνουν τη σειρά των επεισοδίων ή των πράξεων αν δεν είναι η ορθή (Βακάλη Μάνιου Μ., 1995,187). Τόσο στο πλαίσιο της σχολικής τάξης όσο και στο χώρο του μουσείου η προφορική μαρτυρία όπως παρουσιάζεται από τον πληροφορητή μπορεί να λειτουργήσει ως ένα είδος σεναρίου, το οποίο είναι δυνατό να διευκολύνει τόσο την προσέγγιση όσο και την ανάκληση γεγονότων του ιστορικού παρελθόντος.

Μια σημαντική λειτουργία του μνημονικού συστήματος θεωρείται η *αναζήτηση ή ανάκτηση* (retrieval) που περιλαμβάνει κυρίως την *ανάκληση* (recall) και την *αναγνώριση* (recognition), με τις οποίες αξιοποιούνται στο μέγιστο δυνατό βαθμό οι πληροφορίες που έχουν αποθηκευτεί στη μακρόχρονη μνήμη. Ειδικότερα η *ανάκληση* αφορά τη λειτουργία επαναφοράς πληροφοριακών στοιχείων από τη μακρόχρονη στη βραχύχρονη μνήμη. Ιδιαίτερα σημαντική για την ευκολότερη ανάκληση θεωρείται η χρήση διαφόρων, ειδικών *σημάτων* ή *δεικτών* (cues). Οι αισθήσεις μάλιστα συμβάλλουν αποφασιστικά στην πρόσβασή μας στη μνήμη παρέχοντας τέτοιου είδους σήματα. Μια παλιά φωτογραφία (οπτικό σήμα), ένα τραγούδι (ακουστικό σήμα) ή σε ένα μουσείο ένα έκθεμα που μπορεί ο επισκέπτης να αγγίξει και να ψηλαφίσει την επιφάνειά του (απτικό σήμα) αποτελούν ερεθίσματα και συγχρόνως υποβοηθητικά στοιχεία στην προσπάθεια ενθύμησης. Μάλιστα πιο ισχυρές κι αναλλοίωτες παραμένουν οι αισθήσεις που συνδέονται με την όσφρηση, που βρίσκεται στην πιο κεντρική περιοχή του εγκεφάλου. Συχνά συμβαίνει με δυσκολία να ανακαλούμε, αλλά πιο εύκολα να αναγνωρίσουμε ορισμένα πληροφοριακά στοιχεία, όταν τα αντικρίσουμε ή κάποιος άλλος είναι σε θέση να μας τα θυμίσει. Αυτό συμβαίνει, γιατί η αναγνώριση της πληροφορίας δεν προϋποθέτει την αναζήτηση και την ανεύρεση μιας ανάμνησης αλλά την ταύτισή της ως σωστής ή εσφαλμένης. Με τη βοήθεια της αναγνωριστικής λειτουργίας γίνεται εμφανής η ύπαρξη πληροφοριών, οι οποίες είχαν αποθηκευτεί στο παρελθόν, αλλά δεν ήταν εφικτή η ανάκλησή τους (άδηλη ή αφανής μάθηση). Ένας ακόμη τρόπος προσέγγισης των αποθηκευμένων στη μνήμη πληροφοριών αποτελεί η ανάκληση που εξαρτάται από την κατάσταση ή το πλαίσιο αναφοράς. Ειδικότερα η ανάκληση συγκεκριμένων πληροφοριακών στοιχείων που έχουν κατακτηθεί ευρισκόμενοι σε ορισμένη ψυχολογική κατάσταση (π.χ. χαρούμενος) ή σε ορισμένο πλαίσιο ή χώρο δεν είναι σίγουρα πάντοτε ότι θα ανακληθούν, όταν αισθανόμαστε διαφορετικά ή βρισκόμαστε σε άλλο χώρο αντίστοιχα. (Σχ. 5) Η ανάκληση από τον πληροφορητή προϋποθέτει τη δημιουργία ενός κατάλληλου πλαισίου συνθηκών, το οποίο μπορεί να είναι η κατάλληλα και σύμφωνα με

την εποχή που έζησε διαμορφωμένη αίθουσα ενός μουσείου. Η επίδραση του παρόντος είτε αφορά τη συναισθηματική κατάσταση του πληροφορητή είτε τις περιβαλλοντικές συνθήκες στις οποίες βρίσκεται επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την προσπάθεια ανάκλησης του παρελθόντος.

Ωστόσο κατά τη μεταφορά των πληροφοριών από το ένα άτομο στο άλλο, μπορεί να διαστρεβλωθεί ακούσια η αρχική εμπειρία, καθώς επιχειρείται η ερμηνεία της σύμφωνα με το πρίσμα των ιδιαίτερών μας σχημάτων, στερεοτύπων, προσδοκιών. Πρόκειται για τη *μυθοπλασία*.

ΑΝΤΛΗΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΜΝΗΜΗ

- Αναγνώριση
- Ενθύμηση
- Ανάκληση εξαρτώμενη από την κατάσταση /πλαίσιο αναφοράς

Σχ. 5 Άντληση πληροφοριών από τη μνήμη

3.1.1 Λήθη

Υπάρχουν, ωστόσο, περιπτώσεις κατά τις οποίες ο πληροφορητής αδυνατεί να ανασύρει από τη μνήμη του ένα γεγονός, μια εμπειρία, κάποια γνώση που έχει κατακτηθεί στο παρελθόν. Η αδυναμία ανάκλησης οφείλεται είτε σε προβλήματα *διαθεσιμότητας*, όταν ένα πληροφοριακό στοιχείο δεν έχει κωδικοποιηθεί ή αποθηκευτεί σε αρχικό στάδιο και στη συνέχεια δεν είναι διαθέσιμο, είτε σε προβλήματα *προσιτότητας*, όταν λόγω της έλλειψης του κατάλληλου σήματος η διάθεση του στοιχείου στη μακρόχρονη μνήμη δεν είναι προσιτή είτε στη διαγραφή από τη μνήμη (για διάφορες αιτίες, π.χ. δεν θεωρείται πια σημαντικό, είναι τραυματικό κλπ) (Σχ.6). Συχνά μάλιστα παρατηρείται οι πληροφορητές να παραλείπουν συνειδητά ή ασυνειδητά γεγονότα από το παρελθόν είτε γιατί είναι συνυφασμένα με δυσάρεστα για τους ίδιους περιστατικά.

Στις κυριότερες αιτίες της *λήθης* συγκαταλέγονται η παθητική φθορά (passive decay) που συμβαίνει με το χρόνο και η αχρησία των πληροφοριών (disuse). Συγκεκριμένα η

εγγραφή στη μνήμη αφήνει ένα ίχνος στον εγκέφαλο ως αποτέλεσμα της διέγερσης των νευρώνων. Ωστόσο με το πέρασμα του χρόνου υπάρχει μια ακούσια εξασθένιση του μνημονικού ίχνους, έτσι ώστε η αντίστοιχη πληροφορία να μην είναι αργότερα διαθέσιμη. Επιπρόσθετα οι πληροφορίες που είναι παλιότερες κι έχουν ασθενέστερα ίχνη εξωθούνται κι αντικαθίστανται από νεότερες, άμεσα χρήσιμες εξυπηρετώντας την περιορισμένη χωρητικότητα της βραχύχρονης μνήμης (αντικατάσταση). Στα προβλήματα προσιτότητας συγκαταλέγεται ακόμη η παρέμβαση ή παρεμβολή (interference) διαφορετικών στοιχείων ανάμεσα στη μάθηση και την ανάκληση. Διακρίνονται μάλιστα δύο επιμέρους είδη παρέμβασης: η αναδρομική επίσχεση, όταν μια νέα μάθηση παρεμβαίνει σε μια υπάρχουσα μνήμη και η προδρομική επίσχεση, όταν πληροφορίες που έχουν κατακτηθεί στο παρελθόν είναι τόσο ισχυρές (π.χ. συνήθειες), ώστε παρεμβάλλονται επηρεάζοντας την εγγραφή πιο πρόσφατων στοιχείων.

Αιτία λήθης είναι δυνατό να αποτελέσουν ακόμη τα ιδιαίτερα κίνητρα (motivated forgetting) που έχουμε, ώστε να απωθούμε σημαντικό μέρος των εμπειριών μας. Σύμφωνα μάλιστα με τη φροϋδική θεωρία οι επώδυνες εμπειρίες απωθούνται κι αποθηκεύονται στο ασυνείδητο, όπου γίνονται απρόσιτες (Cassells Anette, 2000, 35). Το αίσθημα του φόβου ειδικότερα, το άγχος, ο πόνος, η ντροπή, η ενοχή είναι παράγοντες που αποτρέπουν την ανάκληση από κάποιο άτομο εμπειριών αρνητικών για την αυτό-εκτίμησή του. Ενδεχομένως στην περίπτωση αυτή επινοούνται και διαμορφώνονται από το ίδιο εναλλακτικές ενθυμήσεις τόσο ικανοποιητικές μάλιστα, ώστε να φαίνονται σαν αληθινές. Μας προστατεύει και μας βοηθά στον ίδιο βαθμό με τη μνήμη τόσο σε ατομικό όσο σε κοινωνικό επίπεδο. (Kavanagh G., 2000,16). Πρόκειται για τη "μνήμη-προπέτασμα" (screen memory).

■ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

- Παθητική φθορά
- Αχρησία
- Αντικατάσταση
- Παρέμβαση ➔ αναδρομική επίσχεση
ή Παρεμβολή ➔ προδρομική επίσχεση
- Αποτυχία ανάπλασης

ΛΗΘΗ

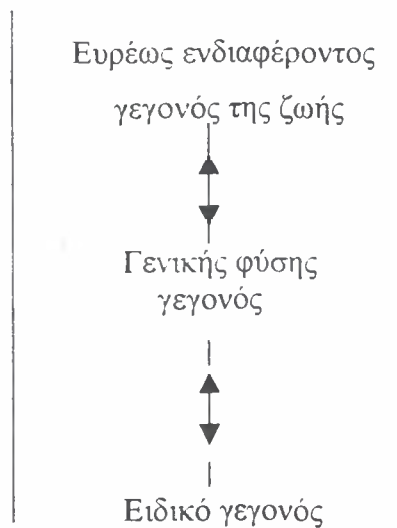
■ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΙΤΟΤΗΤΑΣ

- Στερεότυπα -
Συστηματικός μετασχηματισμός
ή διαστρέβλωση του μνημονικού ίχνους
- Αλώθηση

Σχ. 6 Αιτίες λήθης

Στην πραγματικότητα δεν ξεχνούμε απόλυτα όπως δε θυμόμαστε απόλυτα. Οι παραλείψεις ή τα λάθη κατά την αφήγηση αποτελούν μάλιστα αφορμές, ώστε οι ιστορικοί να εκμαιεύσουν στοιχεία για την προσωπικότητα του αφηγητή. Όταν μάλιστα ανακαλούνται οικογενειακές αναμνήσεις, αναδύονται σημαντικά θέματα που αφορούν την ταυτότητα της οικογένειας. (Kavanagh G., 2000, 19).

Οι ιστορικοί κι όσοι διερευνούν το παρελθόν θα πρέπει να διακρίνουν ότι στα διάφορα γεγονότα τα οποία ανακαλούνται ενυπάρχουν στοιχεία που υποδηλώνουν την επίδραση παραμέτρων και αναγκών της τρέχουσας πραγματικότητας. Τα γεγονότα επανεκτιμώνται, επανοηματοδοτούνται κι ανακαλούνται σύμφωνα με τις ανάγκες, τα πρόσωπα, το πλαίσιο των συνθηκών, των συναισθημάτων και των ερεθισμάτων στο οποίο ένας πληροφορητής βρίσκεται. Οι ενθυμήσεις του δεν συνιστούν μια ευθεία πορεία πίσω στο παρελθόν. Μάλιστα η παραδοχή των αδυναμιών της μνήμης επιτρέπει και καταξιώνει τη χρήση μέσων που υποβοηθούν την ανάκληση όπως φωτογραφίες, προσωπικά αντικείμενα, κοσμήματα. Σύμφωνα με τον Conway (1992a, 1997) στην αυτοβιογραφική αφήγηση παρατηρείται μια ιεραρχία των αναμνήσεων από ένα ευρέως ενδιαφέροντος γεγονός της ζωής μέσω γενικών γεγονότων στην ειδική γνώση του γεγονότος. Κατά την ενθύμηση ωστόσο μπορεί να ακολουθηθεί και η αντίστροφη πορεία από κάτι γενικό σε κάτι ειδικότερο.

Σχ.7 Ιεραρχία των αναμνήσεων σύμφωνα με τον Conway.

Η μνήμη αρχίζει να γνωρίζει μιας προοδευτική φθορά με εμφανείς δυσκολίες στη συγκράτηση μιας σειράς αριθμών καθώς επίσης και στη διατήρηση του λεξιλογίου γύρω στην ηλικία των τριάντα χρόνων. Ο αποθηκευτικός χώρος της ωστόσο αυξάνεται. Στους ηλικιωμένους που δεν πάσχουν από γεροντική άνοια η ενθύμηση περιστατικών του παρελθόντος μπορεί να πραγματοποιείται χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες, καθώς χαρακτηρίζονται από το φαινόμενο που ονομάζουν οι ψυχολόγοι «ανασκόπηση ζωής». Η ικανότητα ανάκλησης ωστόσο αντικειμενικά φθίνει σταδιακά και γίνεται περισσότερο αισθητή κατά την ανάκληση πρόσφατων γεγονότων. (Thompson P., 2002, 177).

Σε σχέση επίσης με το φύλο των πληροφορητών παρατηρούνται σημαντικές κι αξιοσημείωτες διαφορές. Οι άνδρες εστιάζουν κατά τις αφηγήσεις τους σε εργασιακά θέματα, ενώ οι γυναίκες μιλούν περισσότερο για την οικογενειακή ζωή και θυμούνται πιο εύκολα συναισθηματικά φορτισμένες καταστάσεις. Επίσης οι άνδρες αφηγούνται εμπειρίες της ζωής τους χρησιμοποιώντας το «Εγώ» και θεωρώντας ότι οι ίδιοι είναι αυτεξούσια υποκείμενα των επιλογών και πράξεών τους. Αντίθετα οι γυναίκες χρησιμοποιούν περισσότερο το «εμείς» ή το πρόσωπο «κανείς» υπονοώντας τη συμμετοχή τους («οι γονείς μου κι εγώ» ή «η σύζυγός μου κι εγώ») αλλά ποτέ την αυτόβουλη δράση τους. (Thompson P., 2002, 224).

Μία από τις αιτίες που επηρεάζουν την προσιτότητα των πληροφοριακών στοιχείων αποτελεί η επίδραση πολιτισμικών στερεοτύπων. Η ενθύμηση δεν είναι εντελώς μια ατομική υπόθεση. (Kavanagh G., 2000,17). Οι αναμνήσεις μας σχετίζονται ποικιλότροπα με τις κοινωνικές και πολιτιστικές εμπειρίες μας. Ζούμε σ' έναν κόσμο με πολιτιστικές συμβάσεις και πολιτικές αναγκαιότητες που επιδρούν σε μας και διαμορφώνουν το ποιο είμαστε ή ποιο επιτρέπεται να είμαστε. Κατά την ανάκληση ενός γεγονότος είναι δυνατόν να

παραλείπονται στοιχεία και να επιλέγονται ταυτόχρονα κάποια άλλα λόγω των πεποιθήσεων, των στάσεων, του πολιτισμικού υπόβαθρου των ανθρώπων που καλούνται να αποθηκεύσουν και να ανακαλέσουν στην μνήμη τους σχετικές καθώς επίσης και των κοινωνικών περιορισμών που υφίστανται. Στην περίπτωση αυτή η λήθη οφείλεται όχι τόσο στη φθορά των μνημονικών ίχνών όσο στο μετασχηματισμό τους ή τη διαστρέβλωση του μνημονικού ίχνους (systematic distortion). Σύμφωνα με τον Tom Harisson, υπεύθυνο για την καταγραφή μαρτυριών σχετικών με το βομβαρδισμό του Coventry η επίδραση μεταγενέστερων εμπειριών αλλά και κοινωνικών αντιλήψεων είχε ως αποτέλεσμα αυτόπτες μάρτυρες του καταστροφικού γεγονότος να μπορούν με δυσκολία να ανακαλέσουν σημαντικές πληροφορίες έχοντας μάλιστα προσαρμόσει τις αναμνήσεις τους σύμφωνα με την επικρατέστερη σύγχρονη κοινωνική άποψη. (Griffiths G., 1989, 50).

3.2 Ατομική και συλλογική μνήμη

Η μελέτη του τρόπου αξιοποίησης των προφορικών μαρτυριών δεν προϋποθέτει μονομερώς τη μελέτη του τρόπου λειτουργίας της μνήμης. Άλλωστε η βιβλιογραφία είναι πλούσια σε θεωρίες για τη φυσιολογία της μνήμης (ατομική μνήμη). (Greele R., 1991,249).Επισημαίνεται ωστόσο ότι οι άνθρωποι βιώνουν τα γεγονότα τόσο ως άτομα όσο κι ως μέλη μιας πολιτιστικής κοινότητας στην οποία ανήκουν και δραστηριοποιούνται.(συλλογική μνήμη). Σύμφωνα με τον Halbwachs κατά την αφήγηση η μνήμη είναι πάντα *ατομική*, αλλά τα άτομα ανακαλούν και ανασυνθέτουν το παρελθόν τους πάντα ως μέλη μιας κοινωνικής ομάδας.(Μπούσχοτεν Β.Ρ.1997, σελ. 209) Η ανάκληση γίνεται συχνά με ερεθίσματα που παρέχονται από τον κύκλο των συγγενικών και φιλικών τους προσώπων. Η μνήμη τους βοηθά τη δική μας μνήμη και η δική μας έρχεται αρωγός στη δική τους. Στο πλαίσιο αυτής της αλληλεπίδρασης για παράδειγμα τα άτομα απαντούν σε ερωτήσεις υιοθετώντας συχνά την οπτική άλλων προσώπων που έχουν υποβάλει σχετικά ερωτήματα.

Σχ.8 Σχέση ατομικής και συλλογικής μνήμης

Η συγκρότηση της μνήμης του ατόμου είναι απόρροια της ενεργητικής συμμετοχής του, της προφορικής επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης με τα άλλα μέλη της κοινωνικής ομάδας μιας «κοινότητας μνήμης». Εξαρτάται επίσης από τη θέση που κατέχει το άτομο σ' αυτή. Η ομάδα παρέχει σε κάθε άτομο ενταγμένο σ' αυτή τα μέσα και τους τρόπους για την ανάκληση αρκετών στοιχείων, με τον όρο την στιγμή τουλάχιστον της ανάκλησης να ενστερνίζεται τις αντιλήψεις και τον τρόπο σκέψης τους. (Halbwachs M., 1992, 38). Όσο μάλιστα η ίδια μεταβάλλεται ως προς τις συνθήκες και τα πρότυπα που τη διέπουν τόσο η ακριβής ανάκληση από το άτομο κρίνεται δύσκολη και λιγότερο σημαντική.

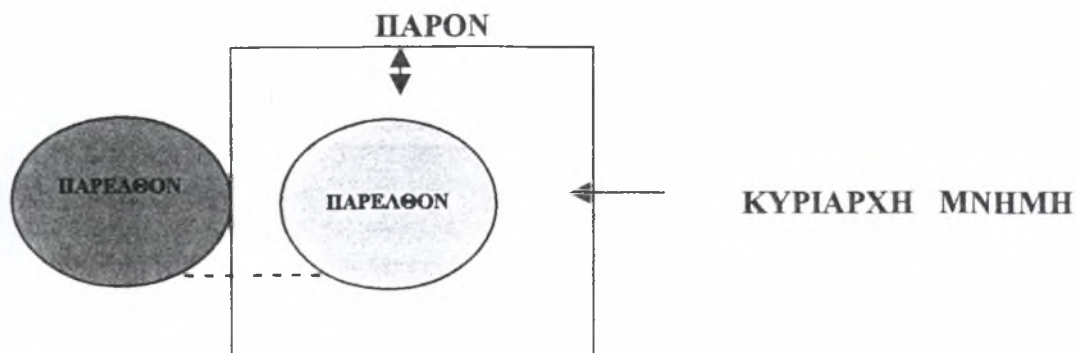
Ο συλλογικός τρόπος πρόσληψης της ιστορίας επηρεάζει τα προσωπικά βιώματα του αφηγητή. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό στις κοινωνίες, στις οποίες κυριαρχεί η προφορική επικοινωνία και τα όρια ανάμεσα στη σφαίρα του ατομικού και τη σφαίρα του συλλογικού βίου είναι ρευστά. Η δράση, οι αντιλήψεις, οι σχέσεις των μελών της κοινότητας μεταξύ τους παρατηρούνται, διαμορφώνονται και επανατροφοδοτούνται σύμφωνα με τις κρίσεις και τις απόψεις της συμβιωτικής ομάδας. Τα ιστορικά γεγονότα προσλαμβάνονται υπό το πρίσμα της ομαδικής αντίληψης και της προφορικής επικοινωνίας και κωδικοποιούνται στην ατομική μνήμη. (Μπούσχοτεν Β.Ρ., 1997, 209). Σε κάθε περίπτωση ωστόσο η μνήμη είναι μια ατομική και κοινωνική διαδικασία. Και η συλλογική μνήμη όχι μόνο διεγείρει ή επηρεάζει την ατομική μνήμη αλλά και την προσδιορίζει.

Με τον ίδιο τρόπο διαμορφώνονται οι απόψεις για την τρέχουσα ιστορική πραγματικότητα από τα μέλη της πρώτης ομάδας στην οποία εντάσσονται τα άτομα, την οικογένεια. Τα παιδιά ειδικότερα προσλαμβάνουν τα γεγονότα βιωματικά είτε άμεσα είτε έμμεσα ακούγοντας τις απόψεις και τις εμπειρίες των ενηλίκων συγγενών τους. Ένα είδος μετεγγραφής αυτής της διαδικασίας μπορεί να πραγματοποιηθεί στην ομάδα της σχολικής τάξης ιδιαίτερα με τη φιλοξενία προσώπων που καλούνται να αφηγηθούν τα προσωπικά τους βιώματα.

Σύμφωνα με τον Πιερ Νορά (1978) η συλλογική μνήμη ορίζεται ως αυτό που μένει από το παρελθόν στο πλαίσιο του βιώματος των ομάδων ή ως αυτό που οι ομάδες δημιουργούν με το παρελθόν τους. (Μπούσχοτεν Β.Ρ., 1997, 209). Διακρίνεται έντονα μέσω αυτού του ορισμού η διάσταση του παρόντος. Το παρελθόν συνεχίζει να υπάρχει στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Δε διατηρείται αυτούσιο, αλλά επαναδομείται έχοντας ως βάση το παρόν. (Σχ.2) Οι κυρίαρχες κάθε φορά κοινωνικές αντιλήψεις προβάλλουν αντίστοιχα σχήματα και πλαίσια στην εκ νέου κατασκευή του παρελθόντος. Περνώντας από

γενιά σε γενιά, χρόνο με το χρόνο συναρθρώνεται, ομογενοποιείται, κωδικοποιείται. Στις κοινωνίες οι οποίες δεν είναι αποκλειστικά προφορικές η κωδικοποίηση οφείλεται σε σημαντικό βαθμό και στην επίδραση της «κυρίαρχης μνήμης αλλά και «επινοημένης παράδοσης» και προάγεται μέσα από τη λειτουργία θεσμών όπως το σχολείο και το μουσείο.

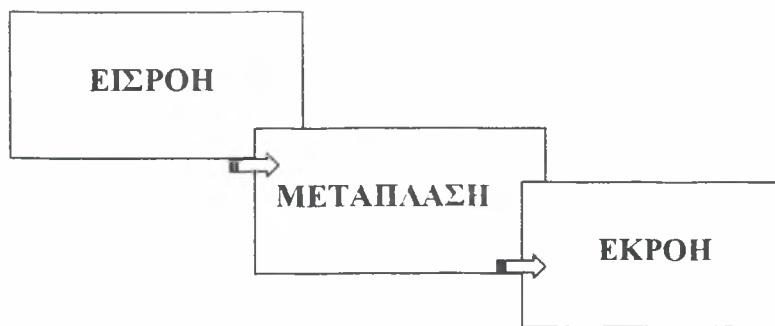

Σχ.9 Ανακατασκευή του παρελθόντος στο παρόν

Η μνήμη αποτελεί μία θεμελιώδη πηγή στοιχείων στην προσπάθεια ανασύστασης του ιστορικού παρελθόντος. Ένα μουσείο αποτελεί «χώρο μνήμης». Ωστόσο οι σημασίες που προσλαμβάνει, η υλική, η συμβολική και η λειτουργική απορρέουν από την αλληλεπίδραση της ιστορίας και της μνήμης των ανθρώπων που ζουν στο παρόν κι επανεκτιμούν με τον τρόπο αυτό τη σχέση τους με το παρελθόν.

Η μνήμη αποτελεί μια οντότητα που βρίσκεται σε μια διαρκή αλλαγή, εμπλουτίζεται και παραμένει ζωντανή. Όπως ζωντανό παραμένει και το παρελθόν. Συνεχίζει να ζει μέσα στην καθημερινή ζωή και μέσα από τη μνήμη των ανθρώπων στους οποίους μπορεί να συλλάβει κανείς την ιδιαίτερη και περίπλοκη σχέση ανάμεσα σ' αυτό και το παρόν. Η ανασυγκρότηση του παρελθόντος κι η αναπαράστασή του από τον ιστορικό γίνεται υπό το πρίσμα του παρόντος. Οι προφορικές μαρτυρίες μπορούν να προσδώσουν μια άλλη διάσταση στην ιστορική προσέγγιση, καθώς συνιστούν τη ζωντανή μνήμη όπου συναντώνται τα γεγονότα και η ρέουσα ιστορική συνείδηση (Vansina , J., 1995, σελ.13).

Η διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης πραγματοποιείται σε τρία αλληλοεπικαλυπτόμενα στάδια, την εισροή, τη μετάπλαση και την εκροή.

Σχ.10 Στάδια διαμόρφωσης συλλογικής μνήμης

Ειδικότερα κατά την εισροή, που αποτελεί το πρώτο στάδιο, εισχωρούν στη μνήμη προσωπικά περιστατικά και βιώματα, γεγονότα της εθνικής και διεθνούς πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής κατάστασης, φήμες, στοιχεία του δημόσιου λόγου. Η εγγραφή τους στη μνήμη εξαρτάται από το βαθμό εντύπωσης που προκαλούν σε συνδυασμό πάντοτε με την ψυχολογική κατάσταση ή τα κοινωνικά και γνωστικά κριτήρια της στιγμής για το άτομο που ενθυμάται. Ερεθίσματα που δεν συνιστούν κάτι πρωτότυπο γνωστικά ή συγκινησιακά δεν διεγείρουν την προσοχή και το ενδιαφέρον. Βασική προϋπόθεση για την εισχώρηση στη μνήμη εκτός από το είδος των ίδιων των συμβάντων είναι και το πλαίσιο ερμηνείας.² Κατά τη μετάπλαση που αποτελεί το δεύτερο στάδιο για τη συγκρότηση της συλλογικής μνήμης ιδιαίτερα σημαντική καθίσταται η επιλογή μέρους των πληροφοριών που συνιστούν το αρχικό βίωμα. Πρόκειται για ένα είδος επιλεκτικής καθίζησης πληροφοριών στη μνήμη που ξεκινά από τη στιγμή της εμπειρίας κι ακολουθεί έντονο ρυθμό κατά το πρώτο διάστημα μετά το συμβάν.(Μπούσχοτεν Β.Ρ., 1997, 214) Έχει αποδειχθεί ότι τα πληροφοριακά στοιχεία που έχουν προσληφθεί καταχωρούνται στη μνήμη, αφού κατανοηθούν με τη βοήθεια ενός κατάλληλου πλαισίου αναφοράς.

Ως εξίσου σημαντικοί παράγοντες για τη συγκράτηση στη μνήμη εκτός από τα νοητικά σχήματα είναι το απόθεμα των προσωπικών βιωμάτων καθώς επίσης η ατομική ή κοινωνική σημασία που προσλαμβάνει ένα περιστατικό. Τόσο τα νοητικά σχήματα όσο και η κοινωνική σημασία των συμβάντων υπόκεινται σε διαρκή αλλαγή και συντελούν στη λήθη ή

² Ο Bartlett ονομάζει αυτό το πλαίσιο σχήμα μνήμης, ο Shotton νοητικό σχήμα, ο Halbwachs κοινωνικό πλαίσιο και η Rosenthal πλαίσιο μνήμης, Μπούσχοτεν Β.Ρ., σελ. 213.

ακόμη στη ανασηματοδότηση και την επαναδραστηριοποίηση παλιών και μη αδρανών αναμνήσεων. Στους παράγοντες που επιδρούν εξίσου στη μετάπλαση των συμβάντων στη συλλογική μνήμη συγκαταλέγονται η επίδραση ενός παλαιότερου νοητικού υποστρώματος ή ακόμη υπεροχή κάποιας ιδεολογίας, προκειμένου να νομιμοποιηθούν κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες και να ενισχυθούν συγκεκριμένες αρχές και πρότυπα.

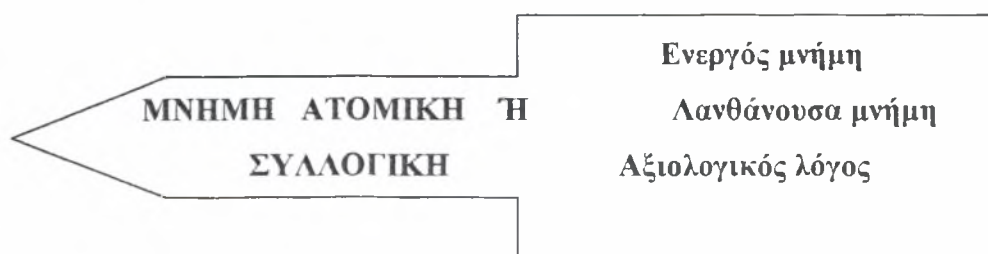
Συχνά η προσπάθεια ανάκλησης βιωμάτων από την παιδική ηλικία καθίσταται δύσκολη λόγω της μεταβολής των νοητικών σχημάτων. Επίσης παρατηρείται, όπως συμβαίνει και στην ατομική μνήμη, όταν ένα γεγονός ακολουθείται από άλλα σημασιολογικά παρόμοια γεγονότα ή συμβάντα που συνοδεύονται από πιο ισχυρές συγκινησιακά εμπειρίες ότι το ίδιο χάνει το ξεχωριστό νόημά του, καθώς συμπυκνώνεται με αυτά και συγκροτείται γύρω από έναν κεντρικό νοηματικό πυρήνα.³ Η μνήμη ακολουθώντας τη διαδικασία των συσχετισμών λειτουργεί ομογενοποιητικά, απαλείφοντας συχνά τυχόν διαφορές. Υπάρχουν ακόμη συμβάντα τα οποία αποκτούν μια νέα ερμηνεία στο πλαίσιο σύγχρονων γεγονότων κι εξελίξεων.

Ωστόσο πολύ συχνά το πλαίσιο εγγραφής της μνήμης μεταβάλλεται. Οι εμπειρίες καταγράφονται στη μνήμη ανάλογα με το βαθμό συμφωνίας ή παρέκκλισης και είναι φυσικό επακόλουθο στην περίπτωση πολλών αποκλίσεων από το υπάρχον πλαίσιο το τελευταίο να διαφοροποιείται αισθητά. Σε περιόδους που χαρακτηρίζονται από ριζικές αλλαγές ή σημαντική κρίση η συγκράτηση στη μνήμη είναι εξαιρετικά δύσκολη, καθώς δεν προϋπάρχουν οι κατάλληλες γνωστικές δομές, προκειμένου να στηρίξουν τις νέες εξελίξεις και πληροφορίες αντίστοιχα. Σύμφωνα με τους Wright-Gaskell, όταν δεν υπάρχουν οι κατάλληλες δομές για την ενσωμάτωση ενός συμβάντος στη μνήμη, η συγκράτηση είναι χαώδης. (Wright-Gaskell, 1992:280)

Τελευταίο στάδιο της συγκρότησης της μνήμης αποτελεί η εκροή, η προφορική αφήγηση στην οποία ακόμη συνεχίζεται η επιλογή και η επεξεργασία των αναμνήσεων ως μια διαδικασία σε διαρκή εξέλιξη. Η αφηγηματική πράξη προϋποθέτει μια διαλεκτική σχέση στην οποία βρίσκονται ο αφηγητής κι ο ακροατής, το βίωμα (ατομική ή συλλογική ιστορία ζωής, βιοϊστορία) και η αφήγησή του (βιοαφήγηση). Η αφήγηση περιλαμβάνει στοιχεία που ανήκουν κυρίως στην ενεργό μνήμη πληροφορίες που έχουν επιλεγεί σε συνάρτηση με τις σύγχρονες συνθήκες και τις τρέχουσες εξελίξεις (Σχ.11). Υπάρχουν ωστόσο και ορισμένες «μόνιμες» αφηγήσεις που λειτουργούν ανεξάρτητα από την επικαιρότητα και ως δείκτες της βιωμένης ιστορίας. Οι αφηγήσεις αυτού του είδους επιτρέπουν τη διαμόρφωση και την ενίσχυση της ταυτότητας, ατομικής ή συλλογικής. (Μπούσχοτεν Β.Ρ., 1997,219). Αποτελούν εξάλλου εκδηλώσεις της μνήμης που είναι ουσιαστικό στοιχείο της ατομικής ή συλλογικής

³ Ο όρος «συμπύκνωση» (condensation) είναι γνωστό από την ψυχολογία.

ταυτότητας (Λε Γκοφ Ζ., 1998, 143). Η ίδια η αφήγηση συνιστά ένα είδος αυτοπαρουσίασης που εκλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία σε ορισμένες φάσεις της ζωής του ανθρώπου και για την αυτογνωσία και τον καθορισμό της ταυτότητάς του. Η αυτοπαρουσίαση έχει συνήθως δύο μορφές που συνυπάρχουν: μια δημόσια εικόνα όπως αυτή που παρουσιάζεται στις αφηγήσεις όσων κατέχουν κάποια σημαντική θέση ή παρουσιάζεται σε γραπτά απομνημονεύματα και μια ιδιωτική εικόνα που προκύπτει συνήθως από τις αφηγήσεις γυναικών και παιδιών (Πασσερίνι Λ., 1998, 279).

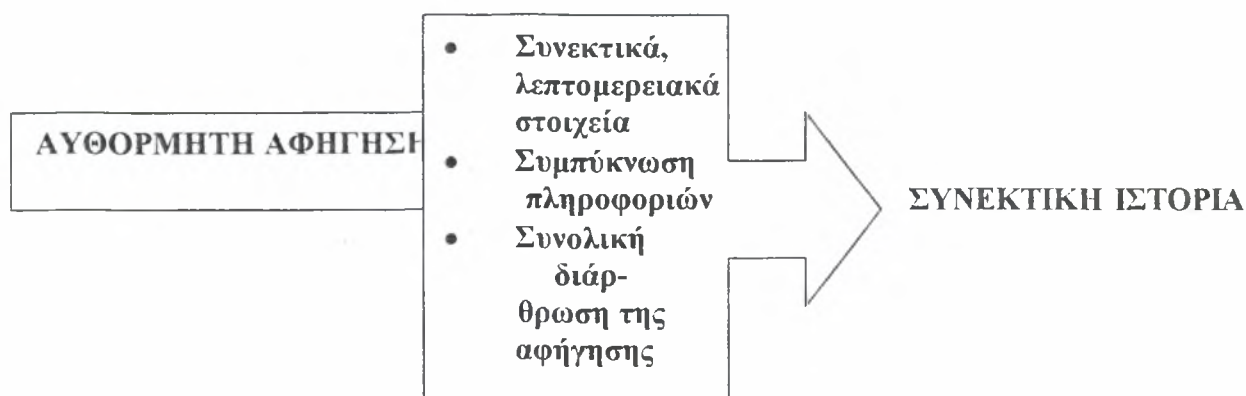
Σχ. 11 Εκδηλώσεις της μνήμης

Μια δεύτερη πτυχή της μνήμης θεωρείται η λανθάνουσα μνήμη και η οποία περιλαμβάνει αφηγήσεις που ανακύπτουν στη ροή της αφηγηματικής πράξης όπως ερμηνείες και διευκρινίσεις ή παρόμοιες εμπειρίες. Συχνά το ερέθισμα μπορεί να είναι μια φωτογραφία, ένα μουσειακό αντικείμενο, ένα περιστατικό της επικαιρότητας, ή συνηθέστερα μια ερώτηση που υποβάλλεται από τον ερευνητή. Στη λανθάνουσα μνήμη ανήκουν επίσης στοιχεία που δεν ανήκουν στην ενεργό μνήμη ή στην αυτοπαρουσίαση του αφηγητή όπως αποσπασματικές εικόνες που δεν έχουν εγγραφεί στη μνήμη σε κάποια οργανωτική δομή, ακόμη κενά ή σιωπές που οφείλονται είτε στην αδυναμία ανάκλησης είτε σε σκόπιμη παρασιώπηση κι απώθηση στοιχείων. Η σιωπή σύμφωνα με την Λ. Πασσερίνι συνδέεται με τα επίπεδα της καθημερινής ζωής που εγγίζουν το ασυνείδητο και το μη συνειδητό. Μάλιστα η σιωπή μπορεί να λειτουργήσει ως μια μορφή αντίστασης σε κάθε ολοκληρωτική μορφή εξουσίας ή ως αποτέλεσμα κατάφασης χωρίς να αντιπροσωπεύει ωστόσο την ενεργητική πολιτική συναίνεση(Πασσερίνι Λ., 1998, 276). Το σίγουρο πάντως είναι ότι η σιωπή θα πρέπει να αποτελεί αντικείμενο διερεύνησης εξετάζοντας τα ιδιαίτερα νοήματα που απορρέουν. Εξίσου σημαντικό με αυτό που λέγεται είναι αυτό που δεν λέγεται (Thompson P., 2002, 224).

Ως τρίτη πτυχή της ενεργοποιήσιμης κατά την αφήγηση μνήμης σύμφωνα με τη Ρ.Β.Μπουσχότεν θεωρείται ο αξιολογικός λόγος, η επιχειρηματολογία που αναπτύσσει ο αφηγητής, οι εκτιμήσεις, οι αιτιολογήσεις, μέσω των οποίων καταξιώνονται επιλογές και

γεγονότα του παρελθόντος. (P.B.Μπουσχότεν, 1997, 220).Ο αξιολογικός λόγος εμπεριέχει αρκετά στοιχεία του παρόντος και του δημόσιας αντίληψης για τα θέματα που αναπτύσσονται.

Και οι τρεις επιμέρους μορφές της μνήμης ενεργοποιούνται κατά την αφηγηματική πράξη σύμφωνα με τον F.Schutze με την επίδραση τριών παραγόντων που μετατρέπουν την αυθόρμητη αφήγηση σε μια συνεκτική ιστορία (P.B.Μπουσχότεν, 1997, 220). (Σχ.12).Πρόκειται για την αναφορά λεπτομερειών, που εκθέτει ο αφηγητής και δικαιολογούν τη σειρά των συμβάντων τα οποία διηγείται, τη συμπίκνωση των πληροφοριακών στοιχείων για τη συνολική οικονομία της αφήγησης, τη συνολική διάρθρωση της αφήγησης σε μια ιστορία που έχει αρχή και τέλος. Καθώς εκτυλίσσεται η αφήγηση ενδεχομένως υπάρχουν κενά, ασυνέχειες, δυσκολίες κατά την ανάκληση που επιτρέπουν την ενεργοποίηση της αδρανούς μνήμης.

Σχ.12 Παράγοντες συνοχής της αφήγησης

Εφαρμόζοντας τη μέθοδο της συνέντευξης ο ιστορικός ερευνητής αποσκοπεί στο να εκμαιεύσει από τον πληροφορητή βιώματα του παρελθόντος. Υποβάλλοντας κατάλληλες ερωτήσεις επιδιώκει να ανασύρει από τη μνήμη του στοιχεία του παρελθόντος που έχουν καταγραφεί ιδωμένα με την υποκειμενική ματιά του κι αναδύονται μαζί με συναισθήματα, προσωπικές εκτιμήσεις και προβληματισμούς, όνειρα, μύχιες σκέψεις κι ανησυχίες. Η συμπύκνωση μηνυμάτων, οι αντιστροφές, οι υποκαταστάσεις, οι μεταφορές, τα λογοπαίγνια, οι οπτικές εικόνες αποτελούν μηχανισμοί της «διεργασίας του ονείρου» που είναι επίσης χρήσιμο να κατανοήσουμε αναζητώντας την εφαρμογή τους κατά την επιλογή μιας σειράς κοινωνικών πρακτικών. (Thompson P., 2002:222)

Ο ιστορικός αξιοποιώντας τις προφορικές μαρτυρίες διερευνά το φορτίο των εμπειριών, των γνώσεων, των στάσεων και των αξιών που έχουν διατηρηθεί στη μνήμη των ανθρώπων κατά την πορεία της ζωής τους. Γνωρίζει εμπειρικά τον περίπλοκο τρόπο

λειτουργίας της μνήμης που είναι απόρροια τόσο της φυσιολογίας όσο και της συμπεριφοράς του ανθρώπου ως άτομο κι ως μέλος της κοινωνικής ομάδας. Ο ειδικός ερευνητής έχοντας ως αφετηρία κι επίκεντρο του έργου του τον άνθρωπο, αξιοποιώντας τη δυνατότητα της μνημονικής του ανάκλησης επιδιώκει την ανασύνθεση του παρελθόντος. Μέσω αυτής της διαδικασίας ωστόσο, η μνήμη, ατομική ή συλλογική αναδεικνύεται παράλληλα ως ένα εξίσου σημαντικό μέσο για την ενίσχυση της συνείδησης και την κατανόηση της δράσης των ανθρώπων στο παρόν και στο μέλλον.

4. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΤΑΞΗ

4. 1. Τα αναλυτικά προγράμματα στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Κάθε πληροφορητής που συνδέεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο με το παρόν θα πρέπει να έχει μια παρόμοια σχέση με ό,τι έχει συμβεί στο παρελθόν, όπως αυτή μορφοποιείται κι ανακαλείται στη μνήμη. Πληροφορητές που ζουν στο παρόν και βίωσαν περιστατικά του παρελθόντος φιλοξενήθηκαν στο πλαίσιο διδασκαλίας θεμάτων ιστορίας στη σχολική τάξη προσδίδοντας μια άλλη διάσταση στην προσέγγιση του πρόσφατου ιστορικού παρελθόντος.

Μελετώντας τους στόχους που περιλαμβάνονται στα ισχύοντα αναλυτικά προγράμματα για τη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση επισημαίνεται ότι αυτά εστιάζουν στην προσέγγιση του παρελθόντος αναδεικνύοντας γεγονότα μέσα από τη σχέση αιτίου και αποτελέσματος αλλά και μέσω της αισθητοποίησης της έννοιας της αλλαγής που συντελείται στο χώρο και το χρόνο. Δίνεται περισσότερο έμφαση στη «δηλωτική γνώση» (*connaissance declarative*), δηλαδή στη δυνατότητα γνώσης ενός συνόλου δεδομένων, στο γεγονοτολογικό επίπεδο. Αντίθετα δεν ενθαρρύνεται επαρκώς η «διαδικαστική γνώση» (*connaissance procedurale*), η δυνατότητα παραγωγής με ενεργητικό και ορθολογικό τρόπο της ιστορικής γνώσης. «Γενικός σκοπός διδασκαλίας της ιστορίας είναι η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης. Η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης αφορά την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων μέσα από την εξέταση αιτιών και αποτελεσμάτων, ενώ η καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης αφορά την κατανόηση της συμπεριφοράς των ανθρώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Προβλέπεται ακόμη η διαμόρφωση στάσεων που οδηγούν στην εκδήλωση υπεύθυνης συμπεριφοράς στο παρόν και στο μέλλον».⁴ Ωστόσο η σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν ως συνέχεια αυτού δεν υποστηρίζεται με αρκετές συναφείς δραστηριότητες όπως την ανασύνθεση του παρελθόντος με τη συλλογή κι επεξεργασία προφορικών μαρτυριών.

Η διάταξη της ύλης στα σχολικά εγχειρίδια στηρίζεται στο χρόνο και τη θεματική. Είναι επίσης γραμμική και χρονολογικά προϊούσα, καθώς η παράθεση των γεγονότων γίνεται από το παρελθόν στο παρόν, υποβαθμίζοντας ουσιαστικά τη σύγχρονη ιστορία. (Γουστέρης Σ., 1998: 41). Κατά συνέπεια σημαντικές περίοδοι του πρόσφατου ιστορικού

⁴ Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Ιστορίας, 2000: 225.

παρελθόντος που συνδέονται με τη σύγχρονη πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα και λόγω της έλλειψης χρόνου δε διδάσκονται. Παράλληλα δεν ενθαρρύνεται η προσέγγιση του παρελθόντος με βάση τις πηγές, καθώς θεωρείται ότι προϋποθέτει ειδικές ερευνητικές ικανότητες που δεν μπορούν να αναπτύξουν οι μαθητές της σχολικής ηλικίας. Σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε για την αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων και του Α.Π. της ιστορίας του Δημοτικού Σχολείου έδειξε ότι οι μαθητές δε γνωρίζουν πώς να αξιοποιήσουν ή να επεξεργαστούν μια πηγή (Βρεττού Γ., 1995:128). Χαρακτηριστικό ενοποιητικό στοιχείο του περιεχομένου των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας είναι η συνεκτική κι επαναλαμβανόμενη εικόνα της εθνικής ταυτότητας, της ομοιογένειας, της συνέχειας και της ανωτερότητας. Αυτά τα χαρακτηριστικά συνιστούν και την ειδοποιό διαφορά από τους εθνικά άλλους. Η έμφαση ωστόσο στην υπεροχή, τη συνέχεια και τη διατήρηση του «ελληνισμού» δεν ενθαρρύνει τους μαθητές να γνωρίσουν το πολιτισμικά διαφορετικό είτε αφορά άλλους λαούς είτε άλλα μέλη της κοινωνίας στην οποία ανήκουν. Αντιτίθεται επίσης στην πρόθεση των εκπαιδευτικών αρχών που εμπεριέχεται στα αναλυτικά προγράμματα του ελληνικού σχολείου να εξοικειωθούν οι μαθητές με νέες επιστημονικές μεθόδους και γνώσεις. (Φραγκουδάκη Άννα –Δραγώνα Θάλεια, 1997,45).

Μολονότι ειδικά στο δημοτικό σχολείο δε δίνεται έμφαση στη μάθηση χρονολογιών, τοπωνυμίων και ονομάτων, η πρόσκτηση γνώσης και η κατανόηση αποτελούν κύριους στόχους σε κάθε διδακτική ενότητα. Οι μαθητές καλούνται να γνωρίσουν γεγονότα κοινωνικά, πολιτικά, στρατιωτικά, οικονομικά, πολιτικά, διπλωματικά και να κατανοήσουν ιστορικές έννοιες, στάσεις κι αξίες. Οι δραστηριότητες στηρίζονται στα κείμενα και στις εικόνες που περιλαμβάνονται στο βιβλίο και δεν παροτρύνουν την αναζήτηση και τη διερεύνηση άλλων πηγών. Αν και σύμφωνα και με τους στόχους που τίθενται από το αναλυτικό πρόγραμμα ο εκπαιδευτικός παροτρύνεται να χρησιμοποιήσει κι άλλου είδους εποπτικό υλικό, όπως οπτικοακουστικό, περιορίζεται στη χρήση χαρτών και εικόνων που εμπεριέχονται στο βιβλίο του μαθητή. Συγχρόνως προβάλλεται ιδιαίτερα η σημασία και η εγκυρότητα των κειμένων και των γραπτών πηγών που περιλαμβάνονται στο εγχειρίδιο. Το παρελθόν παρουσιάζεται ως κάτι που έχει παγιωθεί στα γραπτά κείμενα σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα. Ο αφηγηματικός λόγος τόσο του εκπαιδευτικού όσο και του εγχειριδίου έχουν προνομιακή χρήση.

Ο χρόνος που διατίθεται για τη διδασκαλία του μαθήματος της ιστορίας είναι αρκετά περιορισμένος. Οι δύο διδακτικές ώρες την εβδομάδα συνήθως δεν επαρκούν για την εφαρμογή προγραμμάτων που προϋποθέτουν την έξοδο από τα στενά όρια της σχολικής τάξης, την επικοινωνία με την τοπική κοινότητα, ακόμη την επίσκεψη σε χώρους όπως μουσεία και βιβλιοθήκες. Είναι ελάχιστες οι δραστηριότητες που αφορούν την τοπική

ιστορία, τη διερεύνηση του ιστορικού παρελθόντος της κοινότητας σε επαφή και αλληλεπίδραση με τα μέλη της, καταγράφοντας τη δράση τους και τα βιώματά τους. Επισημαίνεται ότι μέσω της διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας, η οποία εντάχθηκε στα ελληνικά αναλυτικά προγράμματα στα τέλη της δεκαετίας του '90, μπορεί να προσεγγιστεί ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων της τοπικής κοινότητας που αφορούν τον πολιτισμό, τις τοπικές συνήθειες, την οικονομική ζωή, τη βιομηχανία, τη βιοτεχνία, το εμπόριο, τον καθημερινό τρόπο ζωής. (Ντούλας Χ., 1988, 89). Η ανελαστικότητα ωστόσο των αναλυτικών προγραμμάτων ως προς τη δομή στερεί από τους μαθητές τη δυνατότητα «να νιώσουν την ιστορία». Δεν αποτελεί για τους ίδιους τους μαθητές βίωμα, ένα είδος γνώσης που θα μπορούσαν να κατακτήσουν χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν περισσότερο τις αισθήσεις τους στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας κι εργασίας. Η αναφορά σε πρόσωπα και καταστάσεις της πραγματικής ζωής, έστω κι ως ένα είδος αφόρμησης είναι περιορισμένη. Σύμφωνα με τη θεωρία της ενσυναίσθησης (Einfuhlung, Empathy) η σπουδή της τοπικής ιστορίας και της ιστορίας του τοπίου εξαρτάται άμεσα από το γνήσιο και το άμεσο συναίσθημα της οικειότητας με το ιστορικό υλικό. Αυτή η οικειότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη και στην καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και κρίσης που προκύπτει από την ενσυναίσθητική σχέση του με το χώρο, καθώς σ' αυτόν αποτυπώνεται η ανθρώπινη πράξη, η ιστορική σημασία της οποίας καθίσταται μ' αυτό τον τρόπο άμεσα προσιτή. (Λεοντζίνης Γ., 1994, 39) Επιτυγχάνεται παράλληλα η σύνδεση ανάμεσα στο πολιτιστικό περιβάλλον του παρελθόντος με αυτό του παρόντος.

Η έλλειψη διδακτικού χρόνου αναγκάζει συχνά το διδάσκοντα να καταφεύγει στη μετωπική διδασκαλία και την αφηγηματική μέθοδο. Η αφήγηση αποτέλεσε τον κατεξοχήν τρόπο με τον οποίο η παραδοσιακή ιστοριογραφία προσπάθησε να ανασυγκροτήσει γνωστικά το παρελθόν. Οι μαθητές δέχονται παθητικά τα ερεθίσματα που προέρχονται από το δάσκαλο και το μάθημα διεξάγεται με συνδυασμό αφήγησης και διαλόγου και γνώμονα κυρίως τα κείμενα της διδακτικής ενότητας. Ο δάσκαλος θεωρείται ως πομπός γνώσεων που οδηγεί τους μαθητές του σε κατανάλωση κι όχι σε παραγωγή γνώσεων (Κουλουμπαρίτση Α., Καβούρη Π., 1994: 62). Η ανάπτυξη ωστόσο της ιστορικής σκέψης των παιδιών είναι ευθέως ανάλογη της ενεργοποίησης του ενδιαφέροντός τους, της διαρκούς και επαρκούς συμμετοχής τους στη μαθησιακή διαδικασία. Εκλείπουν ή δεν ενισχύονται επαρκώς δραστηριότητες που προάγουν την ομαδική και τη συνεργευνητική εργασία. Ο δάσκαλος μεταδίδει ή στην καλύτερη περίπτωση διαμεσολαβεί στην προσέγγιση της ιστορικής γνώσης, όπως αυτή εμπεριέχεται στα σχολικά εγχειρίδια. Δεν παρέχεται στους ίδιους τους μαθητές η δυνατότητα να ανακαλύψουν στο πλαίσιο της ομαδικής συνεργασίας την ιστορική γνώση βρίσκοντας νέες πηγές, τεκμήρια και μαρτυρίες. Στο εξωτερικό, στο πλαίσιο διεξαγωγής

προγραμμάτων τοπικής ιστορίας ενισχύεται η αναζήτηση του ιστορικού υλικού στις τοπικές, ορατές ή μη πηγές της περιόδου, ενώ παράλληλα, σύμφωνα με το W.B. Stephens, προάγεται η ανάπτυξη από τους μαθητές δεξιοτήτων όπως η συγκέντρωση, η καταγραφή και η ανάλυση πληροφοριών και του υλικού τεκμηρίωσης όπως και η κριτική παρουσίασή τους (Stephens W.B,1998,15).

Σε αντίθεση προς τα ελληνικά αναλυτικά προγράμματα που χαρακτηρίζονται από ανελαστικότητα, στο εξωτερικό η προφορική ιστορία περιλαμβάνεται στις δραστηριότητες για τη διδακτική θεμάτων του πρόσφατου ιστορικού παρελθόντος. Ειδικότερα στην Αγγλία η Ομάδα Αναλυτικού Προγράμματος ενθαρρύνει τη χρήση της προφορικής ιστορίας στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς αυτή συνεισφέρει πολλαπλά: α) Αποτελεί σημαντική πηγή του περιεχομένου του μαθήματος β) Συνιστά έναν τρόπο για την ανάπτυξη ιστορικών δεξιοτήτων. γ) Αποτελεί έναν τρόπο για την ανάπτυξη δεξιοτήτων χρήσιμων και μετά τη φοίτηση στο σχολείο. δ) Κινητοποιεί το ενδιαφέρον των μαθητών και των εκπαιδευτικών. ε) Αποτελεί μια μορφή αξιολόγησης του μαθήματος (Lomas Tim,1992,32). Τα προγράμματα προφορικής ιστορίας που εφαρμόζονται στη σχολική τάξη έχουν ως κύριο άξονα την ενεργητική συμμετοχή και την ανακάλυψη της γνώσης. Στηρίζονται και προάγουν επίσης την ομαδικότητα και τη συνεργασία. Προσφέρονται για τη διαθεματική προσέγγιση πολλών γνωστικών αντικειμένων, στις κοινωνικές επιστήμες, στη γλώσσα, στη γεωγραφία, στα θρησκευτικά, στην τοπική ιστορία και την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Δεν περιορίζονται σε δραστηριότητες που πραγματοποιούνται μέσα στην τάξη, αλλά επιδιώκεται κι επιτυγχάνεται σε σημαντικό βαθμό κατά την εφαρμογή τους η επικοινωνία και η συνεργασία με την τοπική κοινότητα, με φορείς κι άτομα που εμπλέκονται ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία.

Κάθε πρόγραμμα κατά την υλοποίησή του περιλαμβάνει μια σειρά από δραστηριότητες με τις οποίες τα παιδιά αναπτύσσουν πολλές και ποικίλες δεξιότητες. Παράλληλα πρέπει να εναρμονίζεται με τις ιδιαίτερες επιθυμίες κι ανάγκες τους σε κάθε στάδιο της κοινωνικής και διανοητικής τους εξέλιξης και να κρατά αμείωτο το ενδιαφέρον τους. Οι δραστηριότητες θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από πρωτοτυπία, να έχουν συχνά τη μορφή παιχνιδιού και να είναι καλά οργανωμένες αποτρέποντας τη δυνατότητα ματαιώσης και κατά συνέπεια απογοήτευσης των παιδιών. Δεν θα πρέπει να περιορίζουν τη φαντασία. Αντίθετα η τελευταία πρέπει να τροφοδοτείται και να αξιοποιείται περνώντας αρμονικά από τις αφηγήσεις των πληροφορητών, οι οποίες εμπεριέχουν το προσωπικό βίωμα, στην ανασύνθεση του παρελθόντος που γίνεται πιο εύκολα συμμετέχοντας ενεργά στην ανάκλησή του. Γενικά η εφαρμογή της προφορικής ιστορίας δεν είναι μια απλή και σύντομη

διαδικασία. Ούτε αποτελεί μεθοδολογικά ένα απλό παιχνίδι που έχει ως μόνο στόχο να διεγείρει την περιέργεια των παιδιών. (Hewitt M.,1998:25) Οι σκοποί είναι πιο ουσιαστικοί και υλοποιούνται σταδιακά.

Στο πλαίσιο ενός προγράμματος προφορικής ιστορίας τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν γλωσσικές ικανότητες με τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες προφορικής και γραπτής έκφρασης. Η αναζήτηση και η ενασχόληση με τις πηγές, η κριτική αντιμετώπισή τους φέρνει αντιμέτωπους με έννοιες σημαντικό μέρος των οποίων κατανοούν. Ακόμη η επαφή και η επικοινωνία με τους ανθρώπους που συμμετέχουν στο πρόγραμμα κι επισκέπτονται τη σχολική τάξη επιτρέπει την υιοθέτηση και τη χρήση λέξεων σχεδόν αβίαστα μέσω της συζήτησης. Κατακτούν ακόμη πολιτικές και κοινωνικές έννοιες. Τα μεγαλύτερα παιδιά μαθαίνουν επίσης να προσαρμόζουν το λόγο τους ανάλογα με το πλαίσιο των συμφραζομένων και των συνθηκών. Μπορούν επίσης να επιλέγουν τις κατάλληλες λέξεις και να διατυπώνουν ουσιαστικές και διακριτικές συγχρόνως ερωτήσεις. Αλλά και στη γραπτή έκφραση παρατηρείται περισσότερη οργάνωση των σκέψεών τους. Οι γραπτές παρουσιάσεις που πραγματοποιούνται από τα παιδιά στο τέλος των προγραμμάτων συνδυάζοντας και απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα δηλώνουν εξοικείωση στη χρήση τόσο του προφορικού και του γραπτού λόγου. Μάλιστα η δυνατότητα σχολιασμού μιας συνέντευξης προϋποθέτει την έντονη συγκέντρωση προσοχής που αναπτύσσεται σταδιακά και είναι ιδιαίτερα σημαντική για όλες τις μαθησιακές δραστηριότητες στη σχολική ηλικία.

Σε προγράμματα προφορικής ιστορίας που εφαρμόστηκαν με επιτυχία σε σχολεία του εξωτερικού αποδείχθηκε ότι τόσο κατά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων όσο και κατά τη διάρκεια διερεύνησης ενός θέματος οι μαθητές μαθαίνουν να αξιοποιούν τη νέα τεχνολογία. Χειρίζονται με υπευθυνότητα μηχανήματα όπως μαγνητόφωνα, βιντεοκάμερες και ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Εξοικειώνονται με τη χρήση τους σε τέτοιο βαθμό, ώστε να γράφουν σε κασέτα αποσπάσματα των ηχογραφημένων συνεντεύξεων, να συνδυάζουν διαφάνειες με ήχο, να τυπώνουν φυλλάδια με φωτογραφίες κι αποσπάσματα των συνεντεύξεων, να οργανώνουν εκθέσεις περιλαμβάνοντας πολλές ίδιες και παρόμοιες δραστηριότητες. Αναζητούν επίσης στο πλαίσιο της ερευνητικής τους προσπάθειας πληροφορίες από το διαδίκτυο εμπλουτίζοντας παράλληλα τις γνώσεις τους. Μαθαίνουν έτσι να κάνουν καλή χρήση της τεχνολογίας και συνειδητοποιούν τη δυνατότητα εφαρμογής της σε πολλούς τομείς καθιστώντας πιο εύκολες και άρτιες τις σχετικές εργασίες.

Τα προγράμματα προφορικής ιστορίας παρέχουν στα παιδιά επίσης τη δυνατότητα να αναπτύξουν ερευνητικές δεξιότητες. Μπορούν να αναζητούν πληροφορίες στη βιβλιοθήκη του σχολείου ή της τοπικής κοινότητας και να χρησιμοποιούν ευρετήρια και καταλόγους. Ανακαλύπτουν επίσης σημαντικό υλικό σε φωτογραφικά αρχεία ή ξεκινώντας από οικείους

χώρους όπως την αποθήκη του παππού τους ή το παλιό μπαούλο της γιαγιάς τους. Μαθαίνουν να εκτιμούν την αξία που έχει ένα παλιό αντικείμενο: αποτελεί το συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν, αποκαλύπτει τη σχέση ανάμεσα στο τότε και το τώρα. Τα παιδιά έτσι μαθαίνουν να συλλέγουν και να επιλέγουν τεκμήρια. Ο Thompson παρομοιάζει αυτούς τους μαθητές με νέους αρχαιολόγους που προμηθεύονται με φτυάρια αντί να στέλνονται σαν ιστορικοί ερευνητές στα ανοιχτά ορυχεία της γνώσης. (Thompson P., 2002: 239)

Οι ικανότητες που αποκτούν σταδιακά τους επιτρέπουν ακόμη να αντιπαραβάλλουν τεκμήρια με τις συνεντεύξεις επιτυγχάνοντας δημιουργικά την αξιολόγησή τους. Ανάμεσα στα αποτελέσματα την εφαρμογή ενός σημαντικού προγράμματος προφορικής ιστορίας σε σχολείο του Notting Hill συγκαταλέγονται η κριτική αποδοχή των μαρτυριών και η ικανότητα των μεγαλύτερων σε ηλικία παιδιών να εκτιμούν τις πηγές τους με βάση το διαφορετικό βαθμό αξιοπιστίας τους. Η συμμετοχή τους σε μια πραγματική ερευνητική υπόθεση συνέβαλε σημαντικά στην εξοικείωσή τους με τη χρήση ερευνητικών μεθόδων και την απόκτηση ικανοτήτων που έχουν οι ιστορικοί. (Ross A., 1998, 432)

Η ενεργητική συμμετοχή των παιδιών τόσο στη διεξαγωγή συνεντεύξεων αλλά και σε αρκετά στάδια υλοποίησης του προγράμματος επιτρέπει την ανάπτυξη σημαντικών κοινωνικών δεξιοτήτων. Σε προγράμματα που έχουν εφαρμοστεί οι μαθητές βοηθούν κατά τη φιλοξενία των πληροφορητών που επισκέπτονται το σχολείο και την τάξη τους κι αναπτύσσουν ειδικότερα συναισθήματα συμπάθειας προς τους ηλικιωμένους. (Gaynor Kavanagh, 2000: 134).

Κατανοούν τις αντιξοότητες και τις δυσκολίες για τις οποίες τους αφηγούνται. Τους αποδίδουν το σεβασμό και την εκτίμηση ως άτομα που γνωρίζουν για το παρελθόν κι αποτελούν μια ζωντανή κι αστείρευτη πηγή του. Τα παιδιά μέσω της επικοινωνίας μαζί τους μπορούν να αλλάξουν στάσεις κι αντιλήψεις. Μέσα από τη δική τους σκοπιά μαθαίνουν πολλές φορές άγνωστες πτυχές για το παρελθόν και βλέπουν με διαφορετική ματιά πολλά στοιχεία της καθημερινότητάς τους. Ακόμη και για τα πιο ντροπαλά παιδιά η επαφή τόσο στο χώρο του σχολείου όσο και σε διαφορετικούς χώρους με ανθρώπους που δέχονται να συνεργαστούν για τις ανάγκες των προγραμμάτων επιτρέπει την εξοικείωση μαζί τους. Διευκολύνει επίσης τη δραστηριοποίησή τους εκτός σχολείου, την προσαρμοστικότητά τους σε διαφορετικά περιβάλλοντα διακρίνοντας κάθε φορά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Με τη βοήθεια των συνεντεύξεων μαθαίνουν να σέβονται το συνομιλητή τους ακούγοντάς τον με προσοχή. Περιμένουν υπομονετικά τη σειρά τους, προκειμένου να εκφράσουν την άποψή τους. Τα παιδιά μαθαίνουν επίσης να συζητούν μεταξύ τους. Οι περισσότερες συζητήσεις στο σχολείο συνιστούν μια σειρά διαλόγων ανάμεσα στο δάσκαλο

και σε έναν συνήθως μαθητή (Ross A.,_1998:432). Ακόμη και τα πιο διστακτικά παιδιά παίρνουν το λόγο κι αναπτύσσουν τις σκέψεις τους. Το μάθημα της ιστορίας αποκτά διαλεκτικό χαρακτήρα και γίνεται υπόθεση όλων. Σε αυτό συμβάλλει αναμφισβήτητα και η διαμόρφωση ενός κλίματος οικειότητας και συνεργατικού χαρακτήρα στην τάξη. Ο δάσκαλος επίσης σ' αυτή την προσπάθεια ανασύνθεσης του παρελθόντος γίνεται μέλος της ομάδας, «ίσος μεταξύ ίσων».

Σημαντική επίσης είναι η εφαρμογή της προφορικής ιστορίας στην υπέρβαση των προκαταλήψεων και των ορίων που συχνά υπάρχουν μέσα στην τάξη. Θέμα διερεύνησης μπορεί να αποτελέσει ακόμη ο τρόπος ζωής, τα έθιμα, η κουλτούρα που έχουν άλλης εθνικότητας μαθητές. Σε περιοχές με πολυεθνικό πληθυσμό, όπου συμπτώματα ρατσισμού παρουσιάζονται συχνά, η δυνατότητα να σέβεται το διαφορετικό είναι σημαντικό και περνά μέσα από τις δραστηριότητες του σχολείου. Με ένα πρόγραμμα προφορικής ιστορίας προάγεται η πολυπολιτισμική εκπαίδευση. Κάθε αλλοεθνής μαθητής βγαίνει από την αφάνεια ή τον περιορισμό κι έρχεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των συμμαθητών του που ζητούν να γνωρίσουν πώς ζει, να μάθουν για τη δομή της οικογένειάς του και τους ιδιαίτερους ρόλους σ' αυτή, τη θρησκεία στην οποία πιστεύει, να ακούσουν τα βιώματά του στη χώρα καταγωγής του και το ταξίδι του ως τη χώρα στην οποία προσπαθεί να κάνει μια νέα αρχή, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει σ' αυτή. Οι μαθητές μαθαίνουν να μπαίνουν στη θέση του άλλου πριν επιχειρήσουν κάθε είδος σύγκρισης είτε πρόκειται να υιοθετήσουν είτε κυρίως να επικρίνουν τον τρόπο ζωής άλλων ανθρώπων. Ο πολιτισμός των άλλων ανθρώπων μπορεί να αναλυθεί μέσω των πλαισίων και των συμβόλων που προβάλλουν οι ίδιοι οι πολιτισμοί.(Hill A., 1998:59).

Με την ανάκληση των βιωμάτων το παρελθόν προσωποποιείται. Αποκτά υπόσταση, ζωντανεύει κι αναδύεται μέσα από τα λόγια των πληροφορητών. Τα παιδιά μαθαίνουν για το παρελθόν ακούγοντας τις αφηγήσεις, μετέχοντας έμμεσα στο βίωμα που γίνεται κοινό. Αρχίζουν να εκτιμούν την ετερότητα: τους ανθρώπους διαφορετικής ηλικίας, άλλων ενδιαφερόντων, άλλης εθνότητας. Βγαίνουν από τα στενά όρια του σχολείου και μαθαίνουν για την περιοχή στην οποία μένουν, τους ανθρώπους που ζουν κι εργάζονται σ' αυτή. Δημιουργούν δεσμούς με την τοπική κοινότητα και μαθαίνοντας την ιστορία της αναπτύσσουν σταδιακά το αίσθημα «του ανήκειν» σ' αυτή.

Η συμμετοχή στα προγράμματα προφορικής ιστορίας έχει δώσει σε πολλούς νέους ανθρώπους μια νέα αίσθηση της ιστορίας και του ιστορικού χρόνου. Έχει συμβάλλει κυρίως ώστε τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι η ιστορία δεν αφορά απλά τα μεγάλα γεγονότα και τις σημαντικές προσωπικότητες, αλλά «ότι όλοι είμαστε χαρακτήρες στη σκηνή του χρόνου». (Dallat C. & Gibson F.,1998:53). Η ιστορία βιώνεται και γράφεται καθημερινά από

τους ανθρώπους. Τα παιδιά με τη «μυθική» τέχνη στην οποία εξοικειώνονται ανασύρουν τις εμπειρίες, τα βιώματα των συνομιλητών τους. Μέσα από τις αφηγήσεις των πληροφορητών η ιστορία αναδημιουργείται. Τα παιδιά ανακαλύπτουν παράλληλα τη σχέση του παρελθόντος και του παρόντος, την έννοια της αλλαγής που παίζει σ' αυτή καθοριστικό ρόλο και επιτρέπει τη μεταξύ τους σύγκριση. Για τους μικρότερους μαθητές «παρελθόν είναι ό,τι είναι πίσω μας». Για τους μεγαλύτερους δημιουργείται η αίσθηση ότι το παρελθόν επηρεάζεται από το πλαίσιο των συνθηκών του παρόντος, τόσο γιατί ανασυντίθεται με τη δική τους βοήθεια όσο γιατί οι άνθρωποι που καλούνται να μιλήσουν γι' αυτό βιώνουν το σήμερα.

4.2 ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

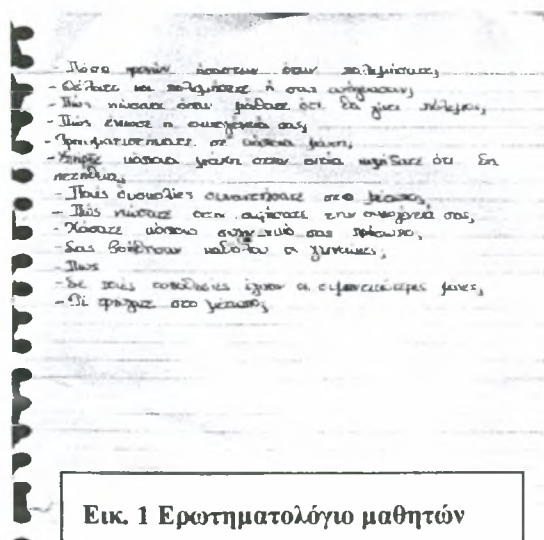
4.2.1 Το έπος του '40

Το μάθημα της ιστορίας αποτελούσε για τους δεκάχρονους μαθητές της Ε' τάξης (σχ. έτος 2000) του Ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου Κ. Ντόλκου – Ν. Μπακογιάννη στη Λάρισα ένα γνωστικό αντικείμενο για το οποίο έδειχναν ελάχιστο ενδιαφέρον. Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος ήταν γι' αυτούς μια ακόμη σελίδα στο πλούσιο βιβλίο της ένδοξης ελληνικής ιστορίας χωρίς να γνωρίζουν με σαφήνεια πότε, πού και πώς έγινε. Αρκετοί μάλιστα συνέχεαν τον πόλεμο του αλβανικού μετώπου με την Επανάσταση των Ελλήνων ενάντια στους Τούρκους το 1821. Άλλοι πάλι μιλούσαν αποκλειστικά για τη γερμανική κατοχή. Όλοι πάντως θεωρούσαν ότι ήταν κάτι που έπρεπε για άλλη μια φορά να ακούσουν ως ένα είδος αφορμής για τη σχολική γιορτή που θα ακολουθούσε τις επόμενες ημέρες. Μολονότι είχε παρουσιαστεί στην τάξη σημαντικό φωτογραφικό υλικό και αξιόλογα ηχητικά ντοκουμέντα, το μάθημα φαινόταν στατικό και οι μαθητές έδειχναν να συμμετέχουν σε μια τυπική διαδικασία. Κύριος στόχος αυτής της εφαρμογής ήταν η διέγερση του ενδιαφέροντος των παιδιών για την προσέγγιση της συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου, την καλλιέργεια του ενθουσιασμού και της δημιουργικής τους διάθεσης.

Η ιδέα της πρόσκλησης ενός αυτόπτη μάρτυρα, στρατιώτη τότε στο αλβανικό μέτωπο προέκυψε από έναν μαθητή αυθόρμητα, καθώς ξεφυλλίζαμε ένα βιβλίο με φωτογραφικό υλικό εκείνης της περιόδου. «Ζει κάποιος από αυτούς που πολέμησαν τότε;», διατύπωσε το ερώτημα. Η πρώτη απάντηση ήρθε από τους συμμαθητές του, οι οποίοι αποκρίθηκαν χωρίς ιδιαίτερη σκέψη, ωστόσο όμως με βεβαιότητα, «πως έχουν πεθάνει». Το κλίμα μέσα στην

τάξη πραγματικά άλλαξε όταν ανέφερα πως «στη γειτονιά μου γνώρισα πρόσφατα κάποιον ηλικιωμένο που πήρε μέρος σε εκείνο τον πόλεμο». Τα πρόσωπα των παιδιών φωτίστηκαν κι άρχισε μια βροχή από ερωτήσεις. «Πώς τον λένε;», «Πού μένει;», «Πόσο χρονών είναι;», «Πώς είναι;»...

Η περιέργεια των μαθητών δεν έμεινε αναξιοποίητη. Αφήσαμε σχεδόν αμέσως το βιβλίο με τις φωτογραφίες στην άκρη και αρχίσαμε να γράφουμε ερωτήσεις, που θα μπορούσαμε να υποβάλουμε στον πληροφορητή. Τα παιδιά ήταν οργανωμένα σε ομάδες και σύντομα η καθεμιά είχε το δικό της ερωτηματολόγιο. (Εικ. 1) Κάθε ομάδα προσπαθούσε να έχει πρωτότυπες ερωτήσεις ή θα διέφεραν τουλάχιστον από τις ερωτήσεις της άλλης ομάδας. Ανέλαβαν μάλιστα να βρουν στη βιβλιοθήκη του Σχολείου σε εγκυκλοπαίδειες πληροφορίες για εκείνη την περίοδο, ώστε να οι ερωτήσεις να είναι περισσότερο εύστοχες ως προς τα γεγονότα και να μην περιορίζονται στα ατομικά στοιχεία. Ορίστηκαν επίσης όσοι

Εικ. 1 Ερωτηματολόγιο μαθητών

εκπροσωπώντας καθεμιά ομάδα θα διατύπωναν τις ερωτήσεις. Δύο παιδιά θα αναλάμβαναν τη μαγνητοφώνηση. Ένας από αυτούς θα τραβούσε φωτογραφίες. Δύο μαθητές θα ήταν υπεύθυνοι για την υποδοχή του επισκέπτη μας. Όλοι θα έγραφαν μια περίληψη των όσων άκουσαν. Κάποιοι από αυτούς το έκαναν στον κειμενογράφο του υπολογιστή τους.

Με τρεις μαθητές επισκεφθήκαμε τον πληροφορητή μας στα γραφεία της Ένωσης Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Λάρισας, προκειμένου να διατυπώσουμε το αίτημά μας να επισκεφθεί το σχολείο μας. Στα πρόσωπα των παιδιών ήταν ζωγραφισμένη η αγωνία. Είχαν περιέργεια για την εμφάνισή του, την ηλικία του, την συμπεριφορά του απέναντί μας.

Ο κ. Γ. Σακκάς μας υποδέχτηκε με εγκαρδιότητα. Συστήθηκε στα παιδιά που τον περιεργάζονταν με τη ματιά τους πολύ καλά. Συζητήσαμε για την ημέρα και την ώρα που θα μπορούσε να επισκεφθεί το σχολείο μας, ποια θα ήταν η μορφή της εκδήλωσης, τι θα θέλαμε να συζητήσουμε, για ποιες φάσεις του πολέμου θα' θέλαμε να μιλήσει.

Η ιδέα της αφήγησης από έναν παλαιίμαχο των γεγονότων του ελληνοϊταλικού πολέμου άρεσε στη Διεύθυνση του Σχολείου και τελικά η εκδήλωση παρουσιάστηκε σε όλους τους μαθητές. Αυτό βέβαια θα

Εικ. 2 Οι Έλληνες του '40 είχαν θάρρος και ψυχή...

στερούσε τη δυνατότητα της άμεσης επαφής με τον πληροφορητή θα έδινε ωστόσο τη δυνατότητα σε περισσότερους μαθητές να έχουν αυτή την εμπειρία.

Στο πρώτο μέρος ο επισκέπτης μας απηύθυνε στα παιδιά έναν σύντομο λόγο που είχε ετοιμάσει ο ίδιος. (Εικ.2) Οι μαθητές ακόμη κι αυτοί των μικρότερων τάξεων παρακολουθούσαν συγκεντρωμένα τον αφηγητή να μιλάει για τις δυσκολίες που συνάντησαν ο ίδιος κι οι άλλοι στρατιώτες, τα τραύματα που είχε δεχτεί στις μάχες, για τα παράσημά του. Τον κοιτούσαν διερευνητικά και κατέγραφαν κάθε κίνησή του. Στη συνέχεια ακολούθησαν ερωτήσεις. Οι μαθητές της Ε΄ τάξης διατύπωσαν τις απορίες τους σε σχέση με

Εικ. 3 Εικόνα και προφορική μαρτυρία

τα όσα είχαν ακούσει παρακινώντας και τους μαθητές των άλλων τάξεων να κάνουν το ίδιο. (Ηχ.Αρχειό)

Στο δεύτερο μέρος της εκδήλωσης παρουσιάστηκαν διαφάνειες με θέμα τον ελληνοϊταλικό πόλεμο. (Εικ.3) Παρακαλέσαμε τον επισκέπτη μας, καθώς αυτές προβάλλονταν, να κάνει τα δικά του σχόλια. Η ιδέα άρεσε στον ίδιο κι άρχισε να αποκαλύπτει με τη βοήθεια και των εικόνων κι άλλα στοιχεία, πυροδοτώντας εκ νέου

το ενδιαφέρον των παιδιών. Αξίζει να σημειωθεί πως οι ίδιες εικόνες, φωτογραφίες από ένα βιβλίο-συλλογή αυτής της περιόδου, όταν παρουσιάστηκαν στην τάξη δεν είχαν τόσο μεγάλη απήχηση. Οι προσωπικές αναμνήσεις που ξεδιπλώνονταν, παράλληλα ζωντάνευαν τα πρόσωπα και τις σκηνές των εικόνων.

Η εκδήλωση τελείωσε με ένα δυνατό χειροκρότημα. Αρκετοί μαθητές σπρώχνοντας ήθελαν να πλησιάσουν τον παλαιμάχο, να τον δουν από πιο κοντά, να τον αγκαλιάσουν. Ένας από αυτούς φώναζε χαρακτηριστικά: «Θέλω ν' αγγίξω τον ήρωα!»

Καθ' όλη τη διάρκεια της εκδήλωσης οι μαθητές της Ε΄ τάξης ανέπτυξαν σημαντική πρωτοβουλία. Με αρκετή εξοικείωση και διάθεση κρατούσαν το μαγνητόφωνο, τραβούσαν φωτογραφίες, έδιναν στους συμμαθητές τους το μικρόφωνο για τη διατύπωση των ερωτήσεων. Ένα παιδί από κάθε ομάδα κρατούσε σημειώσεις με βάση τα όσα άκουσε.

Στην τάξη ακούσαμε ξανά τη μαγνητοφωνημένη εκδήλωση. Αντιπαραβάλαμε τα όσα είχαμε μάθει από γραπτές πηγές για τον ελληνοϊταλικό πόλεμο με την αφήγηση του πληροφορητή μας. Τα παιδιά εντόπισαν στο χάρτη τα τοπωνύμια στα οποία αναφέρθηκε. Οι κακουχίες έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση στους μαθητές και μάλιστα θυμούνταν με κάθε λεπτομέρεια πού και πώς τραυματίστηκε. Μιλούσαν με συμπάθεια για τον φιλοξενούμενο και μάλιστα κάποιοι θα προσπαθούσαν να βρουν και να πάρουν συνεντεύξεις κι από άλλους που συμμετείχαν στον ίδιο πόλεμο. Στη συνέχεια έγραψαν περιλήψεις των όσων άκουσαν.

Μερικοί χρησιμοποίησαν το θέμα αυτό γράφοντας σχετικά κείμενα στον υπολογιστή. Στην ώρα των εικαστικών όλοι ζωγράρισαν με θέμα τις μαρτυρίες του αφηγητή.

Ο ελληνοϊταλικός πόλεμος δεν ήταν ένα τμήμα από το εγχειρίδιο της ιστορίας που έπρεπε παθητικά να απομνημονεύσουν ή να μάθουν ακούγοντας τις αφηγήσεις του δασκάλου, αλλά μια πραγματική κατάσταση την οποία βίωσαν με τη βοήθεια ενός προσώπου που έζησε κατά τη διάρκεια του πολέμου. Οι αναμνήσεις του αγωνιστή ζωντάνεψαν από τις σελίδες των βιβλίων τις μάχες, τους ήρωες. Ένας από τους ήρωες ήταν μπροστά τους.

4.2.2. Το δικό μας εργαστήρι ιστορίας

Η ιδέα της δημιουργίας μέσα στην τάξη μιας «γωνιάς ιστορίας» προήλθε από τους μαθητές του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Ύδρας. Αποτέλεσε ένα είδος «προπομπού» στο πρόγραμμα ανακάλυψης της ιστορίας του σχολείου και πραγματοποιήθηκε κατά το πρώτο τρίμηνο του 2001. Η ιστορία ξεκινά από το περιβάλλον, γύρω μας. Πολύ συχνά «σκοντάφταμε» σε παλιά αντικείμενα μέσα στο σχολείο. Τα παλιά όργανα φυσικής, τα κιτρινωμένα βιβλία, γραμμένα στην καθαρεύουσα, «ακαταλαβίστικα» κι αστεία, οι χάρτες σε δέρμα, οι δύο μάλιστα ογδόντα χρόνων περίπου, ήταν μερικά από αυτά. Βασική επιδίωξη της συγκεκριμένης εφαρμογής ήταν να κατανοήσουν οι μαθητές την ιστορική αξία των αντικειμένων ξεκινώντας από τις γνώσεις που είχαν ήδη γι' αυτά οι ίδιοι στα νοητικά τους σχήματα. Η αξιοποίηση των προφορικών μαρτυριών θα μπορούσε να συμβάλει με διαλεκτικό τρόπο στην αλλαγή ή την επιβεβαίωση των αρχικών εκτιμήσεων των παιδιών. Η μεταφορά της μάθησης γίνεται με την αξιοποίηση μιας ζωντανής μαρτυρίας, ενός υπαρκτού προσώπου. Ένας επιπρόσθετος στόχος ήταν να λειτουργήσουν τα αντικείμενα ως υλικά τεκμήρια για την ιστορία του σχολείου και του τόπου τους. Μάλιστα κάθε αντικείμενο μέσα από την αφήγηση που το συνοδεύει προσλαμβάνει μια άλλη διάσταση, γίνεται περισσότερο οικείο καθιστώντας πιο κατανοητή για τους μαθητές την προσέγγιση του παρελθόντος.

Εικ. 4 Παλιά σχολικά εγχειρίδια

Στο πρώτο στάδιο έπρεπε να εκτιμηθεί η παλαιότητά τους. Αναζητήσαμε στο καθένα από αυτά τη χρονολογία κατασκευής που ήταν αναγεγραμμένη. Ψηλαφίσαμε το υλικό κατασκευής τους, το σχήμα τους. Ανοίξαμε τα παλιά βιβλία ελληνικής γλώσσας, ιστορίας, θρησκευτικών και διαβάσαμε μεγαλόφωνα κείμενα που περιέχονταν στις σελίδες τους. (Εικ.4) Ένας μαθητής που διάβαζε με

δυσκολία την καθαρεύουσα διατύπωσε το εύλογο ερώτημα: «Ποιοι χρησιμοποιούσαν αυτά τα βιβλία;»

Το υλικό που αφορούσε την ιστορία του σχολείου σταδιακά εμπλουτίστηκε και με αντικείμενα που έφεραν με ενθουσιασμό οι μαθητές από το σπίτι τους. Παλιά αναγνωστικά, ο κονδυλοφόρος, οι ποδιές ήταν μερικά από τα πράγματα που άρχισαν να μελετούν από κοινού στο εργαστήριο ιστορίας. Πολύ σύντομα το ερευνητικό ενδιαφέρον επεκτάθηκε και σε άλλα αντικείμενα που αφορούσαν την ιστορία της υδραϊκής κοινότητας όπως οι δίσκοι με παιδικά τραγούδια από τη χορωδία του Χατζηκυριάκειου Ορφανοτροφείου το οποίο είχε ιδρυθεί στον Πειραιά από Υδραίους στην καταγωγή.

Κάθε παιδί έκανε τις δικές του υποθέσεις για την παλαιότητα του αντικειμένου, τον τόπο κατασκευής ή προέλευσής του, τη χρήση του, τον ιδιοκτήτη του και την ιστορία που τους συνέδεε. Επιχειρούνταν επίσης συγκρίσεις με άλλα παρόμοιου τύπου αντικείμενα. Ωστόσο εκτός των υποθετικών αφηγήσεων διαπιστώθηκε ότι καθένα από αυτά τα αντικείμενα κρύβει μια πραγματική ιστορία που συνδέεται με τον άνθρωπο στον οποίο ανήκε. Οι μαθητές που έφερναν στην τάξη τα αντικείμενα είχαν καταγράψει την ιστορία τους ζητώντας από τους ιδιοκτήτες τους, συνήθως παππούδες και γιαγιάδες, να τους αφηγηθούν πώς τα απέκτησαν, πώς τα χρησιμοποιούσαν, τη σημασία που είχαν γι' αυτούς. Οι περιλήψεις των αφηγήσεων διαβάζονταν από τον καθένα μεγάλωφωνα στην ομάδα των μαθητών. Αναδεικνυόταν παράλληλα και η συναισθηματική αξία των αντικειμένων.

Το εργαστήριο ιστορίας ήταν ένας χώρος σταθερά διαμορφωμένος στην αίθουσα διδασκαλίας. Μολονότι ο χρόνος που διατίθεντο για τις συγκεκριμένες δραστηριότητες ήταν πολύ περιορισμένος, συνήθως διδακτικές ώρες της ιστορίας, ή των εικαστικών οι μαθητές ανέπτυξαν σημαντικές ικανότητες, όπως να εκτιμούν την αξία των αντικειμένων, να τα εντάσσουν σε ένα ιστορικό πλαίσιο, να διακρίνουν ακόμη την ποιότητά τους. Διαπίστωσαν ακόμη ότι κάθε αντικείμενο έχει μια διαφορετική ιστορία, η οποία «ζωντανεύει» μέσα από τις αφηγήσεις των ανθρώπων που τα χρησιμοποιούσαν. Ακόμη και δύο ίδια αντικείμενα όπως δύο ίδια βιβλία μπορεί να έχουν διαφορετική αξία λόγω αντίστοιχα των διαφορετικών εμπειριών που είχαν οι ιδιοκτήτες τους, όταν τα χρησιμοποιούσαν.

Στο τέλος τα αντικείμενα που είχαν συλλεχθεί ενσωματώθηκαν στην έκθεση μουσειακού υλικού που διοργανώθηκε για την ανάδειξη της ιστορίας του σχολείου.(Εικ.5) Ειδικότερα αυτή περιελάμβανε σχολικά εγχειρίδια, χάρτες, διοικητικά έγγραφα, σφραγίδες, παλιά θρανία που περιμάζεψαν από τις αυλές των γειτόνων οι ίδιοι οι μαθητές, σχολικές ποδιές, ειδικές καρτέλες για τη διδασκαλία

Εικ. 5 Από την έκθεση μουσειακού υλικού

του μαθήματος των θρησκευτικών και της μελέτης περιβάλλοντος, όργανα φυσικής πειραματικής. (Εικ.5)Ανάμεσα στα αντικείμενα που παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο της έκθεσης και προκάλεσαν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον στους επισκέπτες ήταν ένα καζάνι συσσιτίου το οποίο συνοδευόταν από έναν ειδικό κατάλογο με τα ονόματα των παιδιών που

Εικ. 6 Εισαγωγικό φυλλάδιο από την έκθεση

έπαιρναν συσσίτιο κατά τη διάρκεια της Κατοχής στο σχολείο.

Οι μαθητές συμμετείχαν ενεργά στην οργάνωση της έκθεσης από τη συγκέντρωση του υλικού έως τη δημιουργία ενός ειδικού ακουστικού οδηγού για την περιήγηση των επισκεπτών (Ηχ.Αρχείο). Στα ερωτήματα που διατυπώνονταν από τους επισκέπτες απαντούσαν με ευκολία, απόρροια της γνώσης που αποκτήθηκε διαισθητικά με τη βοήθεια και των προφορικών μαρτυριών που συνόδευαν τα αντικείμενα. Μάλιστα άκουγαν με πολλή προσοχή τους επισκέπτες που σχολίαζαν τα εκθέματα συχνά κατά ομάδες αξιοποιώντας τις προσωπικές τους μαρτυρίες και ήταν σε θέση να συμμετέχουν στις συζητήσεις δίνοντας τις δικές τους ερμηνείες.

4.2.3 Η ιστορία του σχολείου μας

Το 2° Δημοτικό Σχολείο Ύδρας είναι ένα σχολείο με σημαντική ιστορία. Χρονολογείται από το 1749. Ένας επιφανής κάτοικος του νησιού, ο Ιωάννης Σούρμπας παραχώρησε στην κοινότητα τον κατάλληλο χώρο για την ανέγερσή του. Στο συγκεκριμένο σχολείο δίδαξαν σημαντικοί δάσκαλοι, όπως ο Απόστολος ο Εφέσιος κι ο Επιφάνειος Δημητριάδης. Από το 1950 άρχισε να λειτουργεί στον προαύλιο χώρο του σχολείου η εκκλησία του Αγίου Βασιλείου που αργότερα έγινε ο μητροπολιτικός ναός του νησιού. Κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες της Τουρκοκρατίας λειτούργησε στον ίδιο χώρο η πρώτη Ναυτική Σχολή της Ύδρας.(Εικ.7) Στους υποψήφιους Υδραίους πλοιάρχους δίδαξαν τη ναυτική τέχνη σημαντικοί Πορτογάλοι και Ιταλοί διδάσκαλοι. Κατά την περίοδο διακυβέρνησης του

Εικ. 7 Διδασκαλία στην πρώτη Ναυτική Σχολή της Ύδρας

κράτους ένα νέο διδακτήριο ανοικοδομήθηκε από τον Ιωάννη Καποδίστρια. Στις μεγάλες αίθουσές του άρχισε να εφαρμόζεται κι επίσημα από το 1829 η αλληλοδιδασκτική μέθοδος.

Βασική επιδίωξη κατά την εφαρμογή του συγκεκριμένου προγράμματος, που πραγματοποιήθηκε κατά το εαρινό εξάμηνο του 2001, ήταν να γίνει στους μαθητές γνωστή η ιστορία του σχολείου τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ύδρα λειτουργούσε και δεύτερο σχολείο το οποίο αν και ιδρύθηκε αργότερα λόγω της γεωγραφικής του θέσης, κοντά στο λιμάνι, συγκέντρωσε τους μαθητές των μεσαίων και ανώτερων οικονομικά τάξεων. Ο αριθμός των μαθητών του Σχολείου του Αγίου Βασιλείου μειώθηκε αισθητά και υποβαθμίστηκε. Μετονομάστηκε μάλιστα σε 2^ο Δημοτικό Σχολείο. (Εικ.8) Το σημαντικότερο είναι ωστόσο ότι υποβιβάστηκε κυρίως στη συνείδηση των μαθητών του που το θεωρούσαν ένα παλιό, χωρίς καλή υποδομή σχολείο. Η τοπική κοινωνία μετά τις εγγραφές σ' αυτό μερικών αλλοδαπών μαθητών, παιδιών οικονομικών μεταναστών, δημιούργησε μια ακόμη περισσότερο αρνητική εικόνα για το σχολείο.

Η ιδέα να μάθουμε περισσότερο για την ιστορία του σχολείου δεν άρεσε αρχικά

Εικ. 8 Μαθητές του σχολείου μπροστά στη σημαία του

στους μαθητές της Στ' τάξης. Η ήττα σε έναν ποδοσφαιρικό αγώνα με το άλλο σχολείο ήταν η αιτία ώστε να επαναλαμβάνουν για ακόμη μία φορά ότι το άλλο σχολείο είναι σε πολλούς τομείς καλύτερο από το δικό τους. Ωστόσο το πρόγραμμα άρχισε να προσελκύει το ενδιαφέρον των παιδιών, όταν ανακοινώθηκε ότι οι δραστηριότητες δε θα είχαν τη μορφή ενός συνηθισμένου μαθήματος. Στη συνέχεια αξιοποιήθηκε τόσο χρόνος από το

πρόγραμμα μαθημάτων όσο και αρκετός ελεύθερος χρόνος από τα παιδιά που θεωρούσαν τις δραστηριότητες αρκετά ενδιαφέρουσες και επιδίωκαν μάλιστα τις συναντήσεις. Η προσπάθεια δεν άφησε αδιάφορους και τους γονείς που ήθελαν κι οι ίδιοι να συμμετέχουν στη διαδικασία αναζήτησης στοιχείων για το σχολείο, από το οποίο είχαν αποφοιτήσει κι εκείνοι.

Για την καλύτερη δυνατή διερεύνησή του το θέμα χωρίστηκε σε τρεις ενότητες-περιόδους: α) Κατά την προεπαναστατική περίοδο (1749-1780) ως πρώτο σχολείο της Ύδρας. Πολλά σημαντικά στοιχεία αντλήθηκαν κατά τις επισκέψεις μας στο Ιστορικό-Αρχείο Μουσείο Ύδρας. β) Το σχολείο ως χώρος στέγασης της πρώτης ναυτικής σχολής της Ύδρας. γ) Ως αλληλοδιδασκτικό σχολείο και σχολείο των παππούδων και των γονιών τους.

Οι μαθητές της Στ' τάξης εργάστηκαν σε δύο κύριες ομάδες. Η πρώτη ομάδα ασχολήθηκε κυρίως με τη δεύτερη θεματική ενότητα, την περίοδο δηλαδή κατά την οποία το

σχολείο λειτούργησε ως πρώτη ναυτική σχολή της Ύδρας. Η δεύτερη ομάδα ασχολήθηκε με τη συγκέντρωση, τη μελέτη και την καταγραφή παλαιότερων βιβλίων, χαρτών, εποπτικών μέσων και υλικών του Σχολείου. Τόσο η πρώτη όσο και η δεύτερη ομάδα ασχολήθηκε με τη βιβλιογραφική έρευνα. Όλοι επίσης οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να ακούσουν κατά τις επισκέψεις στο Ιστορικό- Αρχείο Μουσείο για τον τρόπο λειτουργίας του σχολείου προεπαναστατικά. Η διερεύνηση του θέματος περιελάμβανε επίσης επισκέψεις στο Δημαρχείο και στη Μητρόπολη του νησιού για την αναζήτηση στοιχείων για τους ευεργέτες και δωρητές του σχολείου αλλά και την Εκκλησία που βρισκόταν στο προαύλιο του σχολείου. (Βλ. σχήμα)

Οι συνεντεύξεις των παλιών μαθητών του σχολείου, της κ. Παγώνας Γαβρίλη, οικιακά και του κ. Ευ. Ράππα ιεροψάλτη στο επάγγελμα έγιναν στο χώρο της τάξης με τη συμμετοχή όλων των παιδιών. (Εικ.9) Στο πλαίσιο αυτών των συνεντεύξεων οι μαθητές είχαν την ευκαιρία με αρκετή προσοχή να ακούσουν τις αφηγήσεις των αποφοίτων και να υποβάλουν ερωτήσεις που είχαν προετοιμάσει κι αφορούσαν τη λειτουργία του σχολείου παλαιότερα. Τόσο η σωστή διατύπωση όσο και

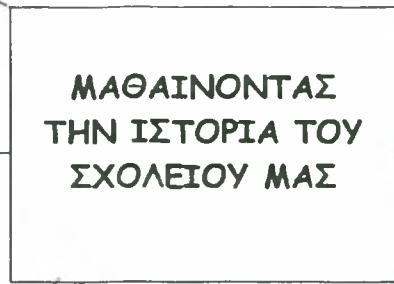
Εικ. 9 Παλιά μαθήτριά του σχολείου

ο κατάλληλος τρόπος υποβολής των ερωτημάτων αποτελούσε δύσκολο σημείο για τους μαθητές το οποίο όμως ξεπεράστηκε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Οι πληροφορητές μολονότι αποτελούσαν οικεία γι' αυτούς πρόσωπα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης απέκτησαν στα μάτια των μαθητών άλλο κύρος. Απορούσαν πώς είναι δυνατόν η κ. Παγώνα, να γνωρίζει τόσες πληροφορίες για το σχολείο και πώς μπορεί να εκδηλώνει τόση αγάπη γι' αυτό ανακαλώντας με συγκίνηση προσωπικές αναμνήσεις από τη σχολική της ζωή. (Ηχ.Αρχείο) Κάποιοι μάλιστα από τους μαθητές έδειχναν εξαιρετικά συγκεντρωμένοι, απορροφημένοι από την αφήγηση. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε διαφορετικές ημέρες και δόθηκε η ευκαιρία να ακουστούν ξανά μαγνητοφωνημένες και οι δύο μαζί την ίδια ημέρα, ώστε οι μαθητές να επιχειρήσουν συγκρίσεις και να οδηγηθούν σε συμπεράσματα..

Διερευνήσαμε τους χώρους του σχολείου βρίσκοντας παλιό εποπτικό υλικό.

Επισκεφθήκαμε το Δημαρχείο, απ' όπου μάθαμε για τους ευεργέτες του σχολείου.

Επισκεφθήκαμε το Ιστορικό-Αρχείο Μουσείο Ύδρας και είδαμε από το αρχείο του σχολείου, ονόματα αποφοίτων και δασκάλων. Πήραμε επίσης πληροφορίες για την πρώτη Ναυτική Σχολή της Ύδρας

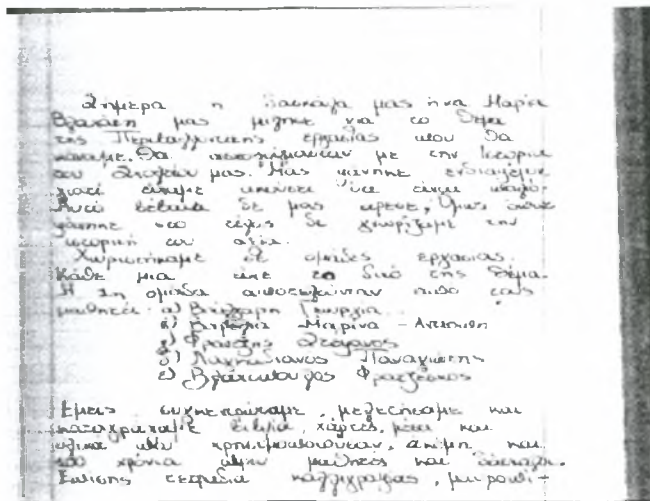

Πήραμε συνεντεύξεις από παλιούς αποφοίτους του.

Επισκεφθήκαμε τη Μητρόπολη και μάθαμε για την Εκκλησία του Αγίου Βασιλείου.

Οργανώσαμε έκθεση μουσειακού εκπαιδευτικού Υλικού.

Σχ. 14 Σχηματική αναπαράσταση του προγράμματος όπως εφαρμόστηκε

Εικ. 10 Σελίδα του ημερολογίου

Καθεμιά από τις ομάδες εργασίας κρατούσε ημερολόγιο των δραστηριοτήτων της κι αυτό βοήθησε αρκετά, ώστε να διαμορφώσουν την τελική εργασία που παρουσίασαν στους συμμαθητές τους. (Εικ.10) Ατομικά έγραψαν περιλήψεις των συνεντεύξεων και επιχείρησαν διαισθητικά περιγραφές της μορφής που είχε η τάξη τους στο παρελθόν. Επίσης εξοικειώθηκαν αρκετά στη γραπτή έκφραση κι

ανέπτυξαν σημαντικές κοινωνικές δεξιότητες γνωρίζοντας καλύτερα φορείς και υπηρεσίες του τόπου τους. Τα παιδιά συμμετείχαν ακόμη με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη οργάνωση της έκθεσης με θέμα το μουσειακό εκπαιδευτικό υλικό που βρέθηκε στο ίδιο το σχολείο. Γνωρίζοντας αρκετά στοιχεία αποτέλεσμα της ερευνητικής τους προσπάθειας μπορούσαν να αφηγηθούν στους επισκέπτες την ιστορία του σχολείου.

Η αξιοποίηση των προφορικών μαρτυριών συνέβαλε αποφασιστικά στη σύνδεση του παρελθόντος και του παρόντος. Οικεία πρόσωπα προερχόμενα από το καθημερινό περιβάλλον των παιδιών αφηγήθηκαν τα προσωπικά τους βιώματα επιτρέποντας την καλύτερη δυνατή προσέγγιση του παρελθόντος. Έννοιες όπως μεταρρύθμιση, κατοχή έγιναν από τους μαθητές κατανοητές διαισθητικά στο πλαίσιο συμφραζομένων της κάθε αφήγησης. Οι προσωπικές εκτιμήσεις επίσης των πληροφορητών για το σχολείο, το ρόλο των δασκάλων και τη συμπεριφορά των μαθητών αποτέλεσαν σημαντικά ερεθίσματα για προβληματισμό και συζήτηση για τη δική τους στάση απέναντι στο σχολείο.

Μια από τις σημαντικότερες θετικές επιδράσεις της εφαρμογής του προγράμματος ήταν αναμφισβήτητα και η ανάδειξη της ιστορικής αξίας του συγκεκριμένου σχολείου τόσο στην τοπική κοινωνία όσο κυρίως στα μάτια των ίδιων των μαθητών του. Συντέλεσε επίσης στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της ταυτότητάς τους ως μαθητές του παλαιότερου και σπουδαιότερου σχολείου. Αλλά και οι κάτοικοι της περιοχής Καμίνι στην οποία βρισκόταν το Σχολείο ένιωσαν ικανοποίηση από την προσπάθεια, καθώς η περιοχή τους ανέκτησε μέρος της σπουδαιότητας που είχε στο παρελθόν, ως τόπος κατοικίας πολλών επιφανών Υδραίων.

4.2.4 Συλλέγουμε για το μουσείο του χωριού μας

Στην κοινότητα του ορεινού χωριού Ανάβρα Μαγνησίας η δημιουργία ενός μουσείου το οποίο θα αντιπροσωπεύει τον τρόπο ζωής και τα παραδοσιακά έθιμα του χωριού είχε ιδιαίτερη σημασία πολύ περισσότερο μάλιστα, καθώς υπήρξε αποτέλεσμα ευαισθητοποίησης και ενεργητικής συμμετοχής των κατοίκων. Η ιδέα να συμβάλει και το σχολείο σ' αυτή την προσπάθεια ανέκυψε συζητώντας με τους μαθητές και τις μαθήτριες

των μεγαλύτερων τάξεων στο ολιγοθέσιο σχολείο του χωριού. (Εικ. 11) Παράλληλα αναγνωρίστηκε η ανάγκη να μάθουν περισσότερα για την ιστορία του τόπου τους, για τον οποίο η μόνη πηγή ήταν οι «παλιού», όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ένας μαθητής, εννοώντας τους παππούδες και τις γιαγιάδες τους. Με ενθουσιασμό είδαν επίσης την ιδέα να καταγράψουν τα όσα θα ακούσουν και θα δουν.

Η αναζήτηση των πληροφορητών δεν ήταν δύσκολη υπόθεση. Μάλιστα οι ίδιοι οι μαθητές γνώριζαν ποιοι από τους «παλιούς» ήξεραν πολλά για το χωριό είτε λόγω της

ηλικίας τους είτε λόγω των πολλών βιωμάτων τους. Αυτοί μάλιστα περιβάλλονταν στην τοπική κοινότητα με ιδιαίτερο σεβασμό. Κάποιοι από αυτούς ήταν ήδη δωρητές αντικειμένων στο τοπικό μουσείο, ενώ άλλοι ήθελαν να δώσουν αντικείμενα. Την πρόσκλησή τους στο σχολείο την ανέλαβαν οι ίδιοι οι μαθητές και οι πληροφορητές ανταποκρίθηκαν πρόθυμα.

Η συνάντηση έγινε στο χώρο του σχολείου στο πλαίσιο του ολοήμερου προγράμματος μαθημάτων. Ο ίδιος χώρος μετά την εγκατάσταση του σχολείου σε διπλανό κτήριο πρόκειται να αξιοποιηθεί για την έκθεση των συλλογών του μουσείου. Ο σκοπός και το περιεχόμενο της συνάντησης με τους πληροφορητές είχε συζητηθεί με τους μαθητές και είχαν καταγραφεί κατευθυντήριες ερωτήσεις. Κάποιοι από αυτούς ήταν υπεύθυνοι για την καταγραφή του ήχου και της εικόνας χρησιμοποιώντας είτε το μαγνητόφωνο είτε τη βιντεοκάμερα αντίστοιχα. Μάλιστα είχαν αναλάβει αυτή τη δραστηριότητα εκ περιτροπής θεωρώντας τη χρήση των εποπτικών μέσων αρκετά ενδιαφέροντα.

Κατά τη διάρκεια της συνάντησης τα παιδιά παρακολουθούσαν με προσοχή τη συζήτηση μεταξύ των πληροφορητών. (Εικ.12) Κατέγραψαν στην αρχή με προσοχή τα ατομικά στοιχεία των παππούδων και των γιαγιάδων και στη συνέχεια διατύπωσαν ερωτήσεις σύμφωνα με τον οδηγό που είχε καταρτιστεί. Οι ερωτήσεις αφορούσαν τα αντικείμενα που είχαν δωριστεί

Εικ. 12 Συζητώντας με τους «παλιούς»...

στο μουσείο και ανέδυσαν τον τρόπο ζωής παλιότερα. Κάποια από τα αντικείμενα, κυρίως ενδύματα που ανέφεραν οι πληροφορητές, δεν τα γνώριζαν, ενώ απορίες εξέφραζαν επίσης για ορισμένες από τις συνήθειες των παλιότερων.

Κατά τη διάρκεια του μαθήματος είχαμε την ευκαιρία να ακούσουμε και να δούμε ξανά ό,τι καταγράφηκε από τη συνάντηση με τους παππούδες και τις γιαγιάδες που είχαν έρθει στο σχολείο. Τη βιντεοσκόπηση παρακολούθησαν επίσης και μαθητές των μικρότερων τάξεων. Τα παιδιά ανακάλεσαν στη μνήμη τους πολλές από τις πληροφορίες συνθέτοντας τις απόψεις των πληροφορητών και κάνοντας συγκρίσεις με τον κτηνοτροφικό τρόπο ζωής σήμερα. Η συνάντηση έγινε αφορμή, ώστε να αναζητήσουν κι άλλους δωρητές και να εμπλουτιστεί ακόμη περισσότερο η συλλογή του μουσείου. Κάποια από τα ίδια τα παιδιά έφεραν στη συνέχεια αντικείμενα που είχαν στο σπίτι τους και την αξία των οποίων δεν γνώριζαν πριν. Βρήκαν επίσης στον περιβάλλοντα χώρο αντικείμενα που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο μουσείο κι ως ομάδα εργασίας υπέβαλαν στην Κοινότητα προτάσεις για την περισυλλογή και τη συντήρησή τους. Ένα από τα αντικείμενα ήταν το στομπέκι που χρησιμοποιούνταν για τη θραύση του «άγριου», του

χοντρού αλατιού, απαραίτητο τόσο για τις οικιακές όσο και τις κτηνοτροφικές εργασίες, όπως ήταν το πήξιμο του τυριού. Σύμφωνα με τους πληροφορητές υπήρχαν τρία συνολικά στουμπέκια στο χωριό, με τα οποία εξυπηρετούνταν όλα τα νοικοκυριά (Εικ. 13).

Εικ.13 Στουμπέκι στην πλατεία του χωριού

Κατά την αξιοποίηση των προφορικών μαρτυριών στο πλαίσιο της διδασκαλίας της ιστορίας διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές μαθαίνουν να διερευνούν, να μελετούν συγκριτικά και να ανακαλύπτουν την ιστορική γνώση. Εξοικειώθηκαν στον ομαδικό τρόπο εργασίας αλλά και στη χρήση της νέας τεχνολογίας καταγράφοντας ηχητικές και οπτικές πηγές. Καλλιέργησαν επίσης γλωσσικές δεξιότητες κι ανέπτυξαν πρωτοβουλίες για την υλοποίηση των στόχων του προγράμματος. Οι εφαρμογές της προφορικής ιστορίας υπήρξαν επίσης αφορμή για τη διασύνδεση της σχολικής τάξης με την τοπική κοινότητα και τη γνωριμία με τους φορείς της που έδειξαν ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες του σχολείου και ευαισθητοποιήθηκαν λαμβάνοντας σημαντικές αποφάσεις για την προστασία ιστορικής σημασίας αντικειμένων και κτιρίων. Η προσπάθεια που άρχισε από τη σχολική τάξη δεν περιορίστηκε μόνο στην υλοποίηση των μαθησιακών στόχων, αλλά απέκτησε ευρύτερη κοινωνική διάσταση. Στην περίπτωση του σχολείου της Ύδρας, ελάχιστοι από τους ντόπιους κατοίκους γνώριζαν για την ιστορική του αξία. Το πρόγραμμα προφορικής ιστορίας που εφαρμόστηκε ήταν ένα είδος προβολής του πυροδοτώντας τις συζητήσεις και το ενδιαφέρον για τη συντήρηση και τη φύλαξη των αντικειμένων που βρέθηκαν στο συγκεκριμένο χώρο και την προστασία του ως ιστορικό μνημείο. Η σπουδαιότητά του αποκαταστάθηκε στη συνείδηση της τοπικής κοινωνίας.

Οι δραστηριότητες της προφορικής ιστορίας παρείχαν τη δυνατότητα στους μαθητές να έρθουν σε επαφή με το περιβάλλον τους και να αναζητήσουν την ιστορία γύρω τους ξεκινώντας από τους απλούς ανθρώπους και τις προσωπικές τους αφηγήσεις. Μολονότι από τους γονείς θεωρήθηκαν στην αρχή ως απώλεια χρήσιμου διδακτικού χρόνου, στη συνέχεια αρκετοί από αυτούς όχι μόνο ενθάρρυναν την προσπάθεια, αλλά ζήτησαν να συμμετέχουν σ' αυτή παρέχοντας εθελοντική εργασία. Τόσο για τη διεύθυνση του σχολείου όσο και για τους συναδέλφους η εφαρμογή του προγράμματος αντιμετωπίστηκε στην αρχή με σκεπτικισμό κυρίως λόγω του απαιτούμενου χρόνου και της προσωπικής εργασίας. Ωστόσο τόσο ο ενθουσιασμός των παιδιών όσο και οι δημιουργικές δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν ανέτρεψαν θεαματικά τις αρχικές αρνητικές εντυπώσεις. Τα παιδιά έμαθαν να βιώνουν το παρελθόν και να συνθέτουν την

ιστορία. Συνειδητοποίησαν ότι η ιστορία δεν είναι μόνο γραπτές πηγές και κείμενα από το σχολικό βιβλίο αλλά ένα πολύμορφο βίωμα.

**Στο πλαίσιο των προγραμμάτων προφορικής ιστορίας
που εφαρμόστηκαν στο σχολείο οι μαθητές :**

- Διεύρυναν τις γνώσεις τους για την ιστορία του τόπου τους και της πατρίδας τους.
- Εξοικειώθηκαν με τις ιστορικές ερευνητικές μεθόδους.
- Ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες.
- Απέκτησαν θετική στάση για το περιβάλλον γύρω τους.
- Εξοικειώθηκαν στη χρήση των νέων τεχνολογιών.
- Εκτίμησαν την αξία της συνεργασίας και της συζήτησης.
- Επαναπροσδιόρισαν την ταυτότητά τους ως μέλη της σχολικής αλλά και της τοπικής κοινότητας.
- Έμαθαν να προγραμματίζουν και να αξιοποιούν λειτουργικά το χρόνο τους.

Ως ένας εξίσου σημαντικός χώρος μάθησης και της διά βίου εκπαίδευσης το μουσείο αποτελεί πεδίο πολλαπλών και ποικίλων εφαρμογών της προφορικής ιστορίας. Την εξέλιξη , τα προγράμματα και τους τρόπους με τους οποίους αξιοποιούνται οι προφορικές μαρτυρίες σε ένα σύγχρονο μουσείο θα μελετήσουμε στη συνέχεια.

5. Αξιοποίηση της προφορικής μαρτυρίας στο Μουσείο

5.1 Τι αλλάζει στο χώρο των μουσείων;

Στο πλαίσιο ανάπτυξης της επικοινωνιακής τους πολιτικής τα μουσεία επιδιώκουν να γνωρίζουν τις εμπειρίες των επισκεπτών τους αλλά και να τις αξιοποιούν για την παρουσίαση των συλλογών τους. Οι επισκέπτες δεν αποτελούν μια παθητική, ομογενή μάζα, ένα «γενικό κοινό», αλλά πρέπει να αντιμετωπίζονται ως άτομα που το καθένα έχει τις δικές του συγκεκριμένες ανάγκες, τους ιδιαίτερους τρόπους μάθησης, τις κοινωνικές και πολιτιστικές προσλαμβάνουσες. Πρόκειται για ένα «ενεργό κοινό». (Hooper – Greenhill Eilean, 1997: 1)

Σ' ένα σύγχρονο μουσείο έμφαση δίνεται στον άνθρωπο και στη δυνατότητά του να βιώνει με όλες τις αισθήσεις του τη μουσειακή εμπειρία. Η εφαρμογή της προφορικής ιστορίας εναρμονίζεται με την ανθρωποκεντρική προσέγγιση των συλλογών. Όσοι επισκέπτονται τα μουσεία φέρουν ένα σημαντικό φορτίο από γνώσεις και εμπειρίες. Είναι αυτές που επιτρέπουν στον καθένα να προσδιορίζει την ταυτότητά του και να διαμορφώνει τη δική του αντίληψη για τα εκθέματα. Σύμφωνα με τον U. Neisser υπάρχουν τέσσερις διαφορετικές πηγές πληροφοριών που αφορούν τον εαυτό μας κι επηρεάζουν τη στάση μας απέναντι στο περιβάλλον: Ο *οικολογικός* εαυτός, δηλ. η φυσική αντίληψη που έχουμε για τον κόσμο γύρω μας και πώς κινούμαστε σ' αυτόν. Ο *διαπροσωπικός* εαυτός που είναι η αποδεκτή συμπεριφορά που χρησιμοποιούμε για τους άλλους. Ο *ιδιωτικός* εαυτός, εξαιρετικά μοναδικός και προσωπικός τομέας που υποστηρίζει την ταυτότητά μας κι ο *διανοητικός* εαυτός που μας δίνει πολιτισμικά ειδική γνώση πώς μπορούμε να λειτουργήσουμε και πώς βιώνουμε. (Neisser U., 1993).

Το μουσείο είναι ένας χώρος στον οποίο προάγεται η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση ανάμεσα στους επισκέπτες. Σύμφωνα με τη σύγχρονη θεωρητική προσέγγιση, την τελετουργική ή πολιτισμική η επικοινωνία γίνεται αντιληπτή ως μια διαδικασία μοιράσματος, συμμετοχής και συσχετισμού.⁵ Συνδέεται με την κοινότητα, την επαφή, την κοινή εμπειρία. Επιπρόσθετα η επικοινωνία γίνεται κατανοητή ως μια σειρά από διαδικασίες και σύμβολα, με τα οποία η πραγματικότητα παράγεται, διατηρείται, διαμορφώνεται. Σύμφωνα με αυτή την άποψη η «πραγματικότητα» δεν έχει μια καθορισμένη ταυτότητα, αλλά παράγεται μέσω της επικοινωνίας και της διαρκούς ερμηνείας στο πλαίσιο κοινοτήτων που λειτουργούν ερμηνευτικά.⁶ Τα νοήματα δεν επιβάλλονται, αλλά είναι

⁵ Hooper – Greenhill Eilean, “Σκέψεις για τη μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή”, *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 72, 47-49.

⁶ Hooper – Greenhill Eilean, 1997: σελ. 1

αποτέλεσμα διαπραγμάτευσης ανάμεσα σε άτομα και σε ομάδες που είναι ενεργά κι αλληλεπιδρούν.

Επίσης ως χώρος μάθησης το μουσείο συνιστά σύμφωνα με τη θεωρία του κονστρουκτιβισμού ένα περιβάλλον που παρέχει τη δυνατότητα στους επισκέπτες του να αλληλεπιδρούν και να διαμορφώνουν τις γνωστικές τους δομές χωρίς να παραγκωνίζεται το φορτίο των εμπειριών και των γνώσεων που διαθέτουν. Οι σύγχρονες θεωρίες μάθησης υπαγορεύουν την εστίαση όχι στο βάθος της πολιτιστικής πληροφορίας αλλά στο εύρος της διαπολιτισμικής εμπειρίας. Η γνώση δεν έχει οντολογική υπόσταση έξω από το νου αυτού που μαθαίνει.⁷ Η μάθηση, ατομική και κοινωνική διαδικασία, έχει ως επίκεντρο όχι το περιεχόμενο της μουσειακής συλλογής αλλά και τον ίδιο τον επισκέπτη εκτιμώντας τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του. Οι εκθεσιακές τεχνικές και τα μέσα που χρησιμοποιούνται στο χώρο του μουσείου επιτρέπουν στον ίδιο την πρόσληψη των συλλογών σύμφωνα με τον ιδιαίτερο τύπο νοημοσύνης που διαθέτει. Ο H.Gardner στο βιβλίο του *Frames of Mind* υποστηρίζει ότι υπάρχουν επτά διαφορετικοί τύποι νοημοσύνης: η γλωσσική/λεκτική, η μουσική, η λογικομαθηματική, η χωροαντιληπτική, η σωματικοκινησιακή, η διαπροσωπική, η ενδοπροσωπική.⁸ Οι συγκεκριμένοι τύποι νοημοσύνης υπαγορεύουν αντίστοιχους τρόπους ερμηνείας της πραγματικότητας κι επικοινωνίας με το περιβάλλον έμψυχο ή άψυχο. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ο επισκέπτης να μπορεί να συνδέει τα εκθέματα με δικές του προηγούμενες εμπειρίες, σκέψεις και γνώσεις ή άλλα οικεία αντικείμενα. Προϋποθέτει επίσης τη δυνατότητα της επιλογής και της οργάνωσης συναφών στοιχείων από την πολιτιστική του εμπειρία.

Το σύγχρονο μουσείο αποτελείται από συλλογές πλούσιες σε αντικείμενα, εικόνες, φωνές παρέχοντας τη δυνατότητα για την ενεργοποίηση όλων των αισθήσεων των επισκεπτών. Επιτρέπει το λόγο, την αφήγηση, ευνοεί την αλληλεπίδραση. Στις αίθουσές του δημιουργούνται ιστορίες και ανασκευάζονται ή καταρρίπτονται κάποιες άλλες. Με ευαισθησία συλλαμβάνει τις αντιδράσεις του κοινού και καταγράφει τις εμπειρίες των ανθρώπων κάθε ηλικίας, κοινωνικής καταγωγής, φύλου, μορφωτικού επιπέδου. Η ιστορία στο χώρο του μουσείου προσλαμβάνει κοινωνικό και συγχρόνως προσωπικό νόημα. Η προσωποποίηση του παρελθόντος άλλωστε αποτελεί κύριο στόχο αρκετών μουσειακών προγραμμάτων όπως στην έκθεση με θέμα «Lifetimes», που πραγματοποιήθηκε στο μουσείο στην περιοχή Groydon του Νότιου Λονδίνου. Τα αντικείμενα που εκτέθηκαν επιλέχθηκαν με βάση τις πιο ενδιαφέρουσες ή τις πιο κατανοητές προσωπικές ιστορίες που

⁷ Hein G. E. 1999: σελ.3.

⁸ Μούλιου Μ. 2003: σελ. 32.

έκρυβαν πίσω τους αναδεικνύοντας παράλληλα την ιστορία της τοπικής πολύ-πολιτισμικής κοινότητας από το 1830 έως σήμερα.⁹

Σε αντίθεση προς την αντικειμενοκεντρικές προσεγγίσεις του παρελθόντος που έδιναν ιδιαίτερη βαρύτητα στο περιεχόμενο των συλλογών και τον τρόπο προβολής του, το προσωπικό πολλών μουσείων στο εξωτερικό σήμερα επιδιώκει ολοένα και περισσότερο την επικοινωνία με το κοινό και στοχεύει στην ενεργοποίησή του. Με μεγαλύτερη συχνότητα οι εκθέσεις δε διέπονται από την παλαιότερη γραμμική αντίληψη μετάδοσης των μηνυμάτων από τα εκθέματα στους επισκέπτες, αλλά δημιουργούνται ευνοϊκές συνθήκες αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Καταγράφονται επίσης οι αντιδράσεις τους και επιδιώκεται ο διάλογος. Σε αρκετά μουσεία στο εξωτερικό ειδικό προσωπικό ενθαρρύνει την ανάκληση των προσωπικών βιωμάτων κι αντλεί σημαντικά στοιχεία από τους πληροφορητές του. Ολοένα και περισσότερο εστιάζει την προσοχή του στα αντικείμενα που οι επισκέπτες θυμούνται. Σε μουσεία των Η.Π.Α. επεξεργάζονται τους τρόπους με τους οποίους θα προάγουν τη διαδικασία επικοινωνίας με το κοινό και τη δυνατότητα ανάκλησης των εμπειριών του διαμορφώνοντας μάλιστα ειδικούς κώδικες.¹⁰ Η καταγραφή των προφορικών μαρτυριών κατά τη διάρκεια της έκθεσης, ως ένα είδος συμπληρωματικής πηγής σταδιακά αποτελεί μέρος του αρχαιακού έργου. Κάποιοι ιστορικοί στο μουσείο πάλι θεωρούν δεδομένο ότι καταγράφοντας τις εμπειρίες των ανθρώπων είναι τόσο σημαντικό όσο και να συλλέγει κανείς αντικείμενα. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του μουσείου Frankton Junktion στη Νέα Ζηλανδία, όπου εκτίθενται μόνο προφορικές μαρτυρίες¹¹

5.2 Ένα αντικείμενο- πολλές προσεγγίσεις

Τα αντικείμενα ως τεκμήρια του υλικού πολιτισμού αποτελούν έναν από τους κύριους τρόπους, με τους οποίους μπορούμε να κατανοήσουμε τη φύση και τη θέση του ανθρώπου στην κοινωνία. Σύμφωνα με τη S.Pearce κάθε μουσειακό αντικείμενο υπόκειται σε τρεις διαφορετικές ερμηνείες¹²: α) ως τέχνηργο εξετάζοντας παράλληλα τη χρησιμότητα και τη λειτουργία του στην κοινωνία. β) ως σημείο και σύμβολο μέσω του οποίου μεταδίδονται μηνύματα που μπορούν να διαβαστούν σύμφωνα με το γλωσσικό σύστημα κάθε κοινωνίας. γ) ως νόημα το οποίο τόσο τα άτομα όσο και οι κοινωνίες αποδίδουν με βάση τις ηθικές και τις οικονομικές αξίες ως αποτέλεσμα της ιστορικής τους εμπειρίας τόσο

⁹ Kavanagh G., 2000: σελ.155.

¹⁰ Kavanagh G., (1999), "Precious", *Museum Journal* σελ.27.

¹¹ Green A., 1996:449-455.

¹² Pearce S., (1995), "Interpreting museums Objects: An Outline of Theory". σελ. 298.

της προσωπικής όσο και της κοινωνικής. Η λειτουργική αντιμετώπιση (functional approach) του υλικού πολιτισμού όπως μετουσιώνεται στην επιλογή συγκεκριμένων αντικειμένων με βάση την ανάγκη επιβίωσης και την κοινωνική οργάνωση αποτελεί μια από τις πιο συνηθισμένες προσεγγίσεις σε εκθέσεις ανθρώπινης ιστορίας.

Εκτιμώντας τις διαφορετικές προσεγγίσεις των αντικειμένων ο μελετητής ενδιαφέρεται αρχικά για το υλικό κατασκευής και τη διακόσμησή του. Αναφέρεται στη φυσική περιγραφή, στις αρχαιακές πληροφορίες, στη τεχνικές εξελίξεις που οδήγησαν στη δημιουργία του, στη σύγκρισή του με παρόμοια αντικείμενα. Στη συνέχεια μελετάται το αντικείμενο σε επίπεδο ιστορίας, ερευνάται η ιστορία κατασκευής, οι διαφορετικές χρήσεις του σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Έπειτα διερευνάται το περιβάλλον του αντικειμένου αλλά και η θέση του στο ευρύτερο μικρο-και μακρο-κοινωνικό πλαίσιο. Το ενδιαφέρον στρέφεται επίσης στη σημασία που προσλαμβάνει τη δεδομένη χρονική στιγμή με βάση ένα επιλεγμένο φιλοσοφικό και ψυχολογικό σύστημα. Σημαντική πτυχή τέλος κατά την προσέγγιση ενός αντικειμένου αποτελεί η ερμηνεία και η μελέτη του ρόλου που επιτελεί στην κοινωνική διάρθρωση.

Η συζήτηση γύρω από την πρόσληψη των αντικειμένων ως μουσειακά εκθέματα περιλαμβάνει τάσεις που οδηγούν συχνά σε ένα είδος ανθρωπομορφοποίησή τους. Σύμφωνα με τη Lubar τα αντικείμενα έχουν έναν ενεργό ρόλο στη ζωή μας, καθώς η ίδια γράφει για τις μηχανές ότι «αλλάζουν, επιδρούν και διαμεσολαβούν στις αλληλεπιδράσεις των ανθρώπων». Τα αντικείμενα αντιπροσωπεύουν τους εαυτούς μας, καθώς αποκαλύπτουν σε μας τους ίδιους πτυχές του παρελθόντος και συγχρόνως της ζωής μας. Η αντικειμενοκεντρική προσέγγιση ωστόσο συνιστά αναμφισβήτητα ένα είδος εμμονής και η δυτική μουσειακή παράδοση έχει να επιδείξει τη μονομερή προβολή των αντικειμένων. Αυτό που θα πρέπει να αναδεικνύεται ωστόσο είναι ο ανθρώπινος παράγοντας. Συχνά μιλώντας με τους όρους των αντικειμένων παραγκωνίζουμε τις ανθρώπινες ενέργειες και αρμοδιότητες που είναι άμεσα συνυφασμένες με τα πρόσωπα και τα γεγονότα του παρελθόντος.

Συχνά στις συλλογές των μουσείων επισημαίνεται ένας διπολισμός. Είτε αποτελούνται από αντικείμενα που έχουν εξαιρετική, αντικειμενική αξία είτε επιδιώκοντας μια πιο αποτελεσματική προσέγγιση του παρελθόντος προβάλλουν αρμονικά συνδυασμένα αντικείμενα, αναμνήσεις, εικόνες και ήχους. Ένα από τα πιο σημαντικά κριτήρια για την ένταξη των αντικειμένων σε μια συλλογή προοδευτικά αποτελεί ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνται από τους ανθρώπους καθώς επίσης και οι ιστορίες με τις οποίες συνδέονται.

Σύμφωνα με το Franco μια από τις σημαντικότερες αλλαγές στην πρόσληψη των αντικειμένων, συμπεριλαμβανομένου της χρήσης τους είναι η διάκριση ανάμεσα στα

τέχνηρα και το νόημά τους.¹³ Η εφαρμογή της προφορικής ιστορίας έρχεται να δώσει μια νέα διάσταση στην ερμηνεία των αντικειμένων συμβάλλοντας στον εμπλουτισμό των νοημάτων που προσλαμβάνονται. Σε ένα αντικείμενο δεν αντανακλώνται μόνο το φυσικό και κοινωνικό πλαίσιο συνθηκών, οι συμβολικές αξίες, αλλά και τα ευρεία πεδία της δραστηριότητας των ανθρώπων. Οι πληροφορητές αφηγούνται για τα αντικείμενα στο πλαίσιο της εργασίας τους, της ζωής τους στο σπίτι, των συναλλαγών τους, του δημόσιου βίου τους. Οι επισκέπτες επίσης προσεγγίζουν τα μουσειακά αντικείμενα σύμφωνα με τις δικές τους ανάγκες, ικανότητες, προσδοκίες και τα ερμηνεύουν σύμφωνα με τις διαφορετικές ιδεολογικές τους θέσεις κατασκευάζοντας εναλλακτικές «αλήθειες».¹⁴ Τα αντικείμενα έχουν κατά συνέπεια έναν πολυσήμαντο χαρακτήρα.

Σύμφωνα με τον Csikszentmihalyi τα αντικείμενα αποτελούν το στήριγμα της ύπαρξής μας.¹⁵ Μας επιτρέπουν να μετουσιώνουμε σε κάτι από τις ιδέες και τις σκέψεις μας. Ωστόσο εκφράζουμε τους εαυτούς μας πιο ουσιαστικά μέσα από τη συμπεριφορά μας, την κίνηση και το λόγο. Τα αντικείμενα εμπλέκονται στο νοητικό μας κόσμο στο πλαίσιο των ιστοριών και των αναμνήσεων που έχουμε γι' αυτά. Ό,τι προσλαμβάνουμε με τις αισθήσεις μας συνδέεται με προηγούμενες εμπειρίες μας. Κι όταν σκεφτόμαστε τα αντικείμενα, στο νου μας έρχεται ο τρόπος με τον οποίο τα χρησιμοποιούμε εμείς ή άλλοι άνθρωποι που ρωτούν, μαθαίνουν, αισθάνονται. Κατά συνέπεια ένα λαογραφικό-εθνολογικό αντικείμενο αποκτά πολύ περισσότερες σημασίες μέσα από τις εμπειρίες των ανθρώπων στο παρελθόν και στο παρόν. Οι διαφορετικές αφηγήσεις μπορούν να αποκαλύψουν και τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στη σημασία των αντικειμένων, κατά τη διάρκεια ζωής των ιδιοκτητών τους.

Η έρευνα για τα αντικείμενα οδηγεί συχνά πίσω στους ανθρώπους που τα χρησιμοποιούσαν όπως στην περίπτωση ενός αγροτόσπιτου στην περιοχή του Maryland. Η ανάγκη ανακατασκευής και διατήρησης του περιβάλλοντα χώρου του υποκίνησε τον υπεύθυνο του προγράμματος του Smithsonian Institution στην Washington, G. Mc Daniel να ρωτήσει τους περιοίκους για την ιστορία του σπιτιού και τους ανθρώπους που έζησαν εκεί, τον αριθμό των μελών της οικογένειας, τις σχέσεις συγγένειας, την έκταση της κατοικίας.¹⁶ Οι προφορικές μαρτυρίες συμπληρώνουν συχνά μια σειρά από τεκμηριωτικές πηγές όπως χάρτες, ημερολόγια, λογιστικά βιβλία, εικόνες, πίνακες ζωγραφικής, σχέδια, τοπογραφικά στοιχεία καθώς επίσης διαλέκτους, ιστορίες, τραγούδια που καλύπτουν το φάσμα της κοινωνικής ιστορικής έρευνας.

¹³ Chew Ron, 2002:32.

¹⁴ Νάκου Ει., 2001. *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος. 170.

¹⁵ Kavanagh G., 2000, σελ.104.

¹⁶ Kavanagh G., 2000, σελ.111.

Ολοένα και περισσότερα μουσεία εστιάζουν την προσοχή τους στα αντικείμενα που οι άνθρωποι θυμούνται. Η καταγραφή των προφορικών μαρτυριών αποτελεί μέρος της αρχειακής δουλειάς τους. Κάποιοι ιστορικοί στο μουσείο πάλι θεωρούν δεδομένο ότι καταγράφοντας τις εμπειρίες των ανθρώπων είναι τόσο σημαντικό όσο και να συλλέγει κανείς αντικείμενα.

Ένα αντικείμενο αποκτά μέσα από τις εμπειρίες των ανθρώπων πολλές ερμηνείες. Ένας αργαλειός ως έκθεμα, έχει την αντικειμενική, ιστορική του αξία. Όταν όμως προσθέσουμε παράλληλα τη φωνή και την εικόνα της γυναίκας που ύφαινε σ' αυτόν, τότε γεννιούνται καινούρια νοήματα και προκαλούνται διαφορετικά συναισθήματα. Θα ανακαλέσει στη μνήμη της πού και πώς έμαθε να υφαίνει, ειδικές τεχνικές που χρησιμοποιούσε, τραγούδια και σκέψεις που συνόδευαν τη δουλειά της. Αναδεικνύεται παράλληλα η σημασία του αργαλειού στην οικιακή οικονομία παλαιότερα. Ανακλαστικά οι επισκέπτες μπορούν να ανακαλέσουν τις δικές τους εμπειρίες, να αναπτύξουν τις δικές τους απόψεις και να μάθουν να μοιράζονται τα βιώματα των άλλων στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης όπως αυτή προάγεται.

Γενικά τα μουσεία ενδιαφέρονται για τη συλλογή πέντε μορφών μαρτυριών: α) τις δεξιότητες, τις διαδικασίες και τη χρήση των αντικειμένων, β) τη χρήση της γλώσσας, γ) τα περιστατικά δ) τα βιώματα, ε) την ύπαρξη και τα πιστεύω.¹⁷ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η χρήση της γλώσσας ως ένα σημαντικό μέσο επικοινωνίας και κατανόησης διερευνώντας την εμπειρία του παρελθόντος κι ως μια έκφραση του πολιτισμού που εξελίσσεται. Μία χαρακτηριστική εφαρμογή πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο Alutiiq στο Κόντιακ, στην Αλάσκα και περιελάμβανε συνεντεύξεις με ηλικιωμένους που μιλούσαν τη γλώσσα Alutiiq και η οποία πέρασε μέσα από τη μακρά τους παράδοση. Οι κάτοικοι κατά τις αφηγήσεις χρησιμοποιούσαν ειδικές λέξεις προκειμένου να περιγράψουν δυσάρεστα περιστατικά, που είχαν συμβεί κατά το παρελθόν.

Σύμφωνα με τις σύγχρονες απόψεις της μουσειολογίας και του υλικού πολιτισμού όλα τα αντικείμενα θεωρούνται «orega arepta», αντικείμενα ανοιχτά σε διαφορετικές αναγνώσεις κι ερμηνείες. Στο χώρο του μουσείου η ενθάρρυνση των επισκεπτών να αφηγηθούν τις προσωπικές τους ιστορίες με αφορμή τα εκθέματα επιτρέπει την ανάδυση περισσότερων σημασιών και νοημάτων.

5.3 Νέες τάσεις σε μουσεία του εξωτερικού

¹⁷ Kavanagh G., 2000: σελ. 114

Η έννοια του μουσείου συνδέεται άμεσα με την ανάγκη του ανθρώπου να συλλέγει και να συγκεντρώνει αντικείμενα του παρελθόντος. Τόσο οι πρώτες ιδιωτικές συλλογές του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα που αποτελούνταν από διάφορα αξιοπερίεργα αντικείμενα, γνωστές ως cabinets de curiosites ή Wunderkammer και απευθύνονταν σε ένα περιορισμένο κοινό, όσο στη συνέχεια τα δημόσια μουσεία που περιελάμβαναν πιο οργανωμένες και πλούσιες συλλογές ιστορίας, εθνογραφίας και αρχαιοτήτων εστίαζαν το ενδιαφέρον τους στα εκθέματα και το περιεχόμενο των συλλογών τους κι απευθύνονταν σε μια κοινωνική και πνευματική ελίτ.

Η συνειδητοποίηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης του μουσείου σε σχέση με τις ανάγκες της εκπαίδευσης και της κοινωνίας είχε ως αποτέλεσμα κατά τη δεκαετία του 1970 να αναπτυχθούν μουσεία που επιδιώκουν μέσω των θεμάτων τους την προσέλκυση ενός ευρύτερου κοινού επισκεπτών. Από τα δύο χιλιάδες μουσεία του Ηνωμένου Βασιλείου πάνω από τα μισά έχουν ιδρυθεί μετά το 1970 και η πλειοψηφία τους έχει ως θέμα την κοινωνική και βιομηχανική ιστορία.¹⁸ Ως τότε τα μουσεία αναπτύσσονταν μακριά από τη ζωή των ανθρώπων και τις αλλαγές που συνέβαιναν γύρω τους. Έμφαση δόθηκε επίσης στη δημιουργία διόδου επικοινωνίας με την τοπική κοινότητα ενθαρρύνοντας την επίσκεψη κοινωνικών ομάδων που ως τότε η πρόσβασή τους στο χώρο του μουσείου δεν ήταν εφικτή, όπως μειονότητες και άνθρωποι με διανοητικές ή φυσικές αναπηρίες. Χαρακτηριστική ως προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η έκθεση που διοργάνωσε το Βρετανικό Μουσείο με σύνθημα «Please touch» καλώντας τους επισκέπτες να επισκεφτούν το μουσείο και να αγγίξουν τα αντικείμενα σε μια προσπάθεια να αρθούν τα εμπόδια που συναντούν οι άνθρωποι με προβλήματα όρασης. Σημαντική εξέλιξη επίσης αποτέλεσε η έξοδος των συλλογών από τα μουσεία προς το κοινό όπως για παράδειγμα το Κινητό Μουσείο που ιδρύθηκε από το Αμερικανικό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας το 1993.¹⁹

Κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80 η έξοδος της προφορικής ιστορίας από τους ακαδημαϊκούς τοίχους και τα αρχεία και η αξιοποίησή της στις μουσειακές εκθέσεις υπήρξε ένα σημαντικό βήμα. Η ανάγκη να γίνουν περισσότερο κατανοητά τα εκθέματα από τους επισκέπτες οδήγησε στη χρήση περισσότερων επεξηγηματικών μέσων συμπεριλαμβάνοντας και ιστορίες ανθρώπων σε πρώτο πρόσωπο. Οι αφηγήσεις πραγματοποιούνταν συχνά με τη βοήθεια ειδικού φωτογραφικού υλικού. Σύμφωνα με το Richard Rabinowitz, πρόεδρο του American History Workshop τρεις κύριοι παράγοντες συνέβαλαν στην ανάδυση των προφορικών μαρτυριών στο μουσείο: α) Η στροφή του ενδιαφέροντος των ιστορικών σε ζητήματα του 20^{ου} αιώνα. β) Η ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η προβολή του

¹⁸ Merriman N., (1999), "Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 72:43.

¹⁹ Οικονόμου Μ., "Μουσεία για τους ανθρώπους ή για τα αντικείμενα", *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 72, σελ. 52.

απλού ανθρώπου και του καθημερινού τρόπου ζωής με εικόνες ακόμη και από τις πιο απομακρυσμένες περιοχές. γ) Το βίντεο δίνοντας την αίσθηση της προοδευτικότητας και της ζωντάνιας στην εικόνα και καθιστώντας πιο ελκυστική τη δυνατότητα να δει κανείς τον κόσμο μέσα από το νου του πληροφορητή. Ο επισκέπτης ενός μουσείου θα μπορούσε να βιώσει το έκθεμα ως ένα είδος διαλόγου με το υποκείμενο που αφηγείται και να λειτουργήσει αντανακλαστικά σε κάθε ιστορία.²⁰

Οι αφηγήσεις των πληροφορητών μετατρέπουν τις αίθουσες των μουσείων σε χώρους συνεχούς μνήμης. Το παρελθόν συνδέεται αρμονικά με το παρόν. Παράλληλα επιχειρείται η σύνδεση με τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Ειδικότερα εφαρμόζοντας την προφορική ιστορία αρκετά μουσεία στο εξωτερικό επιδεικνύουν ευαισθησία σε θέματα όπως η μετανάστευση και συμβάλλουν παράλληλα στην άμβλυνση των διαφορών δημιουργώντας ειδικά προγράμματα σε συνεργασία με άλλους φορείς της κοινότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το πρόγραμμα «Black Mosaic», το οποίο διαμορφώθηκε με τη συμμετοχή διαφορετικών κοινοτήτων και παρουσιάστηκε ως ένα πολύγλωσσο και πολυπολιτισμικό γεγονός ενισχύοντας ταυτόχρονα στην Washington την ταυτότητα των τοπικών μειονοτήτων.²¹ Επίσης στο πλαίσιο του προγράμματος “Age exchange, Routes – The Journey of a Lifetime” οι ηθοποιοί μιμούμενοι κάποιες από τις λέξεις που περιέχονταν στις αφηγήσεις των ηλικιωμένων και οι οποίοι κατάγονταν από την Ινδία συνέβαλαν, ώστε να ανακληθούν περισσότερες ιστορίες με θέμα τη ζωή στην Ινδία, τον ερχομό τους στην Αγγλία και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν. Δημιουργήθηκαν στη συνέχεια και ειδικά εκπαιδευτικά πακέτα με βάση τις αναμνήσεις τους από το παρελθόν.²²

Ιδιαίτερα σημαντική εξέλιξη στο χώρο των μουσείων αποτελεί η εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων με σκοπό τη συμμετοχή ολοένα και περισσότερων κοινωνικών ομάδων ακόμη και των πιο περιθωριοποιημένων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του προγράμματος που πραγματοποιήθηκε ανάμεσα στα 1992 και 1995 στο Μουσείο Harborough με τη συμμετοχή κρατουμένων των φυλακών HMP Gartree. Στις βασικές επιδιώξεις του προγράμματος ήταν η συλλογή αντικειμένων και εγγράφων των φυλακών, καθώς επίσης η ανάκληση στα πλαίσια μάλιστα συζητήσεων μεταξύ τους τόσο από το προσωπικό όσο κι από τους τροφίμους βιωμάτων σχετικών με το χώρο και τα αντικείμενα.²³

Σε πολλά μουσεία στο εξωτερικό επίσης γίνεται συστηματική χρήση της τεχνολογίας τόσο για τη δημιουργία όσο και για την προβολή των προγραμμάτων προφορικής ιστορίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η έκθεση “Minnesota: A to Z” η οποία στον έναν από τους

²⁰ Chew Ron, 2002: σελ.32.

²¹ Chew Ron, 2002: σελ. 34.

²² Kavanagh G., 2000: σελ.139.

²³ Kavanagh G., 2000:σελ.146.

τομείς της που έφερε τον τίτλο «Voices» παρείχε τη δυνατότητα στους επισκέπτες να αγγίζουν την οθόνη ενός υπολογιστή και να επιλέγουν τη φωνή κάποιου διάσημου προσώπου ώστε να αφηγείται. Αρκετά μουσεία εξάλλου που έχουν διαμορφώσει για την προβολή των εκθεμάτων τους στις ειδικές ιστοσελίδες στο διαδίκτυο και προσβλέπουν στην προσέλκυση ανθρώπων τα οποία δεν έχουν πρόσβαση στις αίθουσές τους, περιλαμβάνουν αρχεία με προφορικές μαρτυρίες ζωντανεύοντας τις συλλογές τους .

Τα θέματα που διερευνώνται στο πλαίσιο των προγραμμάτων προφορικής ιστορίας στο μουσείο ποικίλουν, καθώς επιχειρείται η συνεργασία με ολόένα και περισσότερους φορείς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το πρόγραμμα «θεραπείες στο σπίτι» που πραγματοποιήθηκε το 1991 στο πλαίσιο του Εθνικού Συστήματος Υγείας στο Εδιμβούργο με την ενεργητική συμμετοχή μαθητών, ηλικιωμένων, δασκάλων, γονέων και προσωπικού του μουσείου και βασική επιδίωξη να παρασκευάσουν φάρμακα των δεκαετιών του '20 και του '30. Οι συνταγές βασίστηκαν στις μαρτυρίες των ανθρώπων που είχαν ζήσει αυτή την περίοδο και αποτέλεσαν τον κεντρικό άξονα της εφαρμογής.²⁴

Ιδιαίτερη σημασία έχει δοθεί επίσης από τους υπεύθυνους των μουσείων στη δημιουργία ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων προφορικής ιστορίας που μπορούν να φιλοξενηθούν στο χώρο του σχολείου. Δημιουργείται παράλληλα ένας διάυλος επικοινωνίας ανάμεσα στο μουσείο και την εκπαίδευση. Πρόκειται για πακέτα, ειδικά κουτιά (reminiscent boxes) τα οποία περιέχουν μουσειακά αντικείμενα που αποτελούν αφορμή για την ανάκληση αναμνήσεων και τη συζήτηση μεταξύ ηλικιωμένων και παιδιών. Κοινό γνώρισμα αυτών των εφαρμογών είναι η ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος των μαθητών, καθώς το μάθημα της ιστορίας εμπλουτίζεται με νέες δραστηριότητες. Αναμφισβήτητα αποτελεί ευκαιρία για τα παιδιά η επαφή με ανθρώπους μιας άλλης γενιάς εκδηλώνοντας προς αυτούς το σεβασμό και την εμπιστοσύνη στα βιώματα και τις αντιλήψεις τους. Οι ηλικιωμένοι με τη σειρά τους εισπράττουν την αναγνώριση και συμμετέχουν με μεγαλύτερη διάθεση σε τέτοιου είδους εφαρμογές. Χαρακτηριστικά είναι τα προγράμματα του Age Exchange στο Λονδίνο, στα πλαίσια των οποίων επιδιώκεται η δημιουργία καλών σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά και τους ηλικιωμένους, η συγκέντρωση της προσοχής κατά την αφήγηση αλλά και η ανανέωση της διδασκόμενης ιστορικής γνώσης. Μέσω των συγκεκριμένων προγραμμάτων δημιουργείται ένας διάυλος επικοινωνίας ανάμεσα στο μουσείο και το σχολείο. Η γνώση βγαίνει από τις αίθουσες και τις προθήκες του μουσείου και γίνεται με τη φωνή των ανθρώπων προσιτή σε όλους.

Ειδικά κουτιά με μουσειακά αντικείμενα αποστέλλονται επίσης σε οίκους ευγηρίας, ιδρύματα, κέντρα παροχής μέριμνας, προκειμένου να βοηθήσουν στη θεραπεία ειδικών

²⁴ Kavanagh G., 2000: σελ. 146.

παθήσεων που αφορούν τη μνήμη ή ψυχολογικά προβλήματα όπως κατάθλιψη και νευρώσεις λόγω της μοναξιάς. Η McMoreland που εφάρμοσε την προφορική ανάκληση πληροφοριών στον Angus έναν τυφλό και βαρύκοο, απομονωμένο στις σκέψεις του ασθενή υποστηρίζει χαρακτηριστικά: «Η δική του αφήγηση, αυτό το απρόσμενο ανέβασμα του τόνου της φωνής έδωσαν ξαφνικά στον ίδιο, αξιοπρέπεια και κύρος».²⁵

5.4. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

5.4.1 Το Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης

Εικ. 14 Ένα από τα μηχανήματα- μουσειακά

Το Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης δημιουργήθηκε με απώτερο σκοπό την ανάδειξη της βιομηχανικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης που αποτέλεσε σημαντικό αστικό κέντρο του 19^{ου} αι. Η Ερμούπολη, πρωτεύουσα της Σύρου και των Κυκλάδων, χτίστηκε από πρόσφυγες του Αιγαίου λίγο μετά το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και εξελίχθηκε γρήγορα σε κόμβο εμπορευματικής, βιομηχανικής και ναυτιλιακής δραστηριότητας.

Η έκθεση της πλούσιας συλλογής του Μουσείου λειτουργεί σε παλιά εργοστάσια όπως το Χρωματοουργείο Κατσιμαντή καθώς επίσης και σε ένα γειτονικό προς αυτό κτίριο, το παλιό σκαγιοποιείο Αναιρούση.²⁶ Το κεντρικό κορμό της έκθεσης αποτελούν περίπου είκοσι συντηρημένες μηχανές της συλλογής που συνοδεύονται από δεκάδες αντικείμενα, εργαλεία, πρώτες ύλες και βιομηχανικά προϊόντα. Στη συλλογή παλαιών μηχανημάτων και εργαλείων του Βιομηχανικού Μουσείου ανήκουν συνολικά περίπου τριακόσια αντικείμενα του 19ου και του 20ου αιώνα που αφορούν τους τομείς της βυρσοδεψίας, της μηχανουργίας, της κλωστοϋφαντουργίας, της τυπογραφίας, της ναυπηγικής, της λουκουμοποιίας, της συσκευασίας τροφίμων.²⁷ (Εικ. 13) Το Μουσείο περιλαμβάνει επίσης χάρτες και εικόνες από το τέλος του 17ου έως τα μέσα του 20ου αιώνα, πρωτότυπα αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά σχέδια από τη δημιουργία της νεοκλασικής Ερμούπολης, ζωγραφικούς πίνακες συριανών ζωγράφων του 19ου αιώνα και ομοιώματα πλοίων. Μέσα από ειδικές οθόνες προβάλλονται εικόνες του λιμανιού από τη εποχή του ατμού και των ιστίων, καθώς επίσης σκηνές από βιομηχανικές εργασίες. Ακόμη διάφορα δημόσια και βιομηχανικά κτήρια αναπαρίστανται ψηφιακά. Επίσης στο τμήμα της έκθεσης που αφορά την ιστορία του εμπορίου

²⁵ Kavanagh G., 2000: σελ. 128

²⁶ http://www.spin.gr/spin/story_isp, σελ.2.

²⁷ <http://www.welcome2suros.gr/industrialGR.html>, σελ. 2.

παρουσιάζεται ένα ολόκληρο κατάστημα γυναικείων νεωτερισμών των αρχών του 20^{ου} αιώνα.

Η ιδιαιτερότητα του Μουσείου ωστόσο συνίσταται στη χρήση ενός ειδικού ψηφιακού αρχείου εικόνας και ήχου με καταγεγραμμένες προφορικές μαρτυρίες των ανθρώπων που έζησαν και δραστηριοποιήθηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην πόλη. Εκτός από το μεγάλο αριθμό των μνημείων που δηλώνουν την επιχειρηματική δραστηριότητα και την οικονομική άνθηση του νησιού υπάρχει ένα σημαντικό τμήμα του ντόπιου πληθυσμού που δημιούργησε και συνέβαλε αποφασιστικά στη βιομηχανική ανάπτυξη. Η ιδέα της δημιουργίας ενός αρχείου με προφορικές μαρτυρίες στο Βιομηχανικό Μουσείο προήλθε ακριβώς από την ανάγκη διάσωσης και καταγραφής της ιστορικής μνήμης του κόσμου της εργασίας σε όλη του την πολυπλοκότητα.²⁸ Ο κόσμος των εργατών και των εργατριών, των τεχνιτών και των μαστόρων υπήρξε ο αθέατος υποστηρικτής της ανάπτυξης του νησιού. Τα βιώματά τους, οι επαγγελματικές τους εμπειρίες δεν είχαν προσελκύσει στο παρελθόν το ενδιαφέρον ως αντικείμενο ιστορικής έρευνας. Οι ίδιοι οι εργάτες άλλωστε αποτελούσαν τις υποτελείς τάξεις με το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, ο λόγος των οποίων δεν είχε τη δύναμη να ακουστεί. Το εγχείρημα της εφαρμογής της προφορικής ιστορίας στο Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης, είναι ένα εγχείρημα «ιστορίας από τα κάτω». Η καταγραφή της ανθρώπινης μνήμης επιτρέπει μια εντελώς διαφορετική προσέγγιση του παρελθόντος, των γεγονότων, των στάσεων, των τρόπων ζωής, ενώ παράλληλα «ζωντανεύει» στο χώρο του μουσείου τα υλικά κατάλοιπα του παρελθόντος. Οι προφορικές μαρτυρίες συμβάλλουν στην ανασύσταση της παραγωγικής διαδικασίας και την τεκμηρίωση του μηχανολογικού εξοπλισμού.

Υπερβαίνοντας στο μέτρο του δυνατού την υποκειμενικότητα που χαρακτηρίζει τις προφορικές μαρτυρίες, για τη συγκρότηση του Αρχείου Προφορικών Μαρτυριών στο Βιομηχανικό Μουσείο προηγήθηκε διασταύρωση των στοιχείων με τις γραπτές πηγές που περιλαμβάνονται στο Ιστορικό Αρχείο Ερμούπολης. Οι προφορικές μαρτυρίες στο Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης αποκαλύπτουν σημαντικές πτυχές της παραγωγικής διαδικασίας, των χώρων και των συνθηκών, των υλικών και των μέσων, ακόμη των συνθηκών διατροφής και των ασθενειών. Ο εργάτης που δούλευε στο ερμουπολίτικο σκαγιοποιείο Αναιρούση

Εικ. 15 Υφαντική μηχανή και φωτογραφίες κατά τη χρήση της

²⁸ Παπαστεφανάκη Α., «Η προφορική ιστορία στο μουσείο: Μια απόπειρα καταγραφής προφορικών μαρτυριών από τον κόσμο της εργασίας στο Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης», *Εθνογραφικά* 12-13. 121.

περιγράφει στο χώρο εργασίας του τις δυσκολίες της δουλειάς του, τις τεχνικές που εφάρμοζε, τις υλικές συνθήκες της ύπαρξής του. Προβάλλει ακόμη προσωπικές απόψεις που αποκαλύπτουν πτυχές της εργατικής κουλτούρας της συγκεκριμένης περιόδου. Υπάρχουν πτυχές της ανθρώπινης εργασίας, όπως ο βαθμός αυτονομίας της εργασιακής διαδικασίας, τα περιεχόμενα της επαγγελματικής ειδικότητας, η διαδικασία της αποειδίκευσης, η ένταξη στην επαγγελματική και κοινωνική ιεραρχία που δεν είναι εύκολο να αποδοθούν παρά μόνο μέσα από τις αφηγήσεις των πληροφορητών. Η προφορική μαρτυρία αποτελεί τεκμήριο τόσο για τα «αντικειμενικά» ζητήματα όσο και για τα πιο ρευστά και αφηρημένα ζητήματα που συνήθως θεωρούνται «υποκειμενικά».²⁹

Ο τεχνικός πολιτισμός είναι αποτέλεσμα της σκέψης και της εργασίας των ανθρώπων. Οι εργάτες και οι εργάτριες που συμμετείχαν στη δημιουργία του Αρχείου Προφορικών Μαρτυριών δώρισαν σημαντικό φωτογραφικό υλικό όπως οι πέντε ασπρόμαυρες φωτογραφίες (του μεσοπολέμου και της δεκαετίας του 1950) στις οποίες αναπαρίσταται το εργατικό προσωπικό κάποιων εργοστασίων.

**Εικ. 16 Προϊόντα και
ετικέτες προϊόντων**

Σύμφωνα με τη Λήδα Παπαστεφανάκη, ιστορικό, υπεύθυνη στο Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη δημιουργία του Αρχείου Προφορικών Μαρτυριών στο μουσείο επέτρεψε τόσο τον έλεγχο των πληροφοριών, όσο και τη διαδικασία απόκτησής τους και τη δυνατότητα πρόσβασης στις συνεντεύξεις.³⁰ Κατά τη συγκρότηση του δείγματος, το οποίο αποτελεί το πρώτο στάδιο της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε, επιχειρήθηκε να συμπεριληφθούν μαρτυρίες ανθρώπων που ανήκουν σε όσο το δυνατόν περισσότερους κλάδους και ειδικότητες της εργασίας καθώς κι άλλα γενικότερα κριτήρια όπως το φύλο, την ηλικία, την καταγωγή, το κοινωνικό και το πολιτιστικό περιβάλλον όπου έζησαν. Η συντριπτική πλειοψηφία προέρχεται από τα εργατικά στρώματα. Περιλαμβάνονται ωστόσο και μαρτυρίες αφηγητών και αφηγητριών που ανήκουν στην ανώτερη αστική τάξη. Μπορεί με τον τρόπο αυτό ο μελετητής να αντιπαραβάλει τις μαρτυρίες σε θέματα που αφορούν τις συνθήκες της βιομηχανικής εργασίας. Καλύφθηκαν με πληρότητα οι κλάδοι της κλωστοϋφαντουργίας και της μηχανουργίας, ενώ μειωμένη αντιπροσωπευτικότητα έχουν οι κλάδοι της βυρσοδεψίας και της βιομηχανίας τροφίμων. Οι ερωτήσεις που διατυπώθηκαν στους πληροφορητές, κατά το δεύτερο στάδιο της μεθοδολογίας που εφαρμόστηκε, βασίστηκε σε γενικές ομάδες ερωτημάτων που αφορούν: τα οικογενειακά στοιχεία, την καταγωγή, το πολιτιστικό και το

²⁹ Παπαστεφανάκη Λ., 2003: σελ.122.

³⁰ Παπαστεφανάκη Λ., 2003: σελ. 123.

κοινωνικό περιβάλλον της οικογένειας, την εκπαίδευση, την είσοδο στην εργασία, τη μαθητεία, την επαγγελματική κινητικότητα, την οργάνωση της εργασίας, τις συνθήκες εργασίας, τη συνδικαλιστική και πολιτική δράση, τον ελεύθερο χρόνο, τον τρόπο ζωής, την οργάνωση της κοινότητας. Το ερωτηματολόγιο μάλιστα αναπροσαρμοζόταν ανάλογα με τις ιδιαίτερες πτυχές της ιστορίας της συριακής κοινωνίας που επιδιώκονταν να διερευνηθεί ή με την επαγγελματική ιδιότητα και κοινωνική θέση του αφηγητή. Στη συνέχεια ως τρίτο στάδιο πραγματοποιούνταν η σταδιακή γνωριμία με τους αφηγητές, ώστε να κριθεί εάν μπορούν ως ένα είδος επιλογής να ανταποκριθούν στις ανάγκες της συνέντευξης. Ως τέταρτο στάδιο η διεξοδική ηχογραφημένη συνέντευξη στηρίχθηκε σε ένα ανοιχτό ερωτηματολόγιο αλλά και στην αυτοβιογραφική διάθεση του αφηγητή (ημικατευθυνόμενη συνέντευξη με αφήγηση ζωής). Τα ερωτηματολόγια εξειδικεύονταν ανάλογα με τον αφηγητή ή την αφηγήτρια δίνοντας έμφαση στο δικό του/της λόγο αντλώντας τις απαντήσεις με διακριτικό τρόπο. Στο πέμπτο στάδιο περιλαμβανόταν η βιντεοσκόπηση των αφηγητών που κατά τη συνέντευξή τους χρησιμοποιούσαν όχι μόνο τη δυναμική του λόγου αλλά και τη γλώσσα του σώματος (μη λεκτική επικοινωνία). Η βιντεοσκόπηση αφορούσε τη συνέντευξη με στατική λήψη: α) σε προσδιορισμένο χώρο με κλειστό πλάνο και β) σε ορισμένες περιπτώσεις εξωτερικές λήψεις σε χώρους εργασίας και δράσης, δηλαδή σε κίνηση. Οι εξωτερικές λήψεις πραγματοποιούνταν σε χώρους δουλειάς, τόσο λειτουργούντες όπως το Νεώριο, το λουκουμοποιείο Συκουντρή όσο και σε αργούντες όπως το βαφείο κλωστούφαντουργείο Μπαρμπέτα, το νηματοουργείο.

Στο Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης οι προφορικές μαρτυρίες αναδεικνύουν την ανθρώπινη διάσταση της εργασίας και της ανάπτυξης. Κάθε μεγάλη βιομηχανία στηρίχθηκε στο εργατικό δυναμικό της. Τα βιώματα των εργατών και των εργατριών ζωντανεύουν τη διαδικασία παραγωγής παρέχοντας πληροφορίες για κάθε φάση της και τις τεχνικές που εφαρμόζονταν. Πίσω από κάθε μηχανήμα, αποτέλεσμα της τεχνολογικής εξέλιξης, υπάρχει ένας άνθρωπος που το έθετε σε λειτουργία, το χειριζόταν, φρόντιζε για τη συντήρησή του και βίωνε δουλεύοντας με άλλους εργάτες ευχάριστες και δυσάρεστες στιγμές. Με τη βοήθεια της οπτικής τεχνολογίας καταγράφονται ακόμη οι κτιριακές εγκαταστάσεις οι συνθήκες εργασίας, ο μηχανολογικός εξοπλισμός κι ο επισκέπτης μεταφέρεται εικονικά στους χώρους παραγωγής. Συγχρόνως αναδύονται στοιχεία που αφορούν το ευρύτερο πλαίσιο συνθηκών του τόπου μέσα από την οπτική ενός εργάτη ή μιας γυναίκας εργάτριας, των οποίων ο λόγος δεν είχε μέχρι τώρα εκτιμηθεί λόγω της οικονομικής και κοινωνικής τους θέσης ή του μορφωτικού τους επιπέδου.

Στο Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης οι εμπειρίες των ανθρώπων, όπως έχουν αποτυπωθεί σε ήχο ή εικόνα, καθιστούν για κάθε επισκέπτη, ανεξάρτητα από το φύλο, την

ηλικία και το φορτίο των προηγούμενων γνώσεων και εμπειριών του, περισσότερο κατανοητό ένα ασυνήθιστο θέμα όπως είναι η βιομηχανική εργασία και πιο οικείο το περιεχόμενο της συλλογής του μουσείου. Η περιήγηση στο χώρο της έκθεσης συνιστά μια πολύπλευρη μαθησιακή εμπειρία με ερεθίσματα που ανάγονται τόσο στη δύναμη της εικόνας όσο και στη δυναμική του προφορικού, βιωματικού λόγου.

5.4.2. Το Μουσείο Συλλόγου Πορτίτσας «Το πνεύμα»

Το Μουσείο του Συλλόγου Πορτίτσας «Το πνεύμα» ιδρύθηκε το 1987 από τους κατοίκους της Πορτίτσας στην προσπάθεια επανασύνδεσής τους με τον τόπο και τις παραδόσεις του. Οι δραστηριότητες του Συλλόγου εστιάζονται στην ενίσχυση της συλλογικής πολιτισμικής ταυτότητας με την ανάδειξη κι αναβίωση θρησκευτικών παραδόσεων και εθίμων. Το όνομά του, «Το Πνεύμα» προέρχεται από το πνεύμα που επινόησαν οι μαθητές στο υπόγειο του σχολείου της Πορτίτσας το 1927 με αφορμή την πίστη του δασκάλου τους σε υπερφυσικά όντα. Μολονότι πέρασαν πολλά χρόνια, ο απόηχος της αστείας ιστορίας συνέχιζε να ακολουθεί τους κατοίκους του χωριού Πορτίτσα που αποκαλούνταν «Τα πνεύματα».

Η Πορτίτσα ανήκει στα χωριά της χαμηλότερης ζώνης των Β.Α Αγράφων απέχοντας 12 χλμ από την πόλη της Καρδίτσας. Η «Μεγάλη Πορτίτσα», “Portiça Kebir” όπως αναφέρεται σε οθωμανικά κατάστιχα του 17^{ου} αιώνα ερημώνεται από άγνωστη αιτία τον 18^ο αιώνα. Στα τέλη του ίδιου αιώνα φτάνουν εκεί οικογένειες εποίκων από την Ήπειρο κι αργότερα από τα ορεινότερα χωριά των Αγράφων. Το 1881, όταν προσαρτάται στο ελεύθερο ελληνικό κράτος και η Θεσσαλία, η Πορτίτσα απέχει μόλις τρεις ώρες από την «Παλιά Ελλάδα».

Εικ. 17 Από την έκθεση του τοπικού μουσείου

Από τη δεκαετία του '50 ο πληθυσμός του χωριού συρρικνώθηκε αισθητά και έτσι σήμερα έχει 40 σπίτια από τα οποία μόνιμα κατοικούνται λιγότερα από τα μισά.

Το Μουσείο Πορτίτσας απόρροια της συστηματικής προσπάθειας του Συλλόγου ασχολείται με την έρευνα γύρω από τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε διαχρονικά στην Πορτίτσα και στην ευρύτερη περιοχή των Αγράφων. Στις δραστηριότητές του περιλαμβάνονται η επιτόπια έρευνα, η συλλογή αντικειμένων, η συγκέντρωση γραπτών και προφορικών τεκμηρίων, η ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος των κατοίκων της γύρω περιοχής για την ενίσχυση των συλλογών του, η οργάνωση σημαντικών εκδηλώσεων που προβάλλουν τον πολιτισμό της

γύρω περιοχής. Κεντρικός στόχος του Μουσείου είναι η δημιουργία μιας σύγχρονης μουσειακής έκθεσης που να παρέχει στο κοινό τη δυνατότητα βιωματικής σχέσης με τα εκθέματα.³¹ Επίσης προβλέπεται η ανάδειξη όψεων του τοπικού πολιτισμού που δεν έχουν μελετηθεί ικανοποιητικά, όπως η οικονομική δραστηριότητα, η εσωτερική και η εξωτερική μετανάστευση, η κοινωνική διαστρωμάτωση και η κάθετη κινητικότητα, η πνευματική παραγωγή και η εκπαιδευτική ιστορία. Όσο περισσότερο διευρύνεται η έρευνα τόσο περισσότερο προάγεται η πολύπλευρη πρόσληψη των αντικειμένων.

Η έκθεση του Μουσείου που στεγάζεται στο παλιό δημοτικό σχολείο του χωριού, ένα δώροφο, πέτρινο κτίριο του 1884, περιλαμβάνει αντικείμενα που προέρχονται από την περιοχή στους προϊστορικούς, κλασικούς, ελληνιστικούς και νεώτερους ιστορικούς χρόνους. Ειδικότερα η *αρχαιολογική συλλογή* περιλαμβάνει αρχαία αντικείμενα που βρέθηκαν επιφανειακά από τους κατοίκους της περιοχής. Πρόκειται για αγγεία, πήλινα ειδώλια, υφαντικά βάρη, νομίσματα, εξαρτήματα ένδυσης και καλλωπισμού, μυλόπετρες, αιχμές δοράτων, αρχιτεκτονικά μέλη. Η *βυζαντινή – μεταβυζαντινή συλλογή* αποτελείται από φορητές εικόνες, ιερά σκεύη, έπιπλα και μικροαντικείμενα, ιερά άμφια, εκκλησιαστικά βιβλία και νομίσματα που χρονολογούνται από τον 16^ο ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Τα συγκεκριμένα αντικείμενα στο μεγαλύτερο μέρος τους ανήκουν στις δύο ιστορικής σημασίας εκκλησίες, της Κοίμησης της Θεοτόκου και του Αγίου Δημητρίου. Η *λαογραφική – ιστορική συλλογή* περιλαμβάνει γεωργικά εργαλεία, σύνεργα υφαντικής, έπιπλα, όπλα, φυσιγγιοθήκες, κοσμήματα, εκπαιδευτικά εγχειρίδια, σκεύη παρασκευής και αποθήκευσης τροφών.

Το κύριο, κοινό χαρακτηριστικό όλων των εκθεμάτων του Μουσείου Πορτίτσας είναι ότι αποτελούν δωρεές των κατοίκων της περιοχής που ενεργοποιήθηκαν και συνέβαλαν

Εικ.18 Γυναίκες του συλλόγου αναβιώνουν

συστηματικά στη διαμόρφωση των συλλογών του. Πολλά από αυτά είναι οικογενειακά, λαογραφικά κειμήλια. Άλλα από αυτά προήλθαν μετά από επιτόπια έρευνα σε σπίτια υπό κατεδάφιση ή κατάρρευση με την υπόδειξη ή τη συγκατάθεση του ιδιοκτήτη. Το μεγαλύτερο ποσοστό των αποκτημάτων προέρχεται από δωρεές, με τη λίστα των ονομάτων να συμπίπτει σχεδόν μ' αυτή των εγγεγραμμένων της κοινότητας. Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα οι δωρητές άφηναν τα αντικείμενα στα σκαλιά του μουσείου.

Μέσα από τον πυρήνα του συλλόγου «Το Πνεύμα» το μουσείο διαμόρφωσε έναν διάυλο επικοινωνίας με την τοπική κοινωνία, χαρακτηριστικό που αποτέλεσε σημαντικό στόχο κατά τη λειτουργία του. Ο πρωταρχικός στόχος του μουσείου

³¹ Κομπορόζος Πέτρος, Λέκκα Φωτεινή, «Μουσείο Συλλόγου Το Πνεύμα», σελ.5.

που είναι «η επικοινωνία διά της επιστήμης» εγείρει την ανάγκη εκλαΐκευσης της επιστημονικής γνώσης, έτσι ώστε να τεθεί επί της ουσίας σε κοινή χρήση και να συμβάλλει στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων (science communication ή public understanding of science, στην αγγλοσαξονική, πρωτότυπη εκδοχή).³²

Εικ. 19
Οικογένεια Ιω.
Τσακανίκα

Το συλλεκτικό ενδιαφέρον στο Μουσείο δεν περιορίζεται σε ό,τι έχει παραχθεί, κατασκευαστεί ή εισαχθεί στην Πορτίτσα. Δίνεται έμφαση σε ό,τι θα μπορούσε να εμπίπτει στην οπτική εμπειρία των κατοίκων, για συγκυριακούς ή πρακτικούς λόγους διευρύνοντας μέσα από ένα ανθρωποκεντρικό πρίσμα το γεωγραφικό του ορίζοντα.. Αλλά βασική διαφοροποίηση του μουσείου είναι ότι το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από τα ίδια τα αντικείμενα στα πολιτισμικά τους συμφραζόμενα, στο χώρο και στους ανθρώπους που συνδέθηκαν μ'

αυτά.

Τα αντικείμενα που φιλοξενούνται στο χώρο του μουσείου προέρχονται στην πλειοψηφία τους από τον καθημερινό, ιδιωτικό βίο. Η ένταξή τους στο χώρο επιτρέπει τη γρήγορη εξοικείωση του επισκέπτη στο πλαίσιο μιας βιωματικής σχέσης εγείροντας προσωπικές εντυπώσεις, εμπειρίες και συναισθήματα. Στο πλαίσιο αυτής της επικοινωνίας η σχέση των αντικειμένων που περιλαμβάνονται στη συλλογή του Μουσείου Πορτίτσας «Το Πνεύμα» με τους επισκέπτες του είναι πολλαπλή. Αποτελεί καταρχήν το χώρο στον οποίο φυλάσσονται διάφορα προσωπικά αντικείμενα και οικογενειακά κειμήλια. Εκεί υπάρχουν επίσης αντικείμενα, τα οποία συνδέονται με εκδηλώσεις που επιτρέπουν την ενίσχυση της συλλογικής ταυτότητας των κατοίκων, όπως το βεστιάριο της αποτροπαϊκής πομπής των Θεοφανίων και τα καζάνια όπου θα βράσει η φασολάδα της Καθαρής Δευτέρας. Αρκετοί Πορτιτσανοί της διασποράς αναζητούν στο αρχείο του μουσείου πληροφορίες στην προσπάθειά τους να αναδιφήσουν την οικογενειακή τους ιστορία. Άλλοι περνούν ευχάριστα τις Κυριακές ή τις γιορτές στο μουσείο κάνοντας την ξενάγηση στους φίλους τους. Εμπνέονται από τα αντικείμενα που είναι γι' αυτούς ιδιαίτερα οικεία κι ανακαλούν ιστορίες από το παρελθόν που φαίνεται να είναι κοινό. Οι επισκέπτες αλληλεπιδρούν τόσο μεταξύ τους όσο και με τα αντικείμενα. Τα εκθέματα δεν είναι αυθύπαρκτα και μονοσήμαντα νοήματος, αλλά ο κάθε επισκέπτης επιχειρεί τη δική του προσέγγιση σύμφωνα με το δικό του φορτίο βιωμάτων. Η μεταμοντέρνα μουσειακή επικοινωνία είναι υπόθεση περισσότερο ψυχική παρά νοησιαρχική (Bruner).

³² Λέκκα Φωτεινή, (2003), «Τοπικά πολυσυλλεκτικά μουσεία: θεσμός ή πεδίο πρόσφορο σε διαχειριστικούς αυτοσχεδιασμούς; Η περίπτωση της Πορτίτσας, σελ. 2.

Μια από τις σημαντικές προσπάθειες αξιοποίησης της αυτόχθονης γνώσης (indigenous knowledge) υπήρξε στο πλαίσιο ειδικού συνεδρίου που διοργανώθηκε στην Πορτίτσα με θέμα «Ο πολιτισμός του τόπου μου: Πορτίτσα», η παρουσίαση της ιστορίας του βυρσοδεψείου Τσακανίκα. Ο πλήρης τίτλος της ειδικής εργασίας όπως προβλήθηκε με τη μορφή Cd-rom είναι **«Μνήμες από την οικονομική ζωή στα Άγραφα: το βυρσοδεψείο της οικογένειας Τσακανίκα στην Πορτίτσα (1840-1956)»**. Ειδικότερα με τη βοήθεια της προφορικής μαρτυρίας της Καλλιόπης Τσακανίκα, επίγονου του ιδιοκτήτη του βυρσοδεψείου, Ιωάννη Τσακανίκα σκιαγραφείται ο τρόπος με τον οποίο αναπτύχθηκε η συγκεκριμένη επιχείρηση, παρέχοντας επαγωγικά πολλά στοιχεία για την οικονομική και πολιτική κατάσταση της περιοχής. Αναφέρονται στοιχεία για την τέχνη της βυρσοδεψίας, τις δραστηριότητες, τα δίκτυα συναλλαγών, τα υλικά κατασκευής- πρώτες ύλες, τις αγορές προώθησης των προϊόντων. Το φωτογραφικό υλικό που συνοδεύει τα κείμενα απεικονίζει την ιστορία της οικογένειας Τσακανίκα, ενώ παράλληλα παρέχει αρκετές πληροφορίες για την τοπική ιστορία και την κοινωνία. Οι προφορικές μαρτυρίες τόσο της Καλλιόπης Τσακανίκα όσο και των κατοίκων του χωριού διασταυρώνονται με γραπτές πηγές (συμβολαιογραφικές πράξεις, δικαστικά έγγραφα, μητρώα της Κοινότητας), ενώ παράλληλα δια φωτίζουν περιόδους της τοπικής ιστορίας (π.χ. Μεσοπόλεμος), στις οποίες οι γραπτές πηγές είναι περιορισμένες.

Εικ. 20 Καλλιόπη Τσακανίκα (1860-1975), συνέντευξη στον εγγονό της Δημήτρη το Πάσχα του 1967

«...γιατί η παππούς η Τσακανίκας μπήκε γαμπρός. Ήταν 6-7 Βολιώτες απ' δούλευαν στο βυρσοδεψείο στον Ταμπάχανα. Ήταν ένας Μ'σινικολίτ'ς πλούσιος. Αναστασό τον λένουν. Πάει από χωριό σε χωριό. Στο Μεσενικόλα δεν είχαν νερό, στο Μπλάζτ' δεν είχαν νερό. Στην Πορτίτσα είχαμε νερό κι έφκιασε το βυρσοδεψείο. Ύστερα αυτός ο πλούσιος πήρε εργάτες απ' το Βόλο, τον παππού, άλλοι, άλλοι. Αυτός είχε 7 Βολιώτες. Ύστερα το πούλαε αυτό και το 'ξαγόρασ' ο παππούς, με τ'ς παράδες, με τα μεριάτ'κα».

Στην ενεργοποίηση των κατοίκων της περιοχής και τις δικές τους μαρτυρίες στηρίχθηκε επίσης και η ειδική ταινία-ντοκιμαντέρ με θέμα την «παραδοσιακή ζωή στην Πορτίτσα». Το καλοκαίρι του 2001 «Το Φάντασμα της Πορτίτσας», προσωρινός τίτλος της ταινίας, έγινε αφορμή, ώστε να κινηματογραφηθούν σκηνές μιας

Εικ. 21 Αναβίωση λιτανείας εικόνων

καθημερινότητας που ιεραρχήθηκε από ενενήντα περίπου Πορτιτσανούς. Ενδεικτικό στοιχείο της επικοινωνιακής διάστασης της συγκεκριμένης εκδήλωσης η καταγραφή έγινε με δια-δραστικό τρόπο κι ακολουθώντας τις προτάσεις των ίδιων των κατοίκων. Οι ίδιοι επέλεξαν ό,τι πιο αντιπροσωπευτικό από τη ζωή τους στο χωριό και στη συνέχεια ανέλαβαν ρόλους, τους οποίους υποδύθηκαν αναπαριστώντας με ρεαλιστικό τρόπο ήθη κι έθιμα της τοπικής κοινότητας. Το παρελθόν αναδύθηκε με τη βοήθεια των μελών της που ανακάλεσαν στη μνήμη τους προσωπικές εμπειρίες από τη ζωή τους στην περιοχή.

5.4.3. Το Λαογραφικό Μουσείο Κτηνοτροφικής Ζωής Ανάβρας Μαγνησίας

Εικ. 22
Ονομασία και

Το Λαογραφικό Μουσείο Ανάβρας Μαγνησίας ιδρύθηκε το 1992, αλλά δεν έχει λειτουργήσει ακόμη καθώς ο χώρος, όπου επρόκειτο να εγκατασταθεί, διατέθηκε για τη λειτουργία του Δημοτικού Σχολείου. Η συλλογή του ωστόσο είναι αρκετά πλούσια σε αντικείμενα και η ιδιαιτερότητά του, ως ένα μουσείο Κοινότητας, συνίσταται στο γεγονός ότι το υλικό συγκεντρώθηκε με την ενεργητική συμμετοχή των κατοίκων του χωριού. Δωρεές στο μουσείο έγιναν κι από ανθρώπους που λείπουν πολλά χρόνια από το χωριό, αλλά ευαισθητοποιήθηκαν στο κάλεσμα της Κοινότητας Ανάβρας. (Ηχητικό Αρχείο συνέντευξη με την υπεύθυνη για τη συγκέντρωση του υλικού, κ. Μ. Καραλή)

Η Ανάβρα ή Γούρα όπως ονομαζόταν αρχικά, είναι ένα γραφικό χωριό χτισμένο στους πρόποδες του βουνού Όθρυς, στα όρια των νομών Φθιώτιδας και Μαγνησίας κι ανήκει διοικητικά στην επαρχία Αλμυρού Μαγνησίας. Πρόκειται για έναν ορεινό οικισμό σε υψόμετρο οκτακοσίων μέτρων με πλούσια χλωρίδα και πηγές.

Η κτηνοτροφία κατέχει κεντρική θέση στη ζωή των κατοίκων της περιοχής ακόμη από την αρχαιότητα. Οι ντόπιοι Γουργιώτες ασχολούνταν τόσο με την κτηνοτροφία όσο και τη γεωργία. Εκτός από τους ντόπιους, υπήρχαν και οι Σαρακατσάνοι που είχαν έρθει στην περιοχή της Ανάβρας από

Εικ. 23 Από την πρώτη έκθεση του μουσείου

άλλα μέρη με τα κοπάδια τους και έμεναν εκεί, γιατί παντρεύονταν κορίτσια από το χωριό. Οι Γουργιώτες τους ονόμαζαν Βλάχους ή Σκηνίτες.

Το «Λαογραφικό Μουσείο Κτηνοτροφικής Ζωής» έχει ως κύριο στόχο την «καταγραφή, τη συλλογή, τη συντήρηση και την ανάδειξη των μέσων, των πρακτικών και των μεθόδων της παραδοσιακής ζωής του κτηνοτρόφου και των συναφών δραστηριοτήτων (π.χ. τυροκομία, βυρσοδεψία κ.λ.π) στην περιοχή.³³ Στις επιδιώξεις του περιλαμβάνονται ακόμη η δημιουργία μιας μόνιμης παρακαταθήκης της πολιτιστικής κληρονομιάς των Αναβριωτών, η οποία θα αποτελέσει κειμήλιο για όλους τους χωριανούς, χώρο μνήμης και ανάμνησης για τους μεγαλύτερους, πεδίο έρευνας, ανακάλυψης και μάθησης για τα παιδιά και τους νέους. Το μουσείο της Ανάβρας φιλοδοξεί να λειτουργήσει ως ένας ζωντανός οργανισμός που θα έχει τη δυνατότητα να αποτυπώσει και να αναπαραστήσει κομμάτια της παραδοσιακής ζωής, αναδεικνύοντας παράλληλα την εικόνα μιας παραδοσιακής ελληνικής κοινότητας και του πολιτισμού της.

Εικ.24 Γνέθοντας το μαλλί

Η συλλογή περιλαμβάνει αντικείμενα που αφορούν την ενδυμασία, τον εξοπλισμό του σπιτιού, την υφαντική (εργαλεία και μέσα υφαντικής τέχνης και βαφικής), την κτηνοτροφία (σκάρος, άρμεγμα, τυροκομιοί, εξαρτήματα του τσομπάνη), την υλοτομία, τη διατροφή, (σκεύη σχετικά με την παρασκευή τροφών και γλυκών) τη λατρεία, τη λαϊκή τεχνολογία (βυρσοδεψία, τυροκομία), τη συντήρηση οικιακών σκευών (τρόχισμα μαχαιριών, γάνωμα σκευών), το κυνήγι (όπλα, παγίδες), τα παραδοσιακά κοσμήματα, τη λαϊκή ξυλογλυπτική (έπιπλα, χρηστικά ή διακοσμητικά αντικείμενα), τα διάφορα είδη κοινοτικής και οικογενειακής ζωής (αργαλειός: μυτάρια, χτένια), τις κοινωνικές σχέσεις και την οργάνωση. (Εικ.24)

Ένας από τους βασικούς στόχους του μουσείου αποτελεί η καταγραφή βιωμάτων, τραγουδιών, μύθων και θρύλων του χωριού ως μία προσπάθεια να αναδειχθεί όχι μόνο ο υλικός πολιτισμός, αλλά κι ο προφορικός λόγος των ανθρώπων που έζησαν και δημιούργησαν στην περιοχή. Η επαφή και η επικοινωνία με τους κατοίκους επιτρέπει την εντύπωση και κατανόηση πτυχών και πρακτικών ζητημάτων του καθημερινού βίου, της οικιακής οικονομίας, της κτηνοτροφικής παραγωγής, της κοινωνικής οργάνωσης. Συνομιλώντας με τους μεγαλύτερους σε ηλικία κατοίκους ο ερευνητής αντλεί σημαντικά ερεθίσματα για την προσέγγιση θεμάτων ιστορίας και γεωγραφίας της περιοχής. Αναδεικνύονται οι απλοί άνθρωποι κι ο προσωπικός τους μόχθος στην προσπάθεια

³³ Τσουκαλά – Καραλή Μάχη, (2003), Λαογραφικό Μουσείο Κτηνοτροφικής Ζωής, *Εν Βόλω*, 9:72-73.

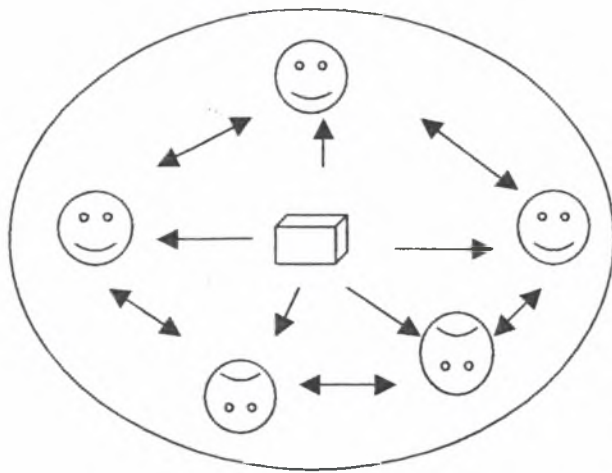
επίδρασής τους στο φυσικό περιβάλλον και στη λειτουργική οργάνωση της ζωής τους. Προβάλλεται ακόμη ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης άμεσα συνυφασμένος με τις παραδόσεις τους, τα βιώματά τους, τις καθημερινές τους δραστηριότητες. Αξιοποιώντας τις προφορικές μαρτυρίες πολλά από τα αντικείμενα τεκμήρια του πλούσιου, υλικού πολιτισμού μιας ορεινής περιοχής γίνονται οικεία κι αποτελούν αφορμή σύγκρισης του παλαιότερου με το σύγχρονο τρόπο ζωής.

Ειδικότερα στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας στο πλαίσιο της συγκεκριμένης ερευνητικής εργασίας αναζητήσαμε προφορικές μαρτυρίες από τους κατοίκους του χωριού που είτε δώρισαν αντικείμενα είτε θα ήθελαν να δωρίσουν. Ακολουθήθηκαν δύο βασικές ερευνητικές προσεγγίσεις: α) Ομαδικές συνεντεύξεις πληροφορητών με αφορμή τα αντικείμενα κι ανάδειξη όψεων του τοπικού πολιτισμού και της ιστορίας και β) Ατομικές συνεντεύξεις προβάλλοντας τα προσωπικά βιώματα του αφηγητή, τα οποία αφορούν τόσο τα αντικείμενα όσο και το πολιτιστικό τοπίο της περιοχής.

Στην πρώτη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στο χώρο του σχολείου προσήλθαν πέντε πληροφορητές από τους οκτώ που είχαν αρχικά κληθεί. Όλοι ήταν μεγαλύτερης ηλικίας και δωρητές του μουσείου. Ειδικότερα δέχτηκαν την πρόσκληση οι κ.κ. Μαρία Ζιώγα, οικιακά, Κανατούλα Αικατερίνη οικιακά, Μητράκος Δημήτριος συνταξιούχος κτηνοτρόφος, Ευανθία Τσανή, οικιακά, Σεραφείμ Χαντζάκος, σιδηρουργός – συροτρόφος όλοι μόνιμοι κάτοικοι του χωριού. Πριν τη συζήτηση συμπληρώθηκε ένα ειδικό έντυπο με τα ατομικά στοιχεία του κάθε πληροφορητή όπως όνομα, επώνυμο, διεύθυνση, ημερομηνία και τόπο γέννησης, οικογενειακή κατάσταση, αριθμό παιδιών, τωρινή απασχόληση και κύριες μετακινήσεις.³⁴

Στη συνάντηση συμμετείχαν και μαθήτριες της Ε' & Στ' τάξης που συνεργάστηκαν τόσο στην πρόσκληση των πληροφορητών όσο και στην καταγραφή των μαρτυριών. Οι ερωτήσεις αφορούσαν κάθε φορά έναν από τους πληροφορητές, ο οποίος ανακαλούσε εμπειρίες και γνώσεις για ένα αντικείμενο που είχε δωρίσει στο μουσείο. Ήταν παράλληλα η αφορμή, ώστε να υπάρξει διάλογος μεταξύ τους. Οι προσωπικές του απόψεις αποτελούσαν το ερέθισμα για να εκθέσουν κι οι υπόλοιποι τις δικές τους εμπειρίες. Η συζήτηση είχε ελεύθερο χαρακτήρα και οι ερωτήσεις ελάχιστα περιοριστικό και περισσότερο συντονιστικό και υποβοηθητικό ρόλο. Η διάταξη των θέσεων των πληροφορητών ήταν σε σχήμα ημικυκλίου διευκολύνοντας την ανταλλαγή απόψεων κι ενισχύοντας τον συλλογικό χαρακτήρα της εργασίας. Η καταγραφή της συζήτησης δεν επηρέασε τους αφηγητές αρνητικά, ίσως γιατί αυτή γινόταν από τα παιδιά.

³⁴ Επισυνάπτονται στο συνοδευτικό φάκελο της διπλωματικής εργασίας.

Σχ. 15 Σχηματική αναπαράσταση της ομαδικής συνέντευξης

Τα θέματα που αναπτύχθηκαν αφορούσαν την ενδυμασία, την οικιακή οικονομία, όπως την παρασκευή τυριού, κρασιού, τις κοινωνικές εκδηλώσεις στο χωριό, την οικονομική κατάσταση των κατοίκων, τις διαφορές των ντόπιων Γουργωτών και των Σαρακατσάνων, την κτηνοτροφία, τη χλωρίδα και την πανίδα του τόπου, τα εργαλεία που

χρειάζονταν για τις αγροτο-κτηνοτροφικές εργασίες, είδη οικιακής χρήσης, την εκπαίδευση. Παράλληλα οι πληροφορητές επιχείρησαν συγκρίσεις ανάμεσα στον παλαιότερο και το σύγχρονο τρόπο ζωής υπογραμμίζοντας τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τότε.

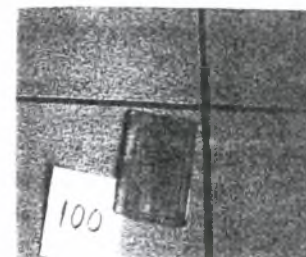

Εικ. 24 Κάπα-έκθεμα του μουσείου

Η συζήτηση υπήρξε επίσης σημαντική ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά οι δύο διαφορετικές γενιές, να

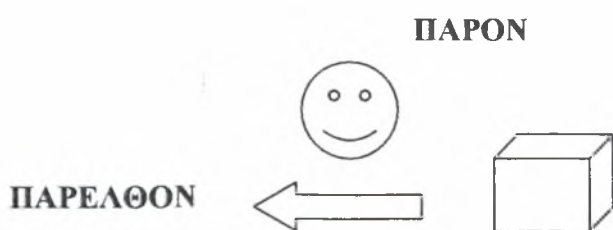
γνωρίσουν τα παιδιά από τους παππούδες και τις γιαγιάδες του χωριού ιστορίες για τον τόπο τους, που όπως συζητήθηκε την επόμενη ημέρα στην τάξη, δε γνώριζαν. (video)

Ο δεύτερος κύκλος της ερευνητικής εργασίας περιελάμβανε ατομικές προφορικές συνεντεύξεις με αφορμή τα αντικείμενα κι αναδεικνύοντας τα προσωπικά βιώματα των αφηγητών. (Σχ.16) Ειδικότερα έγινε η προσέγγιση δύο πληροφορητών, μίας γυναίκας κι ενός άνδρα μόνιμων κατοίκων της Ανάβρας. Η κα Ανθούλα Τσιαντούρη, οικιακά ήταν πρόθυμη να μιλήσει για τον αργαλειό που θα ήθελε να δώσει στο μουσείο. Με αφορμή το συγκεκριμένο αντικείμενο μίλησε για την οικογένειά της, τον καθημερινό τρόπο ζωής στο χωριό, τις εργασίες, οικιακές και αγροτοκτηνοτροφικές παλιότερα και σήμερα.. Η συνέντευξη έγινε στο σπίτι της, σε οικείο για την πληροφορήτρια περιβάλλον. Οι ερωτήσεις που της υποβλήθηκαν υπαγορεύονταν από τις εμπειρίες της χωρίς να περιορίζουν την αφηγήτρια. Η προφορική της μαρτυρία θα μπορούσε να προσθέσει μία ακόμη βιοματική προσέγγιση του αργαλειού. (Ηχητικό

Εικ. 25 Το ημερολόγιο

αρχείο) Ο δεύτερος αφηγητής, ο κος Χρήστος Τσουκαλάς , κτηνοτρόφος προσέφερε στο μουσείο τα περισσότερα αντικείμενα. Η συνάντηση έγινε στην πλατεία του χωριού. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης έμφαση δόθηκε στο ημερολόγιο και σε μια σέλα που είχε δωρίσει ανακαλώντας στη μνήμη του περιστατικά από την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου. Και οι δύο αφηγητές ξεδιπλώνοντας τα βιώματά τους ένιωσαν συγκίνηση. Παράλληλα η δυνατότητα να μιλήσουν και να εκφράσουν τις απόψεις τους ενίσχυσε την αυτοεκτίμησή τους. Δήλωσαν ότι θα προσπαθήσουν να εμπλουτίσουν περισσότερο τη συλλογή του μουσείου παροτρύνοντας κι άλλους συγχωριανούς τους. Με τις δικές τους μαρτυρίες τα συγκεκριμένα αντικείμενα – εκθέματα θα αποκτήσουν μια ιδιαίτερη ταυτότητα, των προσώπων στα οποία ανήκουν, ενώ παράλληλα θα προσελκύσουν περισσότερο την προσοχή των επισκεπτών.

Σχ. 16 Το αντικείμενο αφορμή για την ανάκληση βιωμάτων από το παρελθόν

Μέσα από τις αφηγήσεις των πληροφορητών τα μουσειακά αντικείμενα ζωντανεύουν. Προσλαμβάνουν μια σχεδόν ανθρώπινη υπόσταση. Αποκτούν φωνή και συγχρόνως συνιστούν το ερέθισμα για την ανάκληση εμπειριών κι από τους επισκέπτες. Η μουσειακή αίθουσα μετατρέπεται σε ένα χώρο αλληλεπίδρασης, όπου τα εκθέματα δημιουργούν νέα και πολλαπλά νοήματα. Το παρελθόν συνδέεται αρμονικά με το παρόν, καθώς προβάλλονται οι άνθρωποι που έζησαν τότε και σήμερα. Παρουσιάζεται ο λόγος τους, οι δραστηριότητές τους, το περιβάλλον όπου γεννήθηκαν και δημιούργησαν.

Η επίσκεψη στο χώρο του μουσείου αποτελεί μια πολύπλευρη μαθησιακή εμπειρία που εκτός από τη γνώση και την κατανόηση, προάγει την ανάπτυξη δεξιοτήτων, στάσεων και συμβάλλει στην ενεργοποίηση και την ψυχαγωγία του κοινού.³⁵ Ειδικότερα με την αξιοποίηση των προφορικών μαρτυριών οι επισκέπτες του μουσείου:

- Διευρύνουν τις γνώσεις τους για την ιστορία του τόπου, όπου βρίσκεται το μουσείο και της ευρύτερης περιοχής.
- Κατανοούν πτυχές της παραγωγικής διαδικασίας, της οικιακής οικονομίας και της καθημερινής ζωής των ανθρώπων .

³⁵ www.inspiringlearningforall.gov.uk

- Ανακαλύπτουν διαφορετικά νοήματα για τα υλικά τεκμήρια του παρελθόντος.
- Αναπτύσσουν τη διαισθητικότητά τους επιχειρώντας κι άλλες προσεγγίσεις των εκθεμάτων με αφόρμηση τις αφηγήσεις που τα συνοδεύουν.
- Διερευνούν πιθανές άλλες εκδοχές και αίτια για τη δράση των ανθρώπων στο παρελθόν.
- Διακρίνουν και τεκμηριώνουν με προφορικές και οπτικές μαρτυρίες τη σύνδεση του παρόντος με το παρελθόν.
- Επικοινωνούν κι αλληλεπιδρούν με ανθρώπους διαφορετικών ηλικιών κι ενδιαφερόντων.
- Αναγνωρίζουν κι αποδέχονται την πολιτισμική διαφορετικότητα.
- Αναπτύσσουν την ομαδικότητα με δραστηριότητες συμμετοχικού χαρακτήρα.

Συμπεραίνοντας...

Η προφορική ιστορία εγκαινιάζει μια διαφορετική διάσταση στην ανασύνθεση του παρελθόντος. Το ενδιαφέρον της ιστορικής έρευνας αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα επιχειρώντας την έξοδο από το ιστορικό αρχείο, τη βιβλιοθήκη, τις προθήκες των μουσείων. Δίνει έμφαση στον άνθρωπο ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την οικονομική του κατάσταση, την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκει, το μορφωτικό του επίπεδο. Ενδιαφέρεται για τα βιώματά του, καταγράφει το λόγο του, αναδεικνύει τις δραστηριότητες και τα δημιουργήματά του. Γίνεται το μέσο για την αλληλεπίδραση και την επικοινωνία ατόμων και κοινωνικών ομάδων. Επιτρέπει ακόμη τη σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν έχοντας ως βασικό κρίκο τον άνθρωπο.

Η ενίσχυση της μαθησιακής εμπειρίας στο σχολείο και το μουσείο προϋποθέτει τη γνώση του τρόπου λειτουργίας της ανθρώπινης μνήμης, του τρόπου δηλ. με τον οποίο ο ανθρώπινος νους συγκρατεί τα ερεθίσματα που προσλαμβάνει γύρω του. Οι μαρτυρίες που καταθέτουν οι πληροφορητές, όταν φιλοξενούνται στη σχολική τάξη ή στη μουσειακή αίθουσα αποτελούν μέρος της αυτοβιογραφικής τους μνήμης. Η αφήγησή τους περιλαμβάνει στοιχεία που ανακαλούνται σε συνάρτηση με τις σύγχρονες συνθήκες και τις τρέχουσες εξελίξεις αλλά κι ως ένα είδος βιωμένης ιστορίας ενισχύοντας την ατομική και συλλογική τους ταυτότητα. Οι πληροφορητές αναφέρονται σ' ένα γεγονός που βίωσαν στο παρελθόν, για συμβάντα που σημάδεψαν τη ζωή τους, για πρόσωπα που γνώρισαν σε ένα ιδιαίτερο χώρο και χρόνο ή για αντικείμενα που έχουν γι' αυτούς ξεχωριστή σημασία. Οι προφορικές τους μαρτυρίες λειτουργούν ως ειδικά σενάρια που επιτρέπουν σ' αυτούς που μαθαίνουν την κατανόηση πτυχών του παρελθόντος. Παράλληλα οι επιμέρους πληροφορίες που καταγράφονται, τόσο σε ηχητική όσο και οπτική μορφή αποτελούν σημαντικά στοιχεία που βοηθούν στην οργάνωση ενός γνωστικού σχήματος κατά τη μελέτη μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου ή ενός ιστορικού γεγονότος.

Τόσο η σχολική τάξη όσο και το μουσείο αποτελούν σημαντικούς χώρους μάθησης. Η εφαρμογή της προφορικής ιστορίας αποτελεί ένα νέο τρόπο βιωματικής προσέγγισης της ιστορικής γνώσης. Στη σχολική τάξη τα παιδιά μαθαίνουν να ανακαλύπτουν νέες πηγές, να διερευνούν και να τίθενται κριτικά δημιουργώντας τα ίδια την ιστορική γνώση. Μέσα από τις δραστηριότητες της συλλογής της προφορικής ιστορίας προάγεται η συνεργασία και καλλιεργούνται κοινωνικές δεξιότητες. Η προφορική ιστορία παρουσιάζει ευελιξία επιτρέποντας τη διαθεματική προσέγγιση των γνωστικών αντικειμένων και διευρύνει τα όρια της μαθησιακής διαδικασίας ενθαρρύνοντας την επικοινωνία με την τοπική κοινότητα και τους φορείς της. Οι μαθητές διαπιστώνουν ότι το πρόσφατο παρελθόν δε βρίσκεται

αποτυπωμένο αποκλειστικά στις σελίδες των βιβλίων τους, αλλά μπορεί να ανακληθεί στη μνήμη των ανθρώπων που βρίσκονται γύρω τους προσδίδοντας σ' αυτό μια νέα διάσταση.

Η εφαρμογή της προφορικής ιστορίας στο μουσείο ενισχύει τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τα αντικείμενα στους ανθρώπους. Μέσα από τις αφηγήσεις των πληροφορητών τα εκθέματα αποκτούν νέες σημασίες οι οποίες διευρύνονται. Η ιστορία δεν περιορίζεται στην υλική πραγματικότητα των προθηκών, αλλά αποτελεί αντικείμενο συζήτησης, διερεύνησης κι ανακάλυψης από κάθε επισκέπτη αξιοποιώντας το ιδιαίτερο φορτίο γνώσεων κι εμπειριών του. Επίσης διανοίγεται μια σημαντική δίοδος επικοινωνίας με την τοπική κοινότητα.

Οι προφορικές μαρτυρίες των κατοίκων συμβάλλουν στον εμπλουτισμό του μουσειακού αρχείου με νέες πηγές και ενεργοποιούν το ενδιαφέρον περισσότερων επισκεπτών για το παρελθόν, το οποίο γίνεται πιο οικείο. Αναδεικνύεται ο άνθρωπος, το προσωπικό και συλλογικό βίωμα, ο μόχθος, η δημιουργία. Νέες μουσειακές συλλογές δημιουργούνται και οι υπάρχουσες εμπλουτίζονται κι ανανεώνονται. Ενισχύοντας την επικοινωνιακή τους πολιτική τα μουσεία εκπονούν επίσης ειδικά προγράμματα προφορικής ιστορίας επιδιώκοντας την ενεργητική συμμετοχή όσο το δυνατό περισσότερων απλών ανθρώπων προσαρμοσμένα στις ιδιαίτερες ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους και συνδυάζοντας αρμονικά τη γνώση του παρελθόντος με τις απαιτήσεις της τρέχουσας κοινωνικής πραγματικότητας.

Οι εφαρμογές της προφορικής ιστορίας στο σχολείο και το μουσείο αναδεικνύουν τον ανθρώπινο χαρακτήρα της ιστορίας. Εμπλέκουν δημιουργικά τους μαθητές, τους επισκέπτες στην ανακατασκευή του ιστορικού παρελθόντος που αποτελεί μια διαδικασία συνεχούς αλληλεπίδρασης με στόχο τον προσδιορισμό της ατομικής και συλλογικής τους ταυτότητας.

* * *

*** ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ***

**1. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΣΕ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ**

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	TARGET GROUP	ΤΟΠΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	ΧΡΟΝΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	ΣΤΟΧΟΙ
Ellis Island Μουσείο Μετανάστευσης Μετανάστευση	Επισκέπτες από όλο τον κόσμο	Ellis Island Μουσείο Μετανάστευσης	Άρχισε το 1973	Συλλογή συνεντεύξεων κυρίω από μετανάστε πρώτης γενιάς
"Both sides of the cloth" Τοπική Ιστορία- Συνθήκες εργασίας	Εργάτριες σε βιοτεχνία ενδυμάτων	New York's Chinatown	1985	Οι συνεντεύξεις με τη εργάτριες ήτα εξαιρετικά δύσκολε λόγω του ενδιασμο τους να μιλήσουν γυ τα προβλήματά πο αντιμετώπιζαν.
"Cultural Services" Τοπική Ιστορία - Εθνοτικές διαφορές	Κάτοικοι της περιοχής	Kirklees Metropolitan District (West Yorkshire)	1985	-Ενίσχυση τη κοινότητας και το αρχείου του μουσείο και των τοπικό συλλογών μ προφορικές μαρτυρίε των κατοίκων -Δημιουργία ειδικώ projects με θέματο «Η πολωνικ κοινότητα» κ «Λαϊκοί χοροί κ τραγούδια».

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	TARGET GROUP	ΤΟΠΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	ΧΡΟΝΟΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ	ΣΤΟΧΟΙ
“People’s Story” Τοπική Ιστορία	Κάτοικοι της περιοχής	Edinburgh	1989	Να νιώσουν οι κάτοικοι υπερηφάνεια για την ιστορία του τόπου τους από τα τέλη του 18 ^{ου} αιώνα. Η αναπαράσταση του παρελθόντος στηρίχθηκε σε πραγματικούς χαρακτήρες. Οι πληροφορητές κατέθεσαν τις προφορικές τους μαρτυρίες και βοήθησαν στην ξενάγηση των πληροφορητών.
<<Θεραπείες στο σπίτι>>	Μαθητές, δάσκαλοι, γονείς	Εδιμβούργο	1991	Αξιοποίηση προφορικών μαρτυριών ηλικιωμένων για την παρασκευή απλών φαρμάκων
“Minnesota: A to Z” Προφορική Ιστορία & Αξιοποίηση Νέων Τεχνολογιών	Ανοιχτή σε όλους τους επισκέπτες	Minnesota Historical Center	1991	- Δυνατότητα να ακούσει κανείς φωνές διάσημων προσώπων μέσα

				από έναν υπολογιστή (touch screen)
“Great City” Τοπική Ιστορία	Κάτοικοι της πόλης	Newcastle	1993	Ανάδειξη της ζωής των κατοίκων της πόλης σε τρία επίπεδα: πόλη, κοινότητα και άτομο. Ειδικά stands με τίτλο «These Are Our Lives» που περιελάμβαναν ερωτηματολόγια για τους ντόπιους κατοίκους.
“Take heart” Τοπική Ιστορία	Κάτοικοι της περιοχής	Duddeston	1993	Μαρτυρίες, προφορική ιστορία, φωτογραφίες της περιοχής από τον 17 ^ο αι. «Listening posts»
“Lifetimes” Πολυπολιτισμικότητα	Κάτοικοι της περιοχής	Groydon, Αγγλία	Μάρτιος 1995	-Ανάδειξη προσωπικών βιωμάτων, διαδρομών μνήμης, προσδοκιών μέσω των εκθεμάτων από 1830 έως σήμερα

				<p>- Τα περισσότερα εκθέματα προέρχονται από την τοπική κοινότητα.</p> <p>- Μαρτυρίες από λευκές γυναίκες αλλά κι από γυναίκες που ανήκουν σε ιρλανδικές, νοτιοασιατικές, αφρικανικές κοινότητες.</p>
<p>«Black Mosaic: Community, Race, and Ethnicity Among Black Immigrants in Washington, D.C.»</p> <p>Πολυπολιτισμικότητα</p>	<p>Ανοιχτή η έκθεση σε όλους τους επισκέπτες</p>	Anacostia Museum	1995	<p>-Αρμονικά παρουσιάζονται αντικείμενα, φωτογραφίες και συνεντεύξεις για τη μνήμη, την κουλτούρα, τις προσδοκίες.</p> <p>- Παρουσιάστηκε σε τρεις γλώσσες.</p> <p>- Η ανθρώπινη φωνή συνηχεί με το ανθρώπινο συναίσθημα.</p>
<p>Changing Perceptions: Nev Multi-Sensory Art “See Sense”</p> <p>Θεραπεία ψυχολογικών προβλημάτων</p>	<p>Ενήλικοι με σχιζοφρένεια</p>	Edinburg City Museums	1997	<p>-Συσχετισμός της όσφρησης με άλλες πηγές, χρώματα, αναμνήσεις</p> <p>-</p>

				Κοινωνικοποίηση –δυνατότητα έκφρασης τω απόψεων στο πλαίσιο της ομάδας
Age Exchange Μετανάστευση	Ινδοί μετανάστες στην Αγγλία κατά τις δεκαετίες '50 και '60	Νοτιοανατολικό Λονδίνο, Περιοχή Μπελβεντέρε	1998	Χρήση αντικειμένων για την ανάκληση προσωπικών βιωμάτων σχετικών με την παιδική ηλικία, το γάμο, την υγεία, τη διατροφή, την ενδυμασία, τη θρησκεία.
"2000 Glasgow lives" Τοπική Ιστορία	Επισκέπτες όλων των ηλικιών	Glasgow Open Museum	1998	-Εθελοντική συμμετοχή της τοπικής κοινότητας της Γλασκόβης αλλά και ξένων επισκεπτών για την κατάθεση και την καταγραφή προφορικών μαρτυριών - Χρήση αποσπασμάτων αφηγήσεων σε ηχητική και οπτική μορφή(multimedi

				a)
Enfield Borough Council Πολυπολιτισμικότητα	Εθνικές μειονότητες, συμπ. Ελληνοκύπριοι, Τουρκοκύπριοι, Ασιάτες, Αφρικανοί	Enfield	Νοέμβριος 1999	-Επαφή με την πολυπολιτισμική κοινότητα του Enfield -Χρήση ψηφιακής τεχνολογίας για την καταγραφή προφορικών μαρτυριών εξήντα περίπου κατοίκων της περιοχής
Ιστορία της εβραϊκής κοινότητας στη Γερμανία Τοπική ιστορία	Ανοιχτό σε όλους τους επισκέπτες	Εβραϊκό Μουσείο Βερολίνου	2001	Ιστορίες από τη ζωή επιφανών και απλών Γερμανο- εβραίων, αυτοβιογραφίες γυναικών, σύντομες βιογραφίες
“Brazil in mind” Μετανάστευση	Σε όλους τους επισκέπτες	Μουσείο Ιστορίας του Λονδίνου	Αύγουστος 2001	-Προσέγγιση της μετανάστευσης μέσα από τις προσωπικές αφηγήσεις εξι «δημιουργικών» Β ραζιλιάνων στο Λονδίνο. - Οι αγγλοβραζιλιάνικ ες σχέσεις τα τελευταία 500

				χρόνια
Urbis Τοπική ιστορία	Ανοιχτό σε όλους τους επισκέπτες	Urbis, Manchester	2002	-Κολλάζ εικόνων , πληροφοριών, ήχων σχετικό με τα παγκόσμια γνωρίσματα μιας σύγχρονης πόλης - Χρήση διαδραστικών μέσων - Βιογραφίες κατοίκων από διάφορες περιοχές του Manchester
“Remembering the blitz” Προφορική Ιστορία στο Διαδίκτυο	Επισκέπτες της ιστοσελίδας συμπεριλαμβ. κατοίκων τόσο του Λονδίνου όσο και όσων ζουν στο εξωτερικό	Museum of London	Σεπτέμβριος 2002	Διαδικτυακή πρόσκληση των επισκεπτών της ιστοσελίδας για την αφήγηση των αναμνήσεών τους από την αιφνιδιαστική αεροπορική επίθεση στο Λονδίνο κατά τη διάρκεια του Β.Π.Π. -Παρουσίαση προφορικών μαρτυριών με τη μορφή audio-clips - Αποστολή μαρτυριών μέσω e-mail.

				-Ευελιξία και διαδραστικότητα έκθεσης με πληροφορίες σε links για σχετικά αντικείμενα και φωτογραφίες
Atlanta History Center Τοπική Ιστορία	Ιδιαίτερα προγράμματα για τους εκπαιδευτικούς	Atlanta History Center	Φθινόπωρο 2002	-Διάσωση των προσωπικών αφηγήσεων κατοίκων της Georgia για το Β.Π.Π, και για τα κοινωνικά δικαιώματα -Εξοικείωση των εκπαιδευτικών της Ατλάντα στη συλλογή προφορικών μαρτυριών χρησιμοποιώντας πρωτογενείς πηγές και στη δημιουργία video.

2. Ατομικά στοιχεία πληροφορητών – δωρητών του Μουσείου Κτηνοτροφικής Ζωής Ανάβρας

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΖΩΗΣ
ΑΝΑΒΡΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αριθμός συνέντευξης: ...1.....
Ημερομηνία συνέντευξης:14 - 5 - 2004.....

Όνομα: ...Δημήτριος..... Φύλο: ...Α.....
Επώνυμο: ...Μητράκος.....
Διεύθυνση: ...Ανάβρα..... Τηλ.: 2232091328
Ημερομηνία γέννησης: ...25 - 8 - 1925.....
Τόπος γέννησης: ...Ανάβρα.....
Οικογενειακή κατάσταση: ...Χηρος.....
Αριθμός παιδιών: ...2.....
Τωρινή απασχόληση: ...Δυναταξιαύχος κτηνοτρόφος
Κύριες μετακινήσεις: ...Χωριά του Αλυμυριού και Δομοκού
...Περπατάρης με τα πρόβατα
...Σε πολλές μεριές Λάρισα,
...Φαρσάλα, Τρίμαλα.....

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΖΩΗΣ
ΑΝΑΒΡΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αριθμός συνέντευξης: 2
Ημερομηνία συνέντευξης: 14-5-2004

Όνομα: Σεραφείμ Φύλο: A
Επώνυμο: Χαντζάκος
Διεύθυνση: Ανάβρα Τηλ.: 2232091206
Ημερομηνία γέννησης: 12/2/1931
Τόπος γέννησης: Ανάβρα
Οικογενειακή κατάσταση: Πατριμικός
Αριθμός παιδιών: 3 παιδιά & 1 γυμνάσιο
Τωρινή απασχόληση: Διευθυντής Σιροφοφός
Κύριες μετακινήσεις: Λαμία για ενν. τεχν.π. 1947-1950
(Πριν ενν. εμπνεύση) με το ερμολιο
1952 Ραζάρος μέχρι εν δακτύλο

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΖΩΗΣ
ΑΝΑΒΡΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αριθμός συνέντευξης: 3.
Ημερομηνία συνέντευξης: 14-5-2004

Όνομα: Μαρία

Φύλο: ♀

Επώνυμο: Διώγα

Διεύθυνση: Ανάβρα

Τηλ: 2232091228

Ημερομηνία γέννησης: 1941

Τόπος γέννησης: Ανάβρα

Οικογενειακή κατάσταση: Παντρεμένη

Αριθμός παιδιών: 3 παιδιά & 6 εγγόνια

Τωρινή απασχόληση: Οικιακά

Κύριες μετακινήσεις: Μαρία 1981 Τα παιδιά στο σχολείο
κατοχή

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΖΩΗΣ
ΑΝΑΒΡΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αριθμός συνέντευξης: ...4.

Ημερομηνία συνέντευξης: ...17 - 5 - 2004.....

Όνομα: ...Ευαγγελία.....

Φύλο: ...Ε.....

Επώνυμο: ...Τσανά.....

Διεύθυνση: ...Αναβρα.....

Τηλ.: ...9232091101
8 91290

Ημερομηνία γέννησης: ...26 - 7 - 1938.....

Τόπος γέννησης: ...Αναβρα.....

Οικογενειακή κατάσταση: ...Παντρεμένη / Χήρα

Αριθμός παιδιών: ...5 παιδιά / 14 εγγόνια

Τωρινή απασχόληση: ...Οικιακά.....

Κύριες μετακινήσεις:
.....
.....

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΖΩΗΣ
ΑΝΑΒΡΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αριθμός συνέντευξης: ..5..
Ημερομηνία συνέντευξης:14. 5. 2004.....

Όνομα:ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ.....

Φύλο:Θ.....

Επώνυμο:ΚΑΝΑΤΑΟΥΔΑ.....

Διεύθυνση:Αναβρα.....

Τηλ:2232041254.....

Ημερομηνία γέννησης:12 - 12 - 1948.....

Τόπος γέννησης:Αναβρα.....

Οικογενειακή κατάσταση:Πατριάρχη.....2.

Αριθμός παιδιών:2 αγόρια 56 εγγονα.....

Τωρινή απασχόληση:Οικιαία.....

Κύριες μετακινήσεις:-.....

.....
.....
.....

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΖΩΗΣ
ΑΝΑΒΡΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αριθμός συνέντευξης: ..6..
Ημερομηνία συνέντευξης: 20.7.2004.....

Όνομα: Ανθεούλα..... Φύλο: Γ.....

Επώνυμο: Τσιαντούρη.....

Διεύθυνση: Αναβρα..... Τηλ.: 22320
92320.....

Ημερομηνία γέννησης: Αυγούστου 1930.....

Τόπος γέννησης: Αναβρα.....

Οικογενειακή κατάσταση: Άλλα.....

Αριθμός παιδιών: 3 υφιστάσια (α. 2 τα είχε ζώσει για

Τωρινή απασχόληση: Οικιακά.....

Κύριες μετακινήσεις: Αλμυρός... Αναβρα... Πορμούς.....
.....
.....
.....

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΣ ΖΩΗΣ
ΑΝΑΒΡΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Αριθμός συνέντευξης: 7
Ημερομηνία συνέντευξης: 20-7-2004

Όνομα: Χρήστες

Φύλο: Α

Επώνυμο: Τσουκαλάς

Διεύθυνση: Ανάβρα

Τηλ.: 2232091210

Ημερομηνία γέννησης: 10 / 7 / 1925

Τόπος γέννησης: Ανάβρα

Οικογενειακή κατάσταση: Χήρας

Αριθμός παιδιών: 1

Τωρινή απασχόληση: Συνταξιούχος

Κύριες μετακινήσεις: Αιγυπτός, Αθήνα, Λαμία
... συμμετείχε στο ελληνοϊταλικό
... πόλεμο ... για έμφυλο

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών Ιστορίας, Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, Τόμος Α', Υ.Π.Ε.Π.Θ., Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, (2000).

Βρεττού Γ. (1995), "Αξιολόγηση του Αναλυτικού Προγράμματος και των σχολικών εγχειριδίων της Ιστορίας του Δημοτικού Σχολείου, *Εκπαιδευτικά* τ. 37-8, 128-147.

Γουστέρης Σ., (1998), *Η διδασκαλία της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο*, Θεσ/νίκη: Κυριακίδη.

Φραγκουδάκη Α.-Δραγώνα Θ., (1997), *Τι είν' η πατρίδα μας*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια..

Kar E.X., (1999) *Τι είναι ιστορία*, Αθήνα:Γνώση.

Cassells A., (2000), *Μνήμη και Λήθη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Καραβασίλη Μ.,(2001), "Η διαχείριση της βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα", *Corpus* 26, σελ. 62-75.

Κόκκινος Γ., (1998), *Από την ιστορία στις ιστορίες*, , Αθήνα:Ελληνικά Γράμματα.

Κομπορόζος Π., Λέκκα Φ., (2000), Φυλλάδιο για την έκθεση του «Μουσείου Συλλόγου Το Πνεύμα».

Κουλουμπαρίτση Α., Καβούρη Π., (1994), «Πώς υλοποιείται το Αναλυτικό Πρόγραμμα της Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο- Εμπειρική Έρευνα», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.74, 62-70.

Λε Γκοφ Ζ., (1998), *Ιστορία και μνήμη*, Αθήνα: Νεφέλη.

Λέκκα Φ., (2004) " Τοπικά πολυσυλλεκτικά μουσεία: θεσμός ή πεδίο πρόσφορο σε διαχειριστικούς αυτοσχεδιασμούς; Η περίπτωση της Πορτίτσας", υπό δημοσίευση: *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, σελ. 1-15.

Λεοντζίνης Γ. Ν., (1994), *Θέματα διδακτικής της ιστορίας*, Αθήνα: Αθανασόπουλος Σ.-Παπαδάμης Σ.

Μάνιου – Βακάλη Μ., (1995), *Μάθηση- Μνήμη- Λήθη*, Art of text: Θεσσαλονίκη.

Merriman N., (1999), "Ανοίγοντας τα μουσεία στο κοινό", *Αρχαιολογία και Τέχνες*,72, 43-46.

Μούλιου Μ., (2003), *Πανεπιστημιακές σημειώσεις του μαθήματος, «Μουσειακές Εκθέσεις: από τη θεωρία στην πράξη*, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Μούλιου Μ., Μπούνια Α., (1999), "Μουσειακές εκθέσεις, Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική", *Αρχαιολογία και Τέχνες* ,70, 53-58.

Μπούνια Α., (1998), Μουσειολογική μελέτη Αγροτοκτηνοτροφικού Μουσείου Ανάβρας, Αρχείο Κοινότητα Ανάβρας.

Μπουσχότεν P.B., (1997), *Ανάποδα χρόνια, Συλλογική Μνήμη και Ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1900-1950)*, Αθήνα: Πλέθρον.

Ντούλας Χ.,(1988), *Σχολικά βιβλία ιστορίας και τοπική ιστορία: Η περίπτωση της Θεσσαλίας*, ΠΕΦ σεμ. 9, σελ.88-107.

Πασσερίνη Λ., (1998), " Σπαράγματα του 20ού αιώνα ", *Η Ιστορία ως βιωμένη εμπειρία*, Αθήνα: Νεφέλη

Παπαστεφανάκη Λ., (2003), "Η προφορική ιστορία στο μουσείο: Μια απόπειρα καταγραφής προφορικών μαρτυριών από τον κόσμο της εργασίας στο Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης", *Εθνογραφικά* 12-13, 119-131.

Νάκου Ει., (2001), *Μουσεία: Εμείς τα πράγματα και ο πολιτισμός*, Αθήνα : Νήσος.

Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας,(1997), *Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της ιστορίας*, Πρακτικά Διεθνούς Ημερίδας, Αθήνα: Κατάρτι.

Οικονόμου Μ., "Μουσεία για τους ανθρώπους ή για τα αντικείμενα", *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ.72, σελ. 52.

- Σκαλτσά Μ.**, (2001) *Η Μουσειολογία στον 21^ο αι.*, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Θεσσαλονίκη: Εντευκτήριον.
- Τόμσον Π.**, (2002), *Φωνές από το παρελθόν – Προφορική Ιστορία*, Εκδ. Πλέθρον, Αθήνα.
- Τσουκαλά-Καραλή Μ.**, (Ανοιξη 2003), “Λαογραφικό Μουσείο Κτηνοτροφικής Ζωής”, *Εν Βόλω*, 9, Αφιέρωμα Μουσεία, σελ.72-73.

ΞΕΝΗ

- Baddeley A.**, (1989), *The Psychology of Memory*, London: Harper and Row.
- Chew R.**, (2002), “Collected Stories, The rise of Oral History in Museum Exhibition”, *Museum News.*, Vol 81. No. 6:31-39.
- Griffiths G.**, 1989, ‘Museums and the practice of oral history’, *Oral History*, Reminiscence, 49-55.
- Dallat C. & Gibson F.**, (1998), “The playback project: A walk into history”, *Oral History*.
- Davies S.**, (1994), “Falling on deaf ears? Oral history and the strategy in museums”, *Oral History*, vol.22, no.2, σελ.74
- Durmus Oya Dincer**, (1999), “A mass communicational approach to oral history”, *Crossroads of history*, Instabul: Vol.1,40-42.
- Dierking D.L.**,(1992), “Contemporary Theories of learning”, The audience in exhibition development, *American Association of Museums*, 30-34.
- Green A.**, (1996), “The exhibition that speaks for itself”, *Making Histories*, US Oral History Association conference, 449-456.
- Grele J. R.**, (1991), *Envelopes of sounds, The art of Oral History*, New York: Praeger.
- Halbwachs M.**,1992, *On collective memory*, L. A. Coser, London: University of Chicago Press.
- Hein , G.E.**, (1995), “The constructivistic Museum”, *Journal of Education in museums* ,16 19-23.
- Hewitt M.**, (1998)“History is Everything that’s Behind You”: Uses of Oral History in Schools, *Oral History*, 18.
- Hill A.**, (1998)“Oral History and multicultural education”, *Oral History Review*, σελ. 58-66.
- Hooper – Greenhill E.**, (1997)“Museum Learners as active post-modernists: contextualising constructivism”, *Journal of education in Museums*, No 18,
- Kavanagh G.**, (2000), *Dream spaces, Memory and the Museum*, Leicester Univ.Press
- Kavanagh G.**, (2000), *Making Histories, Making Memories*, Leicester Univ.Press.
- Kavanagh G.**, (1999), ‘Precious’, *Museums Journal*, 6, 25-27.
- Lomas T.**, (1992), “Oral History and the National Curriculum”, *Oral History*3 σελ. 34-40.
- McLuhan M.**, 1971, *Understanding Media: The Extensions of Man*, London: Sphere Books Ltd.
- Moniot H.**, (2000), *Η Διδακτική της Ιστορίας*, Μεταφρ. Έ. Κάννερ, Επιστήμες Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Neisser U.**, (1993), *The perceived Self: Ecological and International Sources of Self-Knowledge*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Perks R. & Thomson A.**, *The oral history reader*, Routledge, London and New York.
- Pierce M. S.**, (1995), *Interpreting Museum Objects: An Outline of Theory*, Proceedings of the International Conference on Anthropology and the Museum, Taiwan Museum, Taipei.
- Portelli A.**: 1998, “What makes oral history different”, στο Perks & Thomson A., “The oral history reader”, 68
- Ross A.**, (1998), *Children becoming historians*, R.Rechs & A.Thomson (eds), 432-447.
- Sheena R.**, (1998), *Ethical Dilemmas: Oral history work with people with learning difficulties*, Oral History Autumn.
- Stephens W.B.**, (1998), “Teaching Local History”, *Oral History*, σελ.23-31.

- Tulving, E.**(1972), *Episodic and semantic memory*, Oxford:Oxford University Press.
- Vansina J.** (1985), *Oral Tradition as History*, London, Nairobi.
- Verena A.**, (2000)“How to deal with sound archives?”, *Crossroads of history*, International Oral History Association, Conference, Instabul, Vol.1.σελ.1- 7.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

- <http://www.oralhistory.org.uk>
- [http://www.spin.gr/spin/story isp](http://www.spin.gr/spin/storyisp), σελ.2.
 - <http://www.welcome2suos.gr/industrialGR.html>
 - <http://www.cdm.org/links.html>
 - <http://www.le.ac.uk/museums/CMGE/cmge.html>
 - <http://www.inspiringlearningforall.gov.uk>

* ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ *

Στο τέλος αυτής της εργασίας θεωρώ σημαντική υποχρέωσή μου να ευχαριστήσω για την αμέριστη επιστημονική, συμβουλευτική υποστήριξη που παρείχαν στην προσπάθειά μου την κ. *Ρίκη Βαν Μπουσχότεν*, Αν. Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο τμήμα Ι.Α.Κ.Α του Π.Θ. και την κ. *Μάρλεν Μούλιον*, Αρχαιολόγο-Μουσειολόγο, διδάσκουσα στο ίδιο τμήμα.

Επίσης ευχαριστώ θερμά την κ. *Λέκκα Φωτεινή*, Αρχαιολόγο-Μουσειολόγο, υποψ. Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και ειδική επιστημονική συνεργάτη στο Μουσείο Πορτίτσας, τον κ. *Πέτρο Κομπορόζο*, επιστημονικό συνεργάτη στο ίδιο μουσείο, την κ. *Μπούνια Αλεξάνδρα*, Αρχαιολόγο-Μουσειολόγο, Επίκ. Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, την κ. *Καραλή Ανδρομάχη*, Αν. Καθ. στο Ε.Μ.Π, υπεύθυνη για τη συλλογή μουσειακών αντικειμένων στο Ιστορικό-Λαογραφικό Μουσείο Ανάβρας, τον κ. *Γεώργιο Σακκά*, Πρόεδρο της Ένωσης Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Λάρισας, τις κ. *Λιάλιου Όλγα*, *Δήμητρα Ματζούκα*, *Ευσταθία Τσιγγάνη*, γραμματείς στην Κοινότητα Ανάβρας καθώς και τους δωρητές του Μουσείου-κατοίκους του χωριού.

Θα ήταν σημαντική παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω τους μαθητές και τις μαθήτριες των Δημοτικών Σχολείων, 2^{ου} Ύδρας, Ανάβρας, Κ.Ντόλκου-Μπακογιάννη (Λάρισα) τόσο για την ενεργή συμμετοχή τους στις δραστηριότητες της προφορικής ιστορίας όσο και το αμείωτο ενδιαφέρον και τον ενθουσιασμό με τον οποίο περιέβαλαν τη συνολική προσπάθειά μου αφιερώνοντας σημαντικό μέρος του ελεύθερου χρόνου τους.

* * *

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000074353